

**

*

*0: EK

*1: 2008-2009

*2: 7

*3: WordXP

*4: 7de vergadering

*5: Dinsdag 11 november 2008

*6: 13.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 68 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendriks, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijne, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, Werner, Westerveld en Yildirim,

en de heer Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, en de heer Heemskerk, staatssecretaris van Economische Zaken.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Willems en Hofstra, wegens verblijf buitenslands;

De Vries, wegens verblijf buitenslands in verband met verplichtingen voor de Raad van Europa;

De Vries-Leggedoor, wegens persoonlijke omstandigheden;

Meulenbelt, Leunissen en Rehwinkel, wegens ziekte.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Naar aanleiding van de stemming over het wetsvoorstel WABO (30844) in de plenaire vergadering van vorige week deel ik de Kamer mede dat na afloop van de stemming ingevolge een verzoek van de heer Kox aan de fractie van de SP ten onrechte aantekening is verleend. Ingevolge artikel 112 van het Reglement van Orde van de Eerste Kamer kunnen leden aantekening vragen, indien een voorstel zonder stemming is aanvaard. Aangezien het wetsvoorstel met algemene stemmen was aanvaard, kon het verlenen van aantekening niet meer aan de orde komen.

**

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968, de Wet op de accijns en de Wet op de verbruiksbelastingen van alcoholvrije dranken en van enkele andere producten in verband met Richtlijn nr. 2007/74/EG van de Raad van de Europese Unie van 20 december 2007 (PbEU L 346) (Implementatie aanpassing reizigersvrijstelling) (31493);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de WAO en de WAZ om uitkeringsgerechtigden te stimuleren arbeid te gaan verrichten (31520);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Gezondheidswet in verband met de integratie van de RGO in de Gezondheidsraad en enige andere wijzigingen met betrekking tot de Gezondheidsraad (31541);**

- **het wetsvoorstel Aanpassing van de Geneesmiddelenwet in verband met Verordening (EG) Nr. 1394/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 13 november 2007 betreffende geneesmiddelen voor geavanceerde therapie en tot wijziging van Richtlijn 2001/83/EG en Verordening (EG) nr. 726/2004 (PbEU L 324) (31547);**

- **het wetsvoorstel Regeling van de vergoedingen voor adviescolleges en commissies (Wet vergoedingen adviescolleges en commissies) (31489).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Wij wachten op het afgaan van een ontruimingssignaal... In mijn tekst staat namelijk: "Zojuist is het ontruimingssignaal afgegaan." Wil ik deze tekst kunnen uitspreken, dan moet ik daarop toch wel even wachten.

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter, moeten wij in verband met het brandgevaar alle papieren ook mee naar buiten nemen?

De **voorzitter**: Die vraag wil ik naar de griffier doorgeleiden, want daar ga ik niet over.

Ik hoor van de griffier dat u niets mag meenemen.

Ik mag overigens aannemen dat het ontruimen wat sneller gaat dan het afgaan van het signaal.

Ik stel vast dat er nu virtueel een ontruimingssignaal is afgegaan. Daarom ben ik genooddaakt, u te verzoeken om het gebouw op aanwijzing van de bedrijfshulpverleners te verlaten. Ik schors de vergadering en spreek de wens uit dat de vergadering om exact 14.15 uur weer kan worden hervat.

**

De vergadering wordt van 13.36 uur tot 14.14 uur geschorst.

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen over moties**, ingediend bij **de algemene politieke beschouwingen**, te weten:

- de motie-Schuurman c.s. inzake de kredietcrisis die om een gecoördineerd optreden in samenhang met andere crises vraagt (31700, letter B);
- de motie-Werner c.s. inzake het veiligheidsstelsel voor de emissierechten van CO₂ en het voorkomen van carbon leakage (31700, letter C).

(Zie vergadering van 4 november 2008.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf over de motie-Schuurman c.s.

**

*N

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Ik wil toch even verantwoording afleggen. Als chieft whip van de D66-fractie was ik nog behoorlijk wat energie kwijt om de fractie achter deze motie te krijgen. Aan de ene kant heeft zij grote waardering voor de inzet, aan de andere kant blinkt de motie uit in het niet-concreet zijn. Vandaar dat ik nog even herhaal hetgeen ik vorige week heb gezegd, in mijn functie als chieft whip en om de fractie in lijn te houden.

Ten eerste moeten het advies en de inzichten inzichten opleveren voor de Nederlandse beleids situatie. Ten tweede moet er ergens in het voorjaar van 2009 een rapportage komen. Ten derde moet er afhankelijk van de kwaliteit van die rapportage een debat worden gehouden over de uitwerking van de motie. Dat zijn de condities die ik hier vorige week heb geformuleerd en nu nog maar even herhaal. Ik hoop dat ik daarmee in lijn ben met de fractie en nog een tijdje kan blijven functioneren.

In stemming komt de motie-Schuurman c.s. (31700, letter B).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf over de motie-Werner c.s.

**

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Als hauptman van de fractie van GroenLinks -- als de heer Schouw buitenlands praat, mag ik op de elfde van de elfde in mijn eigen taal spreken -- kan ik u mededelen dat wij de motie van het lid Werner niet zullen steunen. Ons bezwaar zit vooral in het derde streepje, waarin de regering wordt verzocht, ervoor zorg te dragen dat de opbrengst wordt teruggesluisd naar burgers en bedrijven. Op basis van Europese afspraken wordt de opbrengst teruggesluisd om milieueffect te bereiken en om ontwikkelingslanden te steunen om hetzelfde milieueffect te bereiken. Daarom kunnen wij deze motie niet steunen.

In stemming komt de motie-Werner c.s. (31700, letter C).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de SP, GroenLinks en de PvdD tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

**

*B

!Koninklijk Huis!

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Technische aanpassing en actualisering van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis (31505).

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Hermans** (VVD): Voorzitter. Dit wetsvoorstel bevat naar de mening van de VVD-fractie een aantal goed uitgevoerde aanpassingen van het financieel statuut die de transparantie van de financiële huishouding duidelijk verbeteren. Daarover past slechts een compliment. De kwestie waarover wij nu willen spreken, betreft de redactie van het voorgestelde artikel 3 uit het wetsvoorstel voor aanpassing van Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Hoe moeten wij daar de woorden "door tussenkomst van Onze Minister-President beoordelen"?

Even een terzijde. Ik heb het pas onlangs opgemerkt, maar ik meld het toch maar even. Artikel 45 van de Nederlandse Grondwet bepaalt dat de aanduiding "minister-president" met kleine letters moet worden geschreven, terwijl die in dit wetsvoorstel overal met hoofdletters staat.

Minister **Balkenende**: Upgrading.

De heer **Hermans** (VVD): Het moet een omissie zijn. Als het past in de sluipende versterking van de positie van de minister-president, is het interessant om er verder op door te gaan.

Geven de woorden in artikel 3 van het wetsvoorstel de minister-president, als primus inter pares, eigenlijk extra ruimte in het Nederlandse staatsbestel, zoals het uit de Grondwet en het reglement van orde van de ministerraad voortvloeit? De memorie van antwoord slaat een wat sussende toon aan: het woord "tussenkost" komt vaak voor in de Nederlandse wetgeving. Mijn collega van de CDA-fractie heeft al aangegeven dat dit 271 keer voorkomt. In de meeste gevallen, zoals in artikel 61 van de Gemeentewet, wordt met "tussenkost" inderdaad niet meer bedoeld dan dat informatie wordt doorgeleid naar andere personen en organen. Zo moet ook artikel 3 van dit wetsvoorstel worden gelezen, aldus betoogt de memorie van antwoord. Het zou geenszins de bedoeling zijn, de minister-president in dit opzicht doorzettingsmacht te geven ten opzichte van zijn collega's in de ministerraad. Dat blijft een collegiaal gremium, ook onder het nieuwe wetsvoorstel.

Als je dit zo leest, zou je zeggen dat de memorie van antwoord kennelijk gelijk heeft. Naar onze mening wordt er echter geabstraheerd van de context. In artikel 3 van het wetsvoorstel komen twee lijnen bij elkaar. In de eerste plaats de lijn van de minister-president als wisselloket voor de kosten van het Koninklijk Huis. Voor de begroting van die kosten komen alle lijnen eerst terecht bij de minister-president. Hij krijgt informatie en zet de declaraties van de kosten uit in de begroting van zijn collega-ministers. Dat zal gebeuren in de beslotenheid van de ministerraad, waarmee niet een transparantie die gewenst is, en die ook bedoeld is in dit wetsvoorstel, als vanzelf tot stand zal komen. De tussenkostbepaling heeft in dit geval een heel ander karakter dan in gevallen waarin vooralsnog vertrouwelijke informatie moet worden doorgespeeld naar andere organen of functionarissen, zoals bijvoorbeeld in artikel 61 van de Gemeentewet is geregeld. Zeker tegen de achtergrond van de betrekkelijk bescheiden begroting die Algemene Zaken elk jaar indient, is het wel aannemelijk dat deze specifieke tussenkost anders zou gaan uitwerken dan de betrekkelijk technische andere tussenkostbepalingen. In die zin hebben critici wel gelijk als zij hierin een staatsrechtelijk novum vermoeden.

Dat de regering het in de memorie van antwoord wat "badinerend" afdoet met de vaststelling dat wij niet ten prooi moeten vallen aan een legalistische, positivistische, opvatting van de Grondwet, is opvallend. Die zou dan niet maatgevend zijn voor onze werkelijke constitutie. Als je erover nadenkt, is dat een vreemde opmerking, omdat een grondwet schijnbaar niet al te letterlijk moet worden genomen.

Toch is er wel degelijk iets aan de hand. Ten eerste wordt met deze bepaling niet bereikt dat de beoogde transparantie wordt bevorderd. Ten

tweede is er toch sprake van een staatsrechtelijke nieuwigheid. In -- zoals het op mij overkomt -- onnavolgbaar proza houdt de regering het er in de memorie van antwoord ten slotte op dat de minister-president primus inter pares blijft, maar, zo concludeer ik, wel doende is, beter geïnstrumenteerd te worden in de uitoefening van zijn primaire taak. Dit is een werkelijke paradox.

Dan kom ik nu op het tweede punt. Er gelden natuurlijk ook nog andere overwegingen. Zo moet het voorgestelde artikel 3 terecht worden gezien tegen de achtergrond van de steeds sterker wordende positie van de minister-president in de ministerraad. De minister-president treedt in de externe betrekkingen, met name wat betreft de besluitvorming binnen de Europese Unie, in feite steeds vaker op als regeringsleider. Ook is er steeds meer behoefte aan algemene coördinatie van het regeringsbeleid. Dat maakt hem, goedschiks of kwaadschiks, belangrijker tussen zijn collega's dan alleen voorzitter zijn. Toegegeven, er wordt in Nederland altijd een wat ingewikkeld debat gevoerd. Onze regeringsleider is binnen de moderne bestuurlijke verhoudingen noodzakelijkerwijze verheven boven zijn collegae, maar wij blijven steeds met de mond belijden en in het oog van het kerkvolk volhouden dat hij maar een gewone ministervoorzitter is. Dat dit niet het geval is, zoals de collega's Engels en Dölle al in 1984 in het tijdschrift Openbaar Bestuur beweerden, moge duidelijk zijn. Het is noodzakelijk, de belangrijke discussie over de positie van de minister-president in volle openheid en duidelijkheid met elkaar te voeren, zonder dat zaken tegen de achtergrond van de politieke en bestuurlijke rariteiten achter de voordeur worden geregeld. Zou niet druppelsgewijs en sluipenderwijs op deze wijze een verandering in de rol van de minister-president mogen en moeten plaatsvinden? Daarover zou een principiële en fundamentele debat moeten worden gevoerd. Een aantal jaren geleden is een dergelijk debat over de positie van de minister-president gevoerd. De duidelijke conclusie van dat debat was toen dat de minister-president in Nederland, met zijn onvermijdelijke coalitieregeringen, geen presidentiële positie zou moeten hebben.

De VVD-fractie wil graag duidelijkheid hebben van de minister-president over de vraag op welke wijze wij de desbetreffende passage in artikel 3 in werkelijkheid moeten lezen. Wat moeten wij daarin nu echt lezen? Zou het niet veel beter zijn geweest om, in de geest van de bestaande formele positie van de minister-president, de besluitvorming betreffende de toewijzing van de kosten gewoon te regelen in het reglement van orde van de ministerraad? De minister-president heeft tijdens de beantwoording in de Tweede Kamer aangegeven, dit te willen overwegen. Op die manier zou recht worden gedaan aan de positie van iedere minister, met betrekking tot de inrichting van de eigen begroting. Op die wijze moet artikel 3 dan ook worden geplaatst als een voorstel van bijvoorbeeld de minister-president in de ministerraad, ter besluitvorming door de voltallige raad. Het komt de VVD-fractie als wenselijk voor, te

voorkomen dat de positie van de minister-president anders druppelsgewijs verder wordt uitgebreid. Als wij daarover willen debatteren, laten wij dat dan in volle openheid en directheid doen en niet tussentijds met een dergelijke, langzaam aan erin sluipende, verandering.

Het is overigens überhaupt te overwegen om bijvoorbeeld de minister van BZK, die ook verantwoordelijk is voor de politieke ambten, of de minister van Financiën, naast de minister-president een rol te geven in de voorstellen ter verdeling van de financiën van het Koninklijk Huis. De minister-president zit immers al in een bijzondere positie ten opzichte van het Koninklijk Huis, en dit zou zijn onafhankelijke rol ten aanzien van zijn bijzondere positie wellicht verder kunnen versterken. Kortom, het lijkt mij goed dat de minister-president op dit punt duidelijkheid geeft op welke wijze wij de tussenkomst van de minister-president in dit geval moeten lezen, want er was het nodige aan te merken op de wijze van beantwoorden. Ook vraag ik hem of een en ander niet beter ware te regelen met een bepaling in het reglement van orde van de ministerraad.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Het is spijtig dat ik vandaag de heer Rehwinkel moet vervangen. Het is in de eerste plaats spijtig voor de heer Rehwinkel zelf, want hij is ziek en hij is ook zeer begaan met het onderwerp, zoals iedereen de afgelopen maanden, en ook de jaren daarvoor overigens, heeft mogen meemaken. Het is in de tweede plaats spijtig omdat men het vandaag met mij moet doen. Het is inferieur, maar het zij zo.

Wij behandelen vandaag de technische aanpassing en actualisering van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Ik stel voorop dat de PvdA-fractie in grote lijnen kan instemmen met het financieel statuut en met de technische aanpassingen. De belangrijkste reden hiervoor is dat er meer eenduidigheid en transparantie komt in de kosten van het Koninklijk Huis. Dat is een lovenswaardig doel en het wordt naar onze mening ook bereikt. De wijze waarop die transparantie wordt nagestreefd, roept wel een aantal vragen op. De heer Hermans heeft het daarover al uitgebreid gehad. De eerste vraag betreft de staatsrechtelijke positie van de minister-president. Met name gaat het dan om de relatie tussen de minister-president en de afzonderlijke ministers. Dat is een belangrijk punt, dat wij misschien ook een keer in meer algemene zin met elkaar zouden kunnen bespreken. Het tweede punt betreft de wettelijke regeling van de openstelling van de paleizen. Op beide punten is door de heer Rehwinkel een aantal schriftelijke vragen gesteld. Ondanks de antwoorden van de regering blijven er enkele onduidelijkheden over.

Ik begin met de staatsrechtelijke positie van de minister-president. Rond het financieel statuut zijn twijfels gerezen over de vraag hoe de eindverantwoordelijkheid van de minister-president voor het regeringsbeleid met betrekking tot de kosten van het Koninklijk Huis zich verhoudt tot de

gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle ministers, op grond van artikel 42, lid 2, van de Grondwet. Hoe breng je deze twee zaken met elkaar in verbinding? In ons staatsbestel is de minister-president de primus inter pares, de eerste onder zijns gelijken. Dat is overigens een uitgangspunt dat je in het hele Huis van Thorbecke iedere keer weer terugvindt. Op de verschillende bestuurslagen is er geen sprake van hiërarchische verhoudingen tussen de verschillende bestuurders. Er is wel sprake van taakverdeling, maar niet van hiërarchische verhoudingen. De eerste onder zijns gelijken betekent dat de minister-president tegenover zijn collega-ministers grondwettelijk geen formele doorzettingsmacht of zoiets als aanwijzingsbevoegdheid heeft. Dit kan anders liggen in geval van aanwijzingsbevoegdheid met betrekking tot instanties buiten de regering. Wellicht kan de minister-president hierop ingaan. Zo meen ik mij te herinneren dat de minister van Financiën wel een aanwijzingsbevoegdheid heeft jegens De Nederlandsche Bank. Naar ik meen heeft de minister hiervan sinds de Tweede Wereldoorlog één keer gebruik gemaakt. Ik geloof dat het de toenmalige minister niet goed is bevallen. Het betreft dus een instrument dat je niet zo snel inzet. Binnen de raad van ministers is ons een dergelijke aanwijzingsbevoegdheid echter niet bekend. De formele doorzettingsmacht ontbreekt hiermee dus.

De regering spreekt nu, ook in het Tweede Kamerdebat, over de mogelijkheid voor de minister-president om aanwijzing te geven teneinde alle benodigde informatie omtrent de kosten van het Koninklijk Huis te verzamelen en te coördineren en vervolgens naar aanleiding van deze informatie eventueel maatregelen te nemen. De regering geeft in antwoord op vragen van deze Kamer in de memorie van antwoord aan dat reeds in de Tweede Kamer werd aangegeven dat in het kader van dit voorliggende wetsvoorstel financieel statuut geen algemene aanwijzingsbevoegdheid voor de minister-president wordt ingevoerd, maar wel een specifieke. Echter, of wij nu spreken over een algemene aanwijzingsbevoegdheid of over een specifieke, in beide gevallen geldt toch dezelfde spanning? Wij begrijpen dit verschil in generiek en specifiek in dit verband ook niet. Eerlijk gezegd lijkt het ons een beetje een kwestie van semantiek. Een aanwijzingsbevoegdheid is een aanwijzingsbevoegdheid, generiek of specifiek; het gaat erom. Misschien kan de minister-president hier nog een keer op reageren.

In het voorlopig verslag hebben wij daarom gevraagd naar een overzicht van bepalingen van regelgeving waarin de tussenkomst van de minister-president of andere bewindslieden voorkomt. Deze vraag geldt zowel de reikwijdte van deze specifieke aanwijzingsbevoegdheid in het voorliggende statuut als mogelijk andere regelgeving. Immers, waarom zou dit enkel het financieel statuut van het Koninklijk Huis betreffen? In de memorie van antwoord hebben wij dit overzicht overigens niet aangetroffen. Ik vraag de minister-president nog een keer aan te geven waar het dan concreet over gaat als hij spreekt over andere voorbeelden en of hij deze kan noemen.

Tevens zouden wij graag wat vollediger te horen krijgen welke instrumenten in formele en informele zin gebruikt worden bij het realiseren van de doorzettingsmacht of de aanwijzingsbevoegdheid.

Het antwoord van de regering in de memorie van antwoord is ons voorsnog te algemeen en te zeer langs de materie schuivend; het schuurt er wat langs. De minister-president moet "waarborgen dat hij alle informatie ontvangt die hij nodig heeft om de Kamers het totaalinzicht te bieden in de kosten van het Koninklijk Huis". Wij zijn het met het kabinet eens dat het van belang is dat wij een goed inzicht hebben in de totale kosten van het Koninklijk Huis en ook dat het daarbij van belang is dat de minister-president coördineert dat de relevante informatie van de verschillende ministers bijeengebracht wordt. Dat dit nodig is, begrijpen wij. Wij begrijpen ook dat de minister-president daartoe als *primus inter pares* geïnstrumenteerd moet zijn. Dit vraagstuk geldt echter ook voor veel andere ministers. Dit is toch voor iedere projectminister aan de orde? Voor ieder beleidsgebied dat departementale grenzen overschrijdt, is dit vraagstuk toch aan de orde? Het is toch geen bijzonder vraagstuk? Wij begrijpen het, maar zien niet in wat nu het bijzondere karakter ervan is. De minister-president moet uiteindelijk zijn bijzondere rol als voorzitter van de ministerraad kunnen waarmaken en de collectieve verantwoordelijkheid voor het regeringsbeleid bewaken.

Om scherper de consequenties te overzien voor de grondwettelijk geregelde posities van de minister-president is het belangrijk om specifieker te worden over wat deze coördinatie precies inhoudt, zeker gezien de nadruk die de regering legt op de onvermijdelijkheid dat de minister-president zich bemoeit met beleidsterreinen van collega's. Immers, naar ons idee zijn er nauwelijks beleidsterreinen te benoemen die enkel de portefeuille van één minister betreffen. Zoals ik zo-even al aangaf, worden bij beleidsdomeinen of -terreinen altijd grenzen van departementen overschreden. De noodzaak dat daartoe allerlei formele en informele vormen van samenspel en coördinatie moeten worden ontwikkeld, lijkt ons helder. Wij moeten zo helder mogelijk definiëren hoever de rol van de *primus inter pares* reikt inzake het voorliggende wetsvoorstel financieel statuut. Wij horen graag de reactie van de minister-president hierop.

Voorts heeft de minister-president in de Tweede Kamer toegezegd om nader te bezien of de specifieke bevoegdheid van de minister-president onder artikel 3 van het statuut in het reglement van orde van de ministerraad neergeslagen zou moeten worden. Behalve een herhaling van deze uitspraak in de schriftelijke voorbereiding in deze Kamer, lijkt het nogal stil op dit front. De vraag van onze fractie is dan ook of deze nadere bezinning over artikel 3 van het statuut in het reglement van orde van de ministerraad al heeft plaatsgevonden en, zo ja, wat de uitkomst ervan is. Kan de minister-president inmiddels scherper aangeven waar deze specifieke bevoegdheid jegens zijn collega-ministers over gaat? In het kader van de helderheid over de

verhouding tussen de rol van *primus inter pares* en het coördineren van de verantwoordelijkheden van vakministers is het in onze ogen een goede zaak als een en ander in het reglement van orde van de ministerraad duidelijk wordt gemaakt.

Deze discussie roept natuurlijk vragen op over de bredere discussie over de positie van de minister-president in ons staatsbestel en de wenselijke vormgeving ervan in de toekomst. Los van het voorliggende wetsvoorstel denken wij dat dit een verstandige discussie is om eens met elkaar te voeren. Ook wij zien de minister-president, bijvoorbeeld in Europees verband, af en toe optreden en nemen dan waar dat zijn positie een andere is dan die van zijn gesprekspartners. Wij kunnen ons voorstellen dat dit soms problematisch is. Aan de andere kant kan ik mij voorstellen dat het beantwoorden van deze vraag op dit moment niet aan de orde is. Het lijkt ons echter wel een onderwerp waarover wij het eens moeten hebben met elkaar.

Het tweede punt waarover mijn fractie nog een overblijvende vraag heeft, betreft de openstelling van paleizen. De fractie van de PvdA waardeert het op zich dat het kabinet een uitgebreide beschouwing aan de Kamer heeft doen toekomen over de openingstijden en over de websites en andere moderne technieken waarmee het publiek kennis kan nemen van wat zich in paleizen bevindt en afspeelt. Openbaarheid van deze gebouwen vinden wij een groot goed. Wel zingt het een beetje weg van onze vraag waarom de terbeschikkingstelling van paleizen nu met zo'n zwaar middel als een wet geregeld moet worden. Waarom een wet? Dit zou toch ook kunnen door middel van een AMvB of een andere regeling die vervolgens veel gemakkelijker valt aan te passen? Naar ons gevoel is het niet praktisch om dit in een wet te regelen. Het kabinet geeft als argument dat een en ander de transparantie bevordert. Echter, als wij alles omwille van de transparantie in wetten gaan vastleggen, dan wordt de wetgeving wel heel erg onoverzichtelijk; een paradox in zichzelf dus. Daarnaast stelt het kabinet dat de wettelijke vastlegging goed is omdat deze tevens het kabinet bindt. Een AMvB zou minder goed zijn, zo lezen wij in de memorie van antwoord, omdat de regering deze zelf kan vaststellen.

Voor ons is dit een enigszins verrassende uitspraak. Wat bedoelt de regering hiermee? Bedoelt zij dat het parlement minder betrokken is bij een AMvB? AMvB's kunnen ook worden voorgehangen. Bovendien moet de regering toch over alles verantwoording afleggen, niet alleen over wetten, maar ook over al dan niet voorgehangen AMvB's? Ons is niet duidelijk of de regering nu bang is dat zij via regelgeving ineens veel meer wil, dan wel moet, gaan regelen en daarom een en ander maar limitatief via wetgeving wil regelen, of dat er andere redenen zijn.

Wij menen dat de openstelling van paleizen niet een dergelijk zware regeling via de wet behoeft. Als klopt dat er niets wijzigt aan de huidige praktijk van terbeschikkingstelling, begrijpen wij niet waarom een en ander nu via dit wetsvoorstel

geregeld moet worden. Wij vragen de minister-president om dit nog een keer toe te lichten.

De fractie van de PvdA wacht met belangstelling de antwoorden van de regering af.

*N

De heer **Engels** (D66): Voorzitter. Graag wil ik beginnen de regering namens de fractie van D66 nadrukkelijk dank te zeggen voor de wijze waarop in de memorie van antwoord is ingegaan op de schriftelijke inbreng vanuit de Kamer. Al tijdens de eerdere technische briefing bleek dat men zich op het ministerie van Algemene Zaken niet alleen scherp bewust is van de betekenis van de opgeworpen vraag naar de precieze positie van de minister-president in dit wetsvoorstel, maar zeker ook van het belang van een zuivere omgang met het staatsrecht in ons politieke stelsel. Wij waarderen het in dat licht zeer dat de regering zich zichtbaar heeft ingespannen om dit debat over deze principiële staatsrechtelijke kwestie niet alleen te voeren in termen van politiek rendement. Ter illustratie van deze waarneming wijs ik op het feit dat de regering de naar politieke opportuniteit neigende term "levend staatsrecht" in een meer constitutionele context heeft geplaatst en aldus van een betere duiding heeft voorzien. Ik geloof overigens niet dat de Kamer kan worden verweten - zoals op pagina 6 van de memorie van antwoord zou kunnen worden gelezen -- dat te veel nadruk wordt gelegd op het element van de aanspreekbaarheid van de minister-president en dat er te weinig aandacht zou bestaan voor een tweede, randvoorwaardelijk element van het politiek-staatsrechtelijke kader dat de positie van de minister-president bepaalt. Wellicht kan de minister-president deze uitspraak nader verduidelijken.

Mijn fractie heeft in de schriftelijke voorbereiding vrijwel uitsluitend en ook uitvoerig de positie van de minister-president aan de orde gesteld. In de kern hebben wij een reactie gevraagd op onze vaststelling dat het begrip "tussenkost" in artikel 3 van het wetsvoorstel op grond van de plenaire behandeling in de Tweede Kamer blijkbaar moet worden geïnterpreteerd als een specifieke aanwijzingsbevoegdheid. Deze conclusie leek gerechtvaardigd omdat de minister-president het begrip "tussenkost" zo uitlegde dat er geen algemene aanwijzingsbevoegdheid mocht worden gelezen in artikel 3, maar een specifieke bevoegdheid. Dat hier kennelijk werd bedoeld op een specifieke aanwijzingsbevoegdheid, kan worden afgeleid uit de samenhang met een aantal andere elementen uit het betoog van de minister-president. De minister-president zei in eerste instantie immers dat -- en ik citeer uit het betoog op pagina 7412 -- "de ministers bij vragen over het Koninklijk Huis op hun terrein de eerstverantwoordelijken zijn en dat de minister-president de eindverantwoordelijkheid heeft voor het geheel en voor de coördinatie van de beantwoording van deze vragen." Iets verderop zegt de minister-president: "In dit geval betekent zulks dat de minister-president wel in staat moet

worden gesteld, zijn coördinerende verantwoordelijkheid en zijn eindverantwoordelijkheid tegenover de andere ministers waar te maken." Nog iets verder trekt de minister-president de volgende conclusie ten aanzien van de betekenis van de term "tussenkost" in artikel 3: "(...) dat dit betekent dat ik op basis hiervan ministers aanwijzingen kan geven". Tot slot bevestigt de minister-president de suggestie vanuit de Tweede Kamer (pagina 7406) dat hier van een staatsrechtelijk novum sprake zou kunnen zijn: "(...) dat dit debat over deze wet ook het nodige aan het staatsrecht toevoegt (...), want zo'n bevoegdheid (...) veronderstelt ook handelen tegenover de andere bewindslieden. Vandaar dat ik spreek over het geven van aanwijzingen." Voor de goede orde: dit zijn dus allemaal citaten.

Wie deze passages goed op zich laat inwerken en deze verbindt met de zinsnede dat er weliswaar geen algemene aanwijzingsbevoegdheid geldt, maar een specifieke bevoegdheid onder artikel 3, kan moeilijk tot een andere conclusie komen dan dat de minister-president op dat moment de in het woord "tussenkost" begrepen specifieke bevoegdheid heeft uitgelegd als een aanwijzingsbevoegdheid richting de andere ministers. Op zijn minst heeft de minister-president de suggestie gewekt deze uitleg te hanteren. Hij heeft in ieder geval niet aangegeven dat de term "aanwijzingen" anders moet worden begrepen dan in de staatsrechtelijk gebruikelijke zin van doorzettingsmacht.

Niet voor niets heeft een aantal respectabele hoogleraren staatsrecht -- een beroepsgroep die mijn fractie in het algemeen buitengewoon serieus neemt -- in de media meteen alarm geslagen. Niet voor niets hebben meerdere fracties in deze Kamer vraagtekens gezet bij de staatsrechtelijke houdbaarheid van het betoog van de minister-president. Ook in de zinsnede op pagina 11 van de memorie van antwoord -- waar de regering het heeft over het misverstand, als zou een aanwijzingsbevoegdheid in termen van overrulen zijn bedoeld -- klinkt de suggestie door als zouden er staatsrechtelijk binnen ministeriële verhoudingen aanwijzingsbevoegdheden in niet-overrulende zin denkbaar zijn. Maar daarover beschikt zelfs niet de minister van Financiën, al klinkt de toepasselijke wettelijke term "uniformerend" enigszins directief. Slechts in een dreigende noodtoestand waarin staatsnoodrecht geldt, bestaan aanwijzingsbevoegdheden met doorzettingsmacht. Graag vraag ik de minister-president of hij zich kan voorstellen dat hij met zijn betoog de indruk heeft gewekt dat artikel 3 een aanwijzingsbevoegdheid zou bevatten en of hij vandaag een en ander weer op exact dezelfde wijze zou zeggen.

Wat is nu precies het bezwaar tegen het aannemen van een aanwijzingsbevoegdheid voor de minister-president? Dat bezwaar is dat daarmee langs een niet-koninklijke weg een inbreuk wordt gemaakt op de staatsrechtelijke gelijkwaardigheid van de ministers. Dit beginsel is terug te vinden in de met elkaar samenhangende artikelen 42, 44 en 45 van de Grondwet, die constitutionele regels

bevatten voor de ministeriële verantwoordelijkheid, alsmede de positie van de ministers, de ministers zonder portefeuille, de minister-president en de ministerraad. Onlangs heeft ook de Raad van State in zijn advies over de herziening van de Grondwet dit uitgangspunt nog eens nadrukkelijk bevestigd.

Nu stelt de regering op pagina's 8 en 9 van de memorie van antwoord dat een hiërarchische of hiërarchische positie van de minister-president wordt afgewezen en dat de nadruk behoort te liggen op de collectieve verantwoordelijkheid van de ministerraad voor het functioneren en de eenheid van de Kroon en in die sleutel op de bijzondere rol van de voorzitter. Daarbinnen is ten aanzien van het Koninklijk Huis dan sprake van een samenspel van individuele ministeriële verantwoordelijkheden van de betrokken departementale ministers -- waaronder die van de minister-president -- en daarnaast een coördinerende verantwoordelijkheid voor de minister-president voor algemene aspecten van staatshoofd en Koninklijk Huis. Ook met deze voorstelling van zaken dreigen wij weer verzeild te raken in een staatsrechtelijk labirint, waarin het samenbrengen en uitwisselen van posities, bevoegdheden, verantwoordelijkheden en rollen eerder verwarrend dan verhelderend lijken te werken. Om deze reden vraag ik de minister-president om dit onderdeel uit de memorie van antwoord te verduidelijken. Het is van zeer groot belang deze verschillende begrippen en constructies goed te onderscheiden. De betekenis van termen als "coördinerende bevoegdheid", "eerstverantwoordelijkheid" en "eindverantwoordelijkheid", die in de hierboven geciteerde passages zijn terug te vinden, wordt immers bepaald door het constitutionele beginsel van de staatsrechtelijke gelijkwaardigheid van ministers.

Graag licht ik dat nader toe. Coördinerende bevoegdheden kenmerken zich door de afwezigheid van doorzettingsmacht. Dat typeert de voordelen en tegelijkertijd de nadelen van dit type bevoegdheden, die op interdepartementaal niveau veel voorkomen en bijvoorbeeld de positie van de nieuwbakken programmaministers en eerder andere ministers zonder portefeuille bepalen. Het zijn instrumenten die de samenhang en de afstemming binnen het regeringsbeleid kunnen bevorderen, maar door de afwezigheid van doorzettingsmacht slechts werken op basis van collegialiteit. De term "procedureel" die de regering hanteert op pagina 9 van de memorie van antwoord, geeft dit goed weer. Zelfs waar de rol van de nieuwe programmaministers door de regering als verder reikend dan die van de traditionele coördinerende bewindslieden wordt gezien, blijft die rol beperkt tot interne werkafspraken.

Terecht signaleert de regering in dit verband dat de Kamers de minister-president steeds meer aanspreken op een vorm van coördinerende verantwoordelijkheid voor het Koninklijk Huis. Dat is een politiek gegeven. Maar als de minister-president in de Tweede Kamer aangeeft dat hij in staat moet worden gesteld dat

ook waar te maken en daarvoor dus ook adequaat geïnstrumenteerd moet zijn, dan kan dat staatsrechtelijk alleen vanuit de rol als voorzitter van de ministerraad en met de daaraan verbonden bevoegdheden uit het reglement van orde van de ministerraad. Met andere woorden: coördinerende bevoegdheden scheppen geen hiërarchie op ministerieel niveau.

"Eerstverantwoordelijkheid" is een term waarmee staatsrechtelijk wordt bedoeld op de vraag welke minister of ministers als eersten door het parlement kunnen of moeten worden aangesproken. De volgorde van ministeriële handtekeningen onder besluiten biedt daarvoor een handzaam kader. Zowel in de politieke praktijk als in de wetenschap wordt aangenomen dat de minister-president in termen van ministeriële verantwoordelijkheid de eerste in het parlement aanspreekbare minister is op kwesties die samenhangen met het Koninklijk Huis. Ook deze term schept verder geen staatsrechtelijke hiërarchie tussen ministers.

De door de regering opgevoerde collectieve verantwoordelijkheid van de ministerraad is een staatsrechtelijk moeizame constructie. Moeizaam omdat een orgaan als zodanig niet ter verantwoording kan worden geroepen. Scherper is dan ook een benadering waarin uitsluitend ministers politieke verantwoordelijkheid dragen, hetgeen betekent dat ministers individueel aanspreekbaar zijn, zowel voor de uitoefening van hun eigen bevoegdheden als voor hun aandeel in de besluitvorming van de ministerraad. Juist deze figuur bevestigt in wezen het ontbreken van ministeriële hiërarchie.

"Eindverantwoordelijkheid" is een term die in mijn ogen geen staatsrechtelijke betekenis heeft op ministerieel niveau. Dit begrip, dat bijvoorbeeld kan worden verbonden aan het grondwettelijke hoofdschap van de gemeenteraad, indiceert een aan een orgaan of ambt toegekend laatste woord of beslissende stem. Ook met het gebruik van deze laatste term lijkt de minister-president meer bevoegdheidsruimte aan te nemen dan het staatsrecht toelaat. Graag vraag ik de minister-president of hij zich in mijn analyse van de verschillende typen verantwoordelijkheden kan vinden en of hij met name nog eens in wil gaan op de precieze betekenis van het begrip "eindverantwoordelijkheid".

Ik stel deze vraag naar de precieze betekenis van de termen "eindverantwoordelijkheid", "aanwijzingsbevoegdheid", "eerstverantwoordelijkheid", "coördinerende verantwoordelijkheid" en de zogeheten "collectieve verantwoordelijkheid" met name in het licht van de nadere uitleg over de concrete betekenis van het begrip "tussenkomen". De strekking van deze wettelijke term -- zo zegt de regering nu op pagina 10 van de memorie van antwoord -- is te waarborgen dat de minister-president de informatie over de declaraties ontvangt die hij nodig heeft om het door de Kamers gevraagde totaalinzicht in de kosten van het Koninklijk Huis te kunnen geven in of bij de begroting van het Huis der Koningin.

Indien deze informatie daartoe aanleiding geeft, kan hij met de desbetreffende minister in overleg treden. Ingeval dat niet tot overeenstemming leidt, beslist de ministerraad. Deze uitleg past geheel binnen de geldende staatsrechtelijke kaders en, niet onbelangrijk, draagt bij aan meer transparantie richting de Staten-Generaal. Maar dan blijft nogmaals de vraag in hoeverre deze interpretatie nog ruimte biedt voor figuren als een eindverantwoordelijkheid en/of een aanwijzingsbevoegdheid van de minister-president. Graag vraag ik de minister-president of hij kan bevestigen dat die ruimte er in constitutioneelrechtelijke zin niet is.

Een laatste punt. Mevrouw de voorzitter. U weet dat ik niet behoor tot degenen die elk Kamerdebat aangrijpen om eigen stokpaardjes te berijden. Mijn vraag in de schriftelijke gedachtewisseling naar het verband tussen de bevoegdheden van de minister-president en zijn aanstellingswijze was dan ook niet ingegeven door het feit dat mijn partij al sinds 1966 aandacht vraagt voor de mogelijkheid om de minister-president rechtstreeks te kiezen. Mijn vraag was primair ingegeven door de gedachte dat er binnen de staatsrechtelijke positie van een orgaan of ambt een verband bestaat tussen de aard en de omvang van de bevoegdheden enerzijds en de zwaarte van de legitimatie, dat wil zeggen het democratische gehalte van de aanstellingswijze, anderzijds. Het lijkt mij interessant om te vernemen of de minister-president dit verband ook ziet. Uit het antwoord van de regering, dat er geen voornemens bestaan om wijzigingen aan te brengen in de aanstellingswijze van de minister-president -- een antwoord dat ik gelet op de visie van deze coalitie op de waarde van de partijdemocratie kan plaatsen, maar betreurt -- leid ik af dat uit een oogpunt van constitutionele logica ook geen uitbreiding van de bevoegdheden van de minister-president wordt beoogd. Ik ben benieuwd of de minister-president deze opvatting deelt, want dat zou betekenen dat er vervolgens maar één uitleg van het begrip "tussenkomen" mogelijk is. Ik doel op de genoemde passage op pagina 10 van de memorie van antwoord, maar dan ontdaan van verwijzingen naar een eindverantwoordelijkheid en/of aanwijzingsbevoegdheid.

Voor de goede orde merk ik in de richting van de goede collega van de VVD en de goede collega van de Partij van de Arbeid op dat ook mijn fractie meer in het algemeen zeker reden ziet om een debat te voeren over de positie van de minister-president.

Ik hoor nu enige ruis van de kant van de VVD, maar ik kan die niet helemaal thuisbrengen.

Mevrouw de voorzitter. Mijn fractie ziet het debat van vandaag als een debat met een fundamentele betekenis. Fundamenteel, omdat de indruk is gewekt dat het staatsrecht in het algemeen en de positie van de minister-president in het bijzonder als gevolg van een specifieke politieke dynamiek in een Tweede Kamerdebat zouden zijn veranderd of zouden kunnen worden veranderd. In een Kamerdebat geuite interpretaties van staatsrechtelijke regels zijn immers niet

vrijblijvend. Het zijn uiteindelijk de centrale constitutionele instellingen zelf die het staatsrecht toepassen en uitleggen. Om die reden is het van groot belang dat de betekenis van het begrip "tussenkomen" in dit debat wordt opgehelderd en daarmee onweersproken binnen het geldende grondwettelijke kader wordt gebracht. Graag nodig ik de minister-president uit om samen met de Kamer die constitutionele opdracht tot een goed einde te brengen.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ruim twee weken geleden ben ik vader geworden. U bent zo goed geweest om dit heugelijke feit tijdens de vergadering van 28 oktober te melden. Ik ben u daar zeer erkentelijk voor. Zo'n gebeurtenis is zeer ingrijpend en mijn fractiegenoot die u toen aanhaalde, had groot gelijk toen hij stelde dat de nieuwbakken vader niet veel meer dan zijn best kan doen. En ook dan is de uitkomst van je inspanningen vaak nog ongewis. Als ik mijn generatiegenoten vraag hoe zij hun opvoeding hebben ervaren, is het soms te streng, dan weer te vrijblijvend, soms te bekrompen, dan weer te open: je zou er als jonge vader de moed van kunnen verliezen. Het is vaak niet goed of het deugt niet.

Ik kan me goed voorstellen dat de premier vandaag met eenzelfde soort gevoel naar de Eerste Kamer is gekomen om hier te debatteren over de wet die het financieel statuut van het Koninklijk Huis moet actualiseren. Ook hij lijkt, net als menig ouder, geconfronteerd te worden met tegengestelde verlangens. In de Tweede Kamer is hij uitgedaagd om zijn verantwoordelijkheid inzake het Koninklijk Huis te nemen. En terecht. Jarenlang kreeg de volksvertegenwoordiging cijfers gepresenteerd, terwijl het soms onduidelijk bleef wie er eindverantwoordelijke was en niemand precies wist of ze compleet waren. Wie de Handelingen van de Tweede Kamer betreffende de behandeling van dit wetsvoorstel erop naleest, moet vaststellen dat een zeer brede meerderheid aldaar van mening is dat het bijzonder wenselijk zou zijn wanneer de premier hierin de regie zou nemen en daar ook politiek op aanspreekbaar zou worden. Wanneer de premier echter in het Tweede Kamerdebat deze handschoen opneemt, komt hem dat in de Eerste Kamer op het verwijt te staan onzorgvuldig met het staatsrecht om te gaan. De premier sprak in het Tweede Kamerdebat immers van een aanwijzingsbevoegdheid ten opzichte van zijn collega-ministers. Dit zou dan weer ongewenste staatsrechtelijke consequenties hebben. Een aantal ervan is zojuist genoemd. Je zou er als premier moe van kunnen worden. Het is niet goed of het deugt niet. Althans, zo leest mijn fractie de opmerkingen van de regering omtrent artikel 3 van de wet in de memorie van antwoord, waar de regering het niet kan laten de opvattingen van de fracties in de Tweede Kamer te vermelden. Mocht de premier inderdaad met deze gevoelens het Binnenhof zijn overgestoken, dan leeft mijn fractie met hem mee. En een beetje gelijk geven wij hem ook wel. Als volksvertegenwoordiging hebben we de

taak om de regering niet met zodanig tegengestelde wensen te confronteren dat het onmogelijk wordt om beleid te maken. Tegelijkertijd is het wel zo dat het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen verband houdt met een heikel punt in het Nederlandse staatsrecht. Het hangt namelijk nauw samen met de rol van de premier als primus inter pares in de ministerraad. Deze term, eigenlijk een contradictio in terminis, kent haar oorsprong in het Romeinse Rijk. Keizer Augustus voerde haar in ter bestendiging van zijn eigen alleenheerschappij. In de Nederlandse context is de functie van primus inter pares gelukkig anders. De bevoegdheden van de premier zijn lang niet zover reikend als die van een Romeins keizer, en dat is maar goed ook. Premier Balkenende klinkt immers beter dan keizer Balkenende. Ik hoop dat de premier dat met mij eens is.

De geschiedenis leert echter wel dat een positie als primus inter pares bijna per definitie instabiel is en zich voortdurend ontwikkelt. In zijn proefschrift heeft collega Rehwinkel hierover voor de Nederlandse context behartigenswaardige opmerkingen gemaakt. Hij spreekt daarin van een "onstuitbare opmars van de minister-president", die op gespannen voet staat met het beginsel van collegiaal bestuur dat het Nederlandse bestuurlijke klimaat kenmerkt. In die zin hebben we het vandaag niet over iets fundamenteel nieuws. Hooguit over een beperkte verdere stap in een richting die al langer is ingeslagen. Mijn fractie heeft dan ook weinig bezwaar tegen de "door tussenkomst van"-bepaling. Wij denken echter niet dat de premier daarin een aanwijzingsbevoegdheid zou moeten lezen en volgens de memorie van antwoord doet hij dat ook niet. Kan de premier dit nogmaals bevestigen?

Maar, voorzitter, de proof of the pudding is in the eating. Hoe gaat de wet in de praktijk functioneren? Ik wil de premier een concreet voorbeeld voorleggen met de vraag daarop in zijn antwoord te reflecteren. Stel, de Koningin besluit om haar 75ste verjaardag te vieren op een onbewoond eiland voor de kust van Sumatra. Er is op dat eiland een mooi ressort. Kinderen en kleinkinderen zijn uiteraard uitgenodigd. Zij reizen per regeringsvliegtuig. De rekening gaat naar het ministerie van Defensie. Het is uiteraard niet de bedoeling dat er tegelijk met het Koninklijk Huis ook andere gasten op het eiland zijn. Het ressort wordt dus afgehuurd. Die rekening gaat naar het ministerie van Binnenlandse Zaken. Dankzij het feit dat alle rekeningen "door tussenkomst van" de premier binnenkomen, ziet de premier dit allemaal en denkt: is het reëel dat de belastingbetaler de hele verjaardag van de Koningin betaalt? Hij agendeert beide rekeningen voor de kabinetsvergadering. Welk besluit er ook komt: het moet gedragen worden door het hele kabinet. Immers, nu is het Defensie en Binnenlandse Zaken, morgen zijn het twee andere departementen. Er moet dus een kabinetsbeleid komen ten aanzien van de kosten van het Koninklijk Huis. Dit beleid wordt dan door de premier uitgedragen. Klopt deze vaststelling?

In genoemde casus zou bijvoorbeeld het besluit kunnen vallen dat het regeringsvliegtuig wel betaald wordt -- je kunt nu eenmaal niet verwachten dat het hele koninklijke familie in de rij staat bij de incheckbalie op Schiphol -- maar dat de prijs van een ticket business class wel van de declarabele kosten afgetrokken wordt. Tenslotte heeft het Koninklijk Huis zowel inkomen als vermogen. Voorts kan besloten worden dat het afhuren van het ressort voor rekening van de Koningin blijft: het is haar keuze om haar verjaardag zo te vieren en dat kost nu eenmaal een paar centen. Voor de burger iets minder, omdat hij geen ressort af hoeft te huren, maar de gemiddelde burger heeft ook wat minder financiële armslag. Het lijkt mijn fractie niet goed wanneer de premier bij dit soort zaken "aanwijzingen" gaat geven. Een dergelijk beleid wordt gevormd door het kabinet als geheel waarin de premier dan een leidende rol speelt. Zo zou het in de ogen van mijn fractie moeten en zo staat het volgens ons ook feitelijk in het wetsvoorstel. Kan de premier bevestigen dat zulks de bedoeling is? En, zo nee, hoe zou het in de ogen van de minister-president praktisch moeten gaan? Graag krijg ik een toelichting, liefst aan de hand van het gegeven voorbeeld.

Mevrouw de voorzitter. Mijn fractie heeft in beginsel geen problemen met artikel 3, maar zij heeft wel een aantal bedenkingen bij twee andere artikelen uit het wetsvoorstel. Terwijl de wet op het punt van de financiële transparantie inderdaad geactualiseerd wordt, laat de regering op twee andere punten een goede gelegenheid tot modernisering onbenut. Allereerst gaat het daarbij om de terbeschikkingstelling van paleizen. Mijn fractie is er na lezing van de memorie van antwoord nog steeds niet van overtuigd dat het met naam en toenaam noemen van de ter beschikking gestelde paleizen daadwerkelijk een vooruitgang is. Kan de premier aangeven welke concrete argumenten er nu zijn om de paleizen met naam en toenaam in de wet vast te leggen? De PvdA-woordvoerder vroeg daar zojuist ook naar.

Daarnaast vraagt mijn fractie zich af in hoeverre het nu daadwerkelijk wenselijk is dat het Paleis op de Dam ter beschikking wordt gesteld aan het Koninklijk Huis. De koninklijke familie verblijft er nauwelijks, maar het paleis is desalniettemin een groot deel van het jaar gesloten. Dat kan mijn fractie voor een dergelijk monument maar lastig begrijpen. Het paleis is het resultaat van de door de premier zo geprezen VOC-mentaliteit. Het voormalig stadhuis uit de tijd van de Nederlandse Republiek is een huis van de geschiedenis bij uitstek. Zoiets moet je niet een groot deel van het jaar gesloten houden. Het Paleis op de Dam verdient als middelpunt van onze hoofdstad echt beter. In dit opzicht zijn wij het eens met hoogleraar sociologie van kunst Bram Kempers, die stelt dat het paleis beter een museum kan zijn dan een balzaal voor de Koningin. Mijn fractie kan zich niet voorstellen dat de premier hier nu echt anders over denkt. Zou hij zich in willen zetten om de museale status van dit monument te versterken? En, zo ja, hoe denkt hij dat concreet te kunnen doen binnen de kaders van deze wet?

Mijn fractie heeft in het schriftelijk verslag ook vragen gesteld over artikel 6 van het wetsvoorstel. Hierin wordt het zogenaamde genot van de jacht geregeld, de bevoegdheid van het Koninklijk Huis om in het Kroondomein te jagen. Dit is een omstreden recht, zeker als het gaat om de daarmee verbonden drukjacht. De Dierenbescherming heeft zich al jaren terecht teweergesteld tegen deze vorm van jagen. In dit opzicht zou de modernisering van de voorliggende wet een uitgelezen mogelijkheid hebben geboden om ook dit deel van de wet bij de tijd te brengen. Adel verplicht en in die zin zou het goed zijn wanneer de regering de herziening van deze wet had aangegrepen om het "genot" van de jacht uit de wet te schrappen.

De memorie van antwoord stelt mijn fractie dan ook teleur. De regering geeft daarin aan dat zij niet van plan is deze bepaling te veranderen. Daarnaast scheert de beantwoording langs de vraag zoals die door mijn fractie werd gesteld. Uiteraard hebben wij er geen moeite mee dat vandaag de dag het genot van jacht ook uitgelegd wordt in termen van faunabeheer. Echter, deze vaststelling gaat voorbij aan het feit dat het genot van de jacht ook inhoudt dat er gejaagd mag worden en dat er in de praktijk dan ook gejaagd wordt. De vraag van mijn fractie of deze bepaling nog steeds van deze tijd is, heeft hierop betrekking en is onbeantwoord gebleven. Daarom is mijn fractie nog steeds benieuwd naar de reactie van de premier. Of moeten wij uit het ontwijkende antwoord concluderen dat de regering van mening is dat het jagen aan het begin van de 21ste eeuw nog steeds verdedigbaar is met het argument dat het Koninklijk Huis ook dienst doet als een boswachtersbrigade? Graag krijg ik een reactie van de minister-president.

Daarnaast heeft mijn fractie nog een feitelijke vraag over de consequenties van het wetsvoorstel. De wet die wij vandaag behandelen tracht meer transparantie aan te brengen in de kosten van het Koninklijk Huis. Dit roept de vraag op of de premier nu krachtens de geest van deze wet ook politiek aanspreekbaar wordt voor het Koninklijk Jachtdepartement, of in ieder geval voor de kosten van dit departement. Het was de afgelopen jaren een hele klus om de verantwoordelijke bewindspersoon hiervoor te identificeren. Als wij daadwerkelijk transparantie willen bereiken, zou het toch wenselijk zijn dat de premier ook op dit onderwerp in de toekomst aanspreekbaar is en niet de staatssecretaris van Financiën, De Jager, hoe toepasselijk zijn naam op dit dossier ook is.

Mijn fractie heeft geen principiële bezwaren tegen de actualisering van deze wet. Het moet echter wel gaan om substantiële wijzigingen die een modernisering van de monarchie dichterbij brengen. Als het goed kan, moeten wij het goed doen. Daarom zijn wij ook benieuwd naar het moment waarop wij als parlement weer eens echt zouden gaan praten over verdere modernisering van ons koningshuis. Daar hebben met name de leden van het Koninklijk Huis recht op. De Gouden Kooi op tv is afgelopen; van ons mag hij in het echt

open. Ook koningskinderen hebben hun mensenrechten, net als mijn kind. Ik ben benieuwd naar de reactie van de regering.

*N

De heer **Dölle** (CDA): Mevrouw de voorzitter. De CDA-fractie liet reeds bij de schriftelijke voorbereiding van dit wetsvoorstel blijken waardering voor de inhoud daarvan te hebben. Het is een consistent voorstel dat voortbouwt op de uitgangspunten die in 1972 zijn belichaamd in de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis; een wet waarop overigens de stempel van de al wat verre ambtsvoorganger en geestverwant van de huidige minister-president Piet de Jong duidelijk herkenbaar is.

Onze fractie acht het verder een goede zaak dat in het nu voorliggende voorstel de uitkeringsbeslissingen zijn gedepersonaliseerd. Het in artikel 4 voorgestelde paleizenregime, het bepaalde ten aanzien van de paleizen in Den Haag en Amsterdam daaronder begrepen, heeft al evenzeer onze instemming. Wel stellen ook wij de vraag hoe de gedeeltelijke openstelling voor publiek van het Paleis op de Dam moet worden begrepen.

Wij oordelen net als onze geestverwanten in de Tweede Kamer, en als ik het goed zie met hen de overgrote meerderheid van dat deel van de Staten-Generaal, verder positief over de in dit voorstel gerealiseerde grotere doorzichtigheid van de kosten van het Koninklijk Huis. Wij wijzen er overigens in dit verband op dat deze kosten voor een fors deel het karakter bezitten van representatiekosten voor de Staat, het Koninkrijk der Nederlanden. Tegenover deze kosten staan immers moeilijk in euro's waardeerbare maar onmiskenbaar immense baten. Deuren gaan gemakkelijker open waardoor allerlei Nederlandse belangen beter kunnen worden behartigd; de zichtbaarheid op verschillende internationale politieke en culturele fora van dit land wordt er duidelijk door vergroot; de band tussen de drie landen van het Koninkrijk wordt erdoor belichaamd, zoals op andere wijze ook de historische band met het vaderland voor veel immigranten en expats. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de "stille revenuen" van het Koninklijk Huis.

Wij waarderen, het zij herhaald, de toegenomen transparantie. Dat doen wij ook omdat aldus de Koningin en het Koninklijk Huis, waarmee onze partij zich tot in haar beginselprogramma (artikel 15) toe verbonden weet, beter beschermd worden tegen "kwaad gerucht" en tegen eventuele onjuiste voorstellingen van zaken.

De minister-president wordt onder andere via het bepaalde in artikel 3 op dit punt nog beter in staat gesteld zijn specifieke eerste verantwoordelijkheid voor het staatshoofd, het Koninklijk Huis en de uitvoering van de Wet financieel statuut Koninklijk Huis met name tegenover de Staten-Generaal te verwerkelijken.

Op dit laatste punt is debat ontstaan in de media, aan de universiteit, tot twee maal toe in de Tweede Kamer en nu bij ons. "Balkenende rotzooit met het staatsrecht" zo werd ons van de transen

van de Radboud Universiteit toegeroepen in dat robuuste taalgebruik dat in onze dagen steeds gangbaarder lijkt te worden aan de academies. In de NRC van 10 juli jongstleden kondigt collega Rehwinkel, die dit onderwerp kennelijk niet naar een evaluatie wil uitschuiven of aan extern juridisch onderzoek wil onderwerpen, aan in de Eerste Kamer hierop in te gaan. Het is de heer Noten geworden, maar in dezelfde stijl. Op zichzelf terecht, nu naar de opvatting van onze fractie dit type constitutionele debatten bij uitstek in deze Kamer thuishoren, zoals wij ook vorige week aangaven bij onze stemverklaring bij de motie over het kiesrecht voor het Europees Parlement voor de Nederlandse ingezetenen in de Nederlandse Antillen en Aruba.

De regering is in de memorie van antwoord uitgebreid ingegaan op het gerezen discussiepunt dat in hoofdzaak draait rond de uitleg van artikel 3 van het wetsvoorstel, meer in het bijzonder rond de drie woorden "door tussenkomst van", een uitdrukking die overigens honderden malen in het Nederlandse geschreven recht opduikt. Alleen al in wetten en algemene maatregelen van bestuur gebeurt dat 271 keer, zoals een bezoek aan juridische websites ons leerde. Het is ook niet verwonderlijk dat de Raad van State in het geheel niet aansloeg op deze woorden. Ze zijn gebruikelijk en komen veel voor. De Raad van State heeft niet te kennen gegeven hierin iets ongewoons te zien.

Andere "fighting words" die niet in de wettekst voorkwamen, maar die wel weerklonken in de debatten van 1 juli, waren termen als "levend staatsrecht", "eindverantwoordelijkheid" en "aanwijzingen"; termen die in de context waarin ze gebruikt werden bij sommigen argwaan opriepen. Waar rook is, een fenomeen dat overigens diezelfde dag uit de horeca werd gebannen, is vuur. Beleefden wij hier een staatsrechtelijk novum zoals D66 het noemde?

De regering herhaalt allereerst in de memorie van antwoord wat zij in de Tweede Kamer in reactie op het ontstane tumult opmerkte op 8 oktober bij de behandeling van de begroting Algemene Zaken/Koninklijk Huis. Daarbij wijst de regering er herhaaldelijk op dat artikel 3 niet mag worden begrepen als een inbreuk op de Grondwet of op het stelsel daarvan. Het beginsel dat de minister-president zich tot zijn medeministers verhoudt als een primus inter pares, staat als zodanig trouwens niet in de Grondwet. Net zo min overigens als, om maar eens een geheel anders geaard beginsel te noemen, de scheiding van Kerk en Staat. Dit type beginselen wordt afgeleid van en gedestilleerd uit specifieke grondwetsbepalingen.

Terug naar artikel 3 van het wetsvoorstel en naar de vraag of door de uitleg die de regering aan deze bepaling het beginsel dat de minister-president primus inter pares is, wordt geschonden. Het gaat in artikel 3 om een coördinerende verantwoordelijkheid die in de kern een zorgplicht is voor de transparantie van de uitgaven ten behoeve van het Koninklijk Huis. De collectieve verantwoordelijkheid wordt in de memorie van antwoord benadrukt en de bijzondere bevoegdheden die de minister-president ontvangt

moeten in de bijzondere sleutel worden gezien van zijn voorzitterschap van de ministerraad. Op pagina 10 van dezelfde memorie van antwoord stelt de regering:

"In navolging van de leden van de CDA-fractie bevestigt het kabinet dat het woord 'tussenkomst' als gebezigd in artikel 3 van het wetsvoorstel niet de strekking heeft van 'overrulen' doch de strekking heeft te waarborgen dat de minister-president de informatie (in casu over declaraties) ontvangt die hij nodig heeft om de door de Kamers gevraagde totaalinzicht ('transparantie') van 'de' kosten van het Koninklijk Huis te kunnen geven in of bij de begroting Huis der Koningin."

De minister-president kan indien de informatie daartoe dwingt overleggen met de betrokken vakminister en indien in het hypothetische geval overeenstemming ontbreekt het geschil voorleggen aan de ministerraad op vrijdag. Dat is een stap die de minister-president sowieso al op grond van zijn agendabevoegdheden op grond van het reglement van orde van de ministerraad, artikel 5, bezit. Een geschil over de begroting van het Koninklijk Huis lijkt ons uit haar aard al te raken aan het algemeen regeringsbeleid - dit is een term uit het reglement van orde voor de ministerraad -- en dus de collectieve ministeriële verantwoordelijkheid te activeren. Ieder moet er zijn licht over kunnen laten schijnen. Er wordt geen bevoegdheid van een andere minister geïsurpeerd noch wordt aan diens verantwoordelijkheid getornd. De bevoegdheidsuitoefening wordt slechts processueel gehypothekeerd, om het eigentijds te zeggen. Dit is niet wezenlijk anders dan in zoveel andere situaties waarin de wetgever in zekere zin vergelijkbare clausuleringen heeft voorgeschreven. Zo heeft bijvoorbeeld de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op grond van artikel 116 Gemeentewet een coördinerende verantwoordelijkheid voor al die regelgeving die gemeenten raakt. Andere ministers moeten ter zake in voorkomende gevallen met deze collega overleggen. In de memorie van antwoord komen nog andere voorbeelden voor van deze typisch wettelijk voorgeschreven intercollegiale bemoeizorg.

De heer **Noten** (PvdA): Zegt u nu eigenlijk dat er geen sprake is van een aanwijzingsbevoegdheid of een bijzondere positie van de minister-president anders dan in andere coördinerende vraagstukken? Zegt u nu dat, mocht er een verschil zijn tussen de minister-president en een van de betrokken ministers, het altijd een besluit van de ministerraad moet worden aangezien het de verantwoordelijkheid is van de ministerraad? Is dat uw uitgangspunt?

De heer **Dölle** (CDA): U stelt een paar vragen tegelijk.

De heer **Noten** (PvdA): Laten wij beginnen met de laatste. Als er sprake is van een verschil van mening tussen de minister-president en een van de betrokken ministers over de kosten van het

Koninklijk Huis, zegt u dan dat het ten principale een besluit van de ministerraad dient te worden?

De heer **Dölle** (CDA): Even los van de vraag of mij dat als parlamentslid toekomt, zeg ik dat, wanneer er een conflict ontstaat over de beste wijze waarop men transparantie kan bieden in de uitgaven van het Koninklijk Huis, het per definitie een conflict is dat het algemeen regeringsbeleid raakt. Alle zaken die het algemeen regeringsbeleid raken moeten of kunnen aan de orde worden gesteld in de ministerraad. Zo bedoel ik dat.

De heer **Noten** (PvdA): Tussen kunnen en moeten zit een groot verschil, want alles kan aan de orde worden gesteld in de ministerraad. De ministerraad bepaalt zijn eigen agenda, zoals wij dat in de Kamer ook doen. De vraag is of het moet.

De heer **Dölle** (CDA): Een aantal zaken moet.

De heer **Noten** (PvdA): In mijn bijdrage heb ik aangegeven dat ik een hiërarchische positie van de minister-president meende te zien. Als u zegt dat het moet, dan betekent het dat ik verkeerd heb gekeken en dat die hiërarchische positie er niet is. Dat zou aangenaam zijn.

De heer **Dölle** (CDA): Het is een bekende uitweg, maar u zult het mij niet kwalijk nemen dat ik die toch even inloop. Ik kom op dat punt nog terug. Ik blijf er voorshands bij dat conflicten, hoe hypothetisch ook, over de vraag hoe je de uitgaven weergeeft binnen de boezem van het kabinet per definitie raken aan het algemeen regeringsbeleid. Het algemeen regeringsbeleid moet op grond van artikel 4 voor een deel aan de orde komen in de ministerraad en kan daarbuiten aan de orde komen.

Ik heb gezegd dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bepaalde bevoegdheden bezit om collega-ministers aan te spreken, wanneer zij met regelgeving komen die de gemeenten raken. De minister heeft die bevoegdheid op grond van die wettelijke bepaling. Zo zijn er andere ministers die op grond van wettelijke bepalingen die intercollegiale bemoeizorg mogen uitoefenen. Artikel 3 biedt die bevoegdheid aan de minister-president in dit soort kwesties.

Er resten ons nog twee opmerkingen en vragen. De eerste is dat de regering nogal duidelijk benadrukt dat het staatsrecht niet in beton is gegoten en dat een legalistisch-positivistische opvatting niet overheersend is in de staatsrechtwetenschap. Onze fractie is het daar in hoofdzaak mee eens. Inderdaad vinden allerlei wezenlijke ontwikkelingen grotendeels of geheel buiten de Grondwet om plaats en worden ze daarin niet vermeld. Ik noem het bestaan van politieke partijen, nergens te vinden, het fenomeen van de kabinetsformatie, het proces van de Europese integratie en de revolutionaire technologische ontwikkelingen zoals het internet. Zo zijn er heel veel ontwikkelingen, evenementen, processen en gebeurtenissen die je niet terugvindt in de Grondwet, maar die wel degelijk hun weerslag hebben op de uitleg ervan. Die ontwikkelingen

kleuren en richten de uitleg van de Grondwet wel degelijk. Neem alleen maar het ambt van minister-president, dat bij de laatste grote grondwetsherziening, die van 1983, overigens wel een duidelijker profiel kreeg in het geschreven recht in de artikelen 43, 45 en 48. Ook de invulling van dat ambt is beïnvloed door majeure buitengrondwettelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld door de Europese integratie, door de kolossaal toegenomen rol van de media, door de personifiëring van de politieke cultuur in het hele Westen met de Verenigde Staten voorop en door de behoefte van de Kamers en zeker van de oppositie aan een centraal aanspreekpunt en in voorkomende gevallen aan een centrale kop van jut. Het zijn tendensen die verklaren dat de minister-president mede via het Reglement van orde voor de ministerraad sterkere, vooral processuele bevoegdheden heeft gekregen. Maar dat alles kon worden verdisconteerd en opgevangen, al dan niet via het kraakbeen van het ongeschreven staatsrecht binnen het grondwettelijk bestel.

Er zijn echter, zo meent mijn fractie, wel grenzen en zij verneemt ter zake graag de opvatting van de regering op de volgende twee punten.

Ten eerste. De wetshistorische uitleg of, zoals de regering het wat anders zegt, de legalistisch-positivistische uitleg van het staatsrecht heeft volgens ons wel het primaat, als het gaat om de uitleg van grondwetsbepalingen die zoals de meeste grondrechten de rechten van individuen en groepen borgen. De regering heeft zich hier bijvoorbeeld in het debat over de samenwerkingsschool indertijd bij monde van de ministers Pechtold en Van der Hoeven ook toe bekend. Daarom vragen wij de regering ook bij deze gelegenheid in te gaan op de vraag hoe ver haar relativisme gaat met betrekking tot interpretatiemethoden, zoals wij die kunnen aflezen uit de passages rondom de legalistisch-positivistische opvatting.

Ten tweede. Het beginsel *primus inter pares* is een beginsel dat zich zeer goed voegt in het klassieke Nederlandse bestuursmodel waarin een grote rol wordt gespeeld door evenredigheid, wat dus een veelpartijenstelsel oplevert, van het kiesstelsel, het collegialiteitsbeginsel, het zoeken naar draagvlak, het fenomeen van de coalitiekabinetten, het zoeken van legitimatie van het bestuur in de volksvertegenwoordiging en dergelijke. Het zijn allemaal centrale elementen van het klassieke Nederlandse bestuursmodel waarin ook het beginsel *primus inter pares* heel goed past.

Het staat, zo moet worden toegegeven, zeker vanuit de hoek van de zogeheten "nieuwe politiek" maar ook wel wat ruimer dan dat onder druk. Is de regering het met ons eens dat het in de constitutie leggen van doorzettingsmacht van de premier tegenover afzonderlijke of alle andere ministers echter een zodanige omwenteling zou betekenen dat deze zijn weerslag in de tekst van de Grondwet moet hebben? Je zou dan de Rubicon oversteken. Zelfs de vrij lichte Richtlijnenkompetenz van mevrouw Merkel, de Duitse bondskanselier, kan niet bestaan zonder een

basis in de Duitse grondwet, die daar dan ook ligt in artikel 65. Wij wachten met belangstelling de reactie van de regering op deze twee vragen af.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Aangezien de fracties van de SGP en de ChristenUnie niet hebben deelgenomen aan de schriftelijke voorbereiding van deze plenaire behandeling, lijkt het mij om te beginnen gepast dat ik verklaar dat wij een positieve houding hebben ten aanzien van de diverse onderdelen van het wetsvoorstel. Het gewicht en vooral de gecompliceerdheid van het onderwerp mogen de rechtvaardiging vormen voor het feit dat wij in deze instantie nog een enkele opmerking maken en enkele vragen voorleggen, die uitsluitend in verband staan met het voorgestelde artikel 3. Eerdere woordvoerders hebben daar al uitvoerig bij stilgestaan. Ik zal daar nauwelijks iets eigens aan kunnen toevoegen.

Het is in onze ogen onmiskenbaar waardevol dat een aantal fracties in deze Kamer pogingen hebben gedaan om te komen tot verdieping en verheldering van de specifieke bevoegdheid en verantwoordelijkheid van de minister-president zoals die beschreven is in artikel 3 van het wetsvoorstel. De mondelinge gedachtewisseling in de Tweede Kamer gaf daartoe af en toe aanleiding. De vaststelling van de grondwettelijke ministeriële verantwoordelijkheid luistert nauw, vooral als die verantwoordelijkheid gedeeld is.

Het zou winst zijn van de behandeling van het voorstel in deze Kamer indien vastgesteld kan worden dat een aantal misverstanden dat zou kunnen bestaan, tot het verleden behoort. Enkele vragen en misverstanden die worden opgeroepen door de gehanteerde terminologie lijken thans, althans gedeeltelijk, opgehelderd te zijn. Zo is duidelijk geworden dat met de term "aanwijzingsbevoegdheid", welke term overigens in het wetsvoorstel en de memorie van toelichting niet voorkomt, geen algemene aanwijzingsbevoegdheid, maar een specifieke bevoegdheid is bedoeld. Als wij het goed begrijpen, zijn op basis van deze bevoegdheid voorschriften mogelijk welke in de onderlinge werkwijze gebruikelijk zijn om tot enige administratieve coördinatie te komen. Af en toe brengen de stukken ons in verwarring. Ik verwijs naar de al veelgenoemde bladzijde 10 van de memorie van antwoord, waar ik lees: "Een specifieke bevoegdheid tegen de achtergrond van een algemene aanwijzingsbevoegdheid is niet overwogen." Geen specifieke, maar ook geen algemene bevoegdheid, zou men kunnen concluderen. Naar mijn mening behoeft deze zin in deze instantie alsnog de nodige verheldering.

Aan de term "levend staatsrecht" gaan wij nu maar voorbij, aangezien duidelijk is geworden dat daarmee voornamelijk het "ongeschreven staatsrecht" is bedoeld, dat zich ontwikkelt naar aanleiding van gebeurtenissen en ontwikkelingen waarop de heer Dölle zo-even al uitvoerig is ingegaan.

Een term die wel in artikel 3 van het wetsvoorstel voorkomt, is de term "tussenkost". Uit de memorie van antwoord maken wij op -- ik verwijs weer naar pagina 10 van dit stuk -- dat daaraan niet de betekenis van "doorzettingsmacht" moet worden gehecht. De strekking van de term is om te waarborgen dat de minister-president de informatie -- in dit geval de informatie over declaraties -- ontvangt die hij nodig heeft om in het kader van de beroemde transparantie het door het parlement gevraagde totaalinzicht in de kosten van het Koninklijk Huis te kunnen geven in of bij de begroting van het Huis der Koningin.

Bij een aantal fracties in deze Kamer bleek de beduchtheid te bestaan dat de voorgestelde regeling in artikel 3 op gespannen voet zou staan met het beginsel van artikel 45 van de Grondwet, te weten het beginsel dat de minister-president wordt omschreven als de "primus inter pares". Uit dien hoofde rust op de minister-president, als voorzitter van de ministerraad, een bijzondere verantwoordelijkheid voor het functioneren van de ministerraad en als bewaker van het evenwicht en samenspel tussen het individuele en het collectieve aspect van de ministeriële verantwoordelijkheid. Ik zou daaraan kunnen toevoegen: ook het gedeelde aspect van de ministeriële verantwoordelijkheid. In de memorie van antwoord benadrukt het kabinet nog eens dat het een vermeende tegenstelling tussen een minder individuele verantwoordelijkheid van ministers versus een meer hiërarchische positie van de minister-president afwijst. Ik kan derhalve concluderen dat er geen sprake is van een partiële inbreuk op dat beroemde beginsel. Deze zin voorziet ik overigens van een vraagteken en een uitroepteken.

Als wij het goed begrijpen, blijkt de slotsom van de discussie over de rolverdeling tussen de minister-president en de vakministers te zijn dat de ministers bij vragen over het Koninklijk Huis op hun terrein de eerstverantwoordelijke zijn en dat de minister-president de eindverantwoordelijkheid heeft voor het geheel en voor de coördinatie van deze vragen. In de Tweede Kamer is op 8 oktober jongstleden, bij de behandeling van de begroting van het Huis der Koningin, echter weer discussie ontstaan over de term "eindverantwoordelijkheid". De minister nam toen het standpunt in dat wanneer dit woord, vanuit grondwettelijk perspectief bezien, vragen zou oproepen, een andere term zou moeten worden bedacht. Meent de minister thans dat metterdaad naar een andere term moet worden gezocht en zo ja, waartoe mag deze zoektocht geleid hebben?

Tot tweemaal toe, op 1 juli en op 8 oktober 2008, heeft de minister in de Tweede Kamer in reactie op een suggestie van de heer Van Beek van de VVD-fractie geantwoord dat het een goed punt was om de specifieke bevoegdheid van de minister-president in het reglement van orde van de ministerraad te laten neerslaan. Evenwel voegde de minister hieraan toe: "Ik zal dat punt nader bezien." Uiteraard zijn wij benieuwd of een nadere beschouwing inmiddels reeds heeft plaatsgevonden en zo ja, tot welke concrete ideeën dit heeft geleid.

Ten aanzien van de vraag waar een dergelijke regeling zou moeten neerslaan, werpen wij de vraag op of het ook denkbaar is dat deze specifieke bevoegdheid in de regeling voor het ministerie van Algemene Zaken kan worden opgenomen. De taak van het ministerie van Algemene Zaken, zoals die bij Koninklijk Besluit van 11 oktober 1947 is vastgesteld, betreft immers "de zorg voor zaken betreffende het algemeen regeringsbeleid van het Koninkrijk, voor zover deze zorg niet bepaaldelijk wordt behartigd door een der andere departementen van algemeen bestuur". Misschien is onze suggestie te weinig doordacht en ook niet vatbaar voor beantwoording op dit moment, maar desondanks zien wij met belangstelling uit naar een reactie op onze beschouwingen en de door ons gestelde vragen.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Wat is het probleem? Naar het oordeel van onze fractie is dat de ondoorzichtigheid in de uitgaven van het Koninklijk Huis en de ondoorzichtigheid in de rijksbegroting en de diverse begrotingen van de ministeries. Naast een vastgestelde vergoeding kunnen overige kosten van representatie gedeclareerd worden door de leden van het Koninklijk Huis. Daarnaast betalen uiteenlopende ministeries rekeningen van de familie Oranje-Nassau. Het probleem is dat niemand, zelfs niet de minister van Algemene Zaken, precies weet wat het koningshuis kost. Vandaar dat thans een wijziging van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis voorligt, welke wet sinds 1972 in werking is. In die wet wordt de omvang van de groep koninklijke uitkeringsgerechtigden vastgesteld, alsmede de bedragen die wij als overheid opbrengen of ter beschikking hebben.

Deze wet regelt eveneens de diverse fiscale vrijstellingen. Op dit punt heeft mijn fractie een vraag over de fiscalisering van de diverse uitkeringen of vergoedingen, ook in het kader van het door de heer Vliegthart gevraagde debat over de modernisering van het Koninklijk Huis. Bijvoorbeeld in de Bijstandswet zijn de bedragen gebruteerd. Mijn fractie zou er een groot voorstander van zijn om ook de vergoedingen voor de leden van het Koninklijk Huis te bruten, te fiscaliseren zodat wij ook inzicht daarin hebben. Daar komt wel bij dat box 3 voor het Koninklijk Huis in zicht komt en er wellicht ook over de successierechten belasting betaald moet worden. Tot nu toe blijft het toch niet onaanzienlijke familievermogen ongemoeid en de vraag is of dat past in de moderne opvatting van burgers in dit land die belasting moeten betalen, ook over bezittingen, vermogen en te erven vermogen. Deelt de minister-president deze opvatting? Is dat niet het sluitstuk of de vervolmaking, zo men wil, van de transparantie van de kosten van het Koninklijk Huis?

Met dit wetsvoorstel toont de minister-president -- daar is hij in te prijzen -- gevoel voor zowel de vraag van de Staten-Generaal naar de verantwoording en transparantie van de kosten van

het Koninklijk Huis als de precare positie van de leden van het Koninklijk Huis; zij kunnen zich immers niet publiekelijk verantwoorden dan wel verdedigen dan via in dit geval de minister-president.

Er zijn in dit huis en ook in de gehele schriftelijke voorbereiding prangende vragen gesteld met betrekking tot de positie van de minister-president zoals die in dit wetsvoorstel geregeld wordt. Mijn fractie benadert dit echter zeer pragmatisch. De Staten-Generaal en de publieke opinie en media stellen de minister-president vragen om verantwoording af te leggen over de kosten van het Koninklijk Huis. Dan dient hij die verantwoordelijkheid ook waar te kunnen maken. Zoals wij de memorie van toelichting en de memorie van antwoord gelezen hebben, zien wij daarin niet een poging om zijn positie ten opzichte van de ministers te versterken maar wel een poging om te bevorderen dat hij de coördinatie ter hand kan nemen, daar waar de Staten-Generaal erom vragen.

Collega-GroenLinks-lid van de Staten-Generaal, de heer Vendrik, heeft bij het AO van 28 augustus jongstleden gesproken over een interessante maatschappelijke rol van de nieuwe generatie van de Oranjes. Hij vroeg in dat kader aan de minister-president of hij niet zou kunnen bevorderen dat dit de komende decennia zou kunnen worden uitgebreid, ook wat betreft duurzaamheid, bijvoorbeeld op klimaatneutrale paleizen, boten die op windenergie varen, hybride auto's en biologische vorstelijke banketten, bij voorkeur ten dele ook vegetarisch. Het kabinet wil toch duurzame productie en consumptie bevorderen? Als het dan toch een aantal paleizen ter beschikking stelt, kan het wellicht ook bevorderen dat er zonnepanelen op de paleizen komen. Want ook het Koninklijk Huis zal getroffen zijn door de kredietcrisis, naar ik vermoed. Dan kunnen wij het Koninklijk Huis in de winter wat tegemoetkomen qua energielasten. De minister-president zou het daar met de Koningin over hebben. Nu kan hij natuurlijk nooit verslag doen van wat hij met de Koningin bespreekt, maar hij kan ons natuurlijk wel vertellen op het iets opgeleverd heeft.

Tot slot met betrekking tot het ter beschikking stellen van de paleizen het volgende. Met de twee paleizen hier in Den Haag hebben wij niet zo veel moeite, aangezien die ook ten nutte staan van het wonen en werken. Iets wat ons ten aanzien van het voormalige stadhuis op de Dam in Amsterdam ontgaat. Dat paleis staat niet ter beschikking van wonen noch van werken. Dus mijn fractie kan niet inzien waarom het kabinet de koninklijke familie het gebruiksrecht geeft waardoor de openbare of publieke toegankelijkheid ernstig in het gedrang kan komen. Wij wachten het antwoord van de minister-president af, maar wij hebben hier een fraaie motie liggen waarin wij het kabinet verzoeken te bevorderen dat dit paleis wel te allen tijde publiekelijk beschikbaar blijft. Want het is een heel belangrijk en zeer waardevol cultuurgoed dat ooit opgebracht is door de burgers van Amsterdam. Het zou zonde zijn dat dit, voor zover wij dat

kunnen voorzien, tot in de eeuwigheid aan die publieke toegankelijkheid onttrokken wordt door het zeer sporadisch gebruik ervan door de familie van Oranje-Nassau. Dat zou zonde zijn, zowel voor die familie als voor het paleis.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Een Koninklijk Huis mag best wat kosten, dat begrijpt elke belastingbetaler, elke hardwerkende Nederlander. Maar er worden ook kosten gemaakt die niet verantwoord worden en mogelijk ook niet te verantwoorden zijn. In 1840 werd de Nederlandse burgerij bij de abdicatie van koning Willem I een heldere materiële scheiding van Kroon en Staat in het vooruitzicht gesteld, maar vandaag, 168 jaar, één maand en vier dagen later, weet koningin Beatrix nog steeds zelf niet hoeveel de Kroon krijgt, van wie en waarom. Hare Majesteit zei onlangs nog, ik citeer: "Ik weet het zelf ook niet allemaal precies." En toch ontvangt zij een toelage van €792.000 belastingvrij, exclusief aanvullende miljoenentolages. Vragen daarover werden en worden niet op een correcte wijze beantwoord. Roel Geeraedts van RTL Nieuws schreef daarover: als je alle stukken goed leest, rijst het beeld op van een uiterst complexe spaghetti van onderling verbonden regelingen en financiële relaties, en tegelijkertijd ook de vraag: is er wel iemand in Nederland die echt weet hoe het zit? En dat zou eigenlijk wel moeten.

De totale kosten die samenhangen met het Koninklijk Huis zijn in vier jaar tijd met 30 mln. gestegen, een stijging van maar liefst 36%. Inmiddels spreken wij over €113.923.000, verspreid over zes ministeries! Er zijn maar weinig mensen die begrijpen hoe die spreiding wordt gehanteerd.

Toch is dit niet eens al het overheidsgeld dat naar het Koninklijk Huis gaat. Op een vraag van RTL Nieuws aan het ministerie van Financiën blijkt dat ook Financiën, de directie Domeinen, kosten maakt aan het Kroondomein Het Loo. Het is niet terug te vinden in de rijksbegroting, ook niet in het overzicht van totale kosten van het Huis der Koningin. Ook het ministerie van Landbouw verstrekt subsidie aan Kroondomein Het Loo voor een totaalbedrag van €1.175.000 in 2006 en 2007. Deze bedragen zijn eveneens niet opgenomen in het overzicht op de begroting van het Huis der Koningin. In een mondelinge toelichting van de woordvoerder van de Koningin werd gesteld, dat de doelstelling van het Koninklijk Jachtdepartement is gewijzigd: "Het bieden van een representatieve jacht" is geschrapt uit de doelstellingen. Overigens staat in de Staatsalmanak nog wél dat het Jachtdepartement zich met jachtzaken bezighoudt. Wanneer wordt dit dan gewijzigd en waarom zijn de doelstellingen van het Jachtdepartement überhaupt gewijzigd? Graag een reactie!

Uit de antwoorden op Kamervragen over het Koninklijk Jachtdepartement blijkt nog steeds niet hoeveel de jacht van het Koninklijk Huis kost en waaraan het wordt uitgegeven. Opvallend is dat deze kosten worden gedeclareerd. Dat houdt in dat

deze kosten "functioneel aan het ambt" dienen te zijn. Maar welke activiteiten vinden plaats op Het Loo die de Koningin vanuit haar rol als staatshoofd ontplooit en hoeveel gaat er dan via de post "overige kosten" naar Kroondomein Het Loo?

In recente antwoorden op vragen over het Huis der Koningin stelt de minister-president dat het Koninklijk Huis niet alle kosten hoeft te verklaren: "een deel van de uitgaven kan gedaan worden zonder declaratie en verantwoording achteraf tegenover het Rijk". Dit is een uitnodiging voor het parlement om dat andere deel, waarover wel verantwoording kan worden afgelegd, op te vragen. Is de minister-president bereid dat andere deel aan de Kamer te zenden en uiteen te zetten welk deel niet verklaard hoeft te worden? Graag een reactie.

Zelfs de Algemene Rekenkamer, ziet "alleen de totaalbedragen van de kosten" van het Koninklijk Huis inclusief een accountantsverklaring. Waarom eigenlijk? Premier Balkenende schrijft dus dat het Koninklijk Huis over veel kosten ook geen verantwoording hoeft af te leggen. Ook dit is geregeld in het Financieel Statuut. In een antwoord op een schriftelijke vraag d.d. 5 oktober 2007 schrijft de minister-president dat een specificatie van de kosten van Koninklijk Huis "niet beschikbaar is". Dit is onjuist. Op 29 mei 2006 bracht de minister-president met de minister van Verkeer en Waterstaat zelf de kosten van vliegreizen van de leden van het Koninklijk Huis in kaart. De specificatie van de kosten van het Koninklijk Huis is dus gedeeltelijk wél beschikbaar, alleen niet openbaar. Daarom hoop ik ook dat wij in deze Kamer van reflectie door het harnas van geheimzinnigheid heen kunnen breken.

Vragen over het Koninklijk Jachtdepartement worden laat, onvolledig en op een tegenstrijdige wijze beantwoord. Ministers zeggen het ene moment niet verantwoordelijk te zijn en op een later moment blijken dezelfde ministers wel verantwoordelijk te zijn. De kosten worden gedeclareerd als kosten die functioneel zouden zijn voor het ambt, maar nergens wordt duidelijk waarom het voor de lol doden van dieren functioneel zou zijn voor de uitoefening van het ambt. Herten, reeën en zwijnen zijn volgens de Flora- en faunawet beschermde, niet-bejaagbare diersoorten. Dat betekent dus met zo veel woorden dat ze niet in aanmerking komen om bejaagd te worden en dat ze dus ook niet onderhevig kunnen zijn aan wat genoemd wordt "het genot van de jacht". En voor zover de koninklijke familie dus het genot van de jacht toekomt, kan dat genot van de jacht slechts betrekking hebben op de vijf bejaagbare soorten die de Flora- en faunawet kent. Soorten die op het Kroondomein niet bejaagd worden, waarmee dus elke legitimatie vervalt om grote sommen gemeenschapsgeld te besteden aan een representatieve jacht voor het staatshoofd die wettelijk en feitelijk niet van toepassing kan zijn op grote hoefdieren. Graag krijg ik hierop een reactie.

Er zijn meer vragen te stellen over de financiering van het Kroondomein. Hoe kan het dat met name de laatste jaren een groter deel van het Kroondomein het hele jaar openblijft om de

subsidie Natuur en de subsidie Agrarisch natuurbeheer te behouden, sinds de discussie rond de begroting is opgelaaide? Wie controleert welke delen zijn opengesteld? Kan de minister-president aangeven welke subsidiabele vormen van agrarisch natuurbeheer zich afspelen in het Kroondomein, omdat niemand ze kent en bosbouw wettelijk is uitgezonderd van de subsidieregeling?

Hoe kan het dat de subsidie Natuur en de subsidie Agrarisch Natuurbeheer die wettelijk gezien niet mogen cumuleren, beide worden uitbetaald aan het Kroondomein? Is de minister-president bereid om de subsidie terug te vorderen als mocht blijken dat die over de afgelopen jaren ten onrechte verstrekt is? Hoe valt de sluiting van het Kroondomein van 15 september tot 25 december te rechtvaardigen met het argument dat de edelherten hun bronstperiode hebben, terwijl die bronstperiode maximaal 30 dagen overlap heeft met de genoemde sluitingsperiode?

Er zijn nog veel meer vragen dan in het bestek van dit debat te stellen zijn. De Partij voor de Dieren wil graag volledige openheid over alle uitgaven aan het Koninklijk Huis. De PvdD wil bovendien dat alle kosten die samenhangen met het Koninklijk Huis, onder één departement worden ondergebracht en wel op zo kort mogelijke termijn. Het kan en mag niet zo zijn dat de parlementaire controle noodgedwongen moet worden overgenomen door de media, bijvoorbeeld RTL Nieuws, omdat de overheid weigert of niet in staat is om een heldere verantwoording te verschaffen.

Kan de minister-president toezeggen dat met ingang van de begroting voor 2009 zowel voor Hare Majesteit als voor het kabinet, de burgers en het parlement volledige transparantie zal bestaan zoals Willem I bij zijn abdicatie in 1840 in het vooruitzicht stelde?

Ik wil nog één citaat uit de Handelingen van de Tweede Kamer van 1972 geven: "De uit 1863 daterende beheersregeling van het Kroondomein bevat, zeker indien men haar toetst aan modernere opvattingen omtrent dergelijke regelingen, bepaalde onvolkomenheden, waarop de ondergetekenden thans niet dieper willen ingaan. De aan deze beheersregeling verbonden bezwaren zijn niet van zodanige aard, dat het noodzakelijk zou zijn voor een periode van wellicht slechts enkele jaren de bestaande wet te wijzigen." Wij zijn inmiddels 36 jaar verder en wij gaan de wet wijzigen. Gaan we anno 2008 deze onvolkomenheden eindelijk wegwerken of laten wij ze zo?

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 15.42 uur tot 16.00 uur geschorst.

*B

!Instellen antenneregister!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Telecommunicatiewet verband houdende met de instelling van een antenneregister, de

uitbreiding van het verbod op het verzenden van ongevraagde elektronische communicatie alsmede regeling van diverse andere onderwerpen (30661).

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Economische Zaken van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Asscher** (VVD): Voorzitter. Het is wel een mond vol: de wijziging van de Telecommunicatiewet verband houdende met de instelling van een antenneregister, de uitbreiding van het verbod op zenden van ongevraagde elektronische communicatie alsmede regeling van diverse andere onderwerpen. Het lijkt ten dele meer op een veegwet waarin een aantal onafgemaakte zaken bij elkaar komen dan op een speciale wet, ook al wordt deze aangeduid met de naam "Telecommunicatiewet". Voor zover er sprake van communicatie is, gaat het om een gebrekkige vorm van communicatie van de staatssecretaris met het bedrijfsleven. Dit wetsvoorstel beoogt een aantal zaken te regelen die wenselijk zijn. De VVD-fractie vraagt zich echter af of de manier waarop sommige zaken worden geregeld wel proportioneel is in relatie tot de problematiek.

Laat ik beginnen met enkele positieve onderdelen. Het probleem van de ongevraagde elektronische toezending, oftewel e-mailspam, is ons allen bekend. Door openbaarmaking van de e-mailadressen van de Kamerleden genieten wij allen dagelijks zowel van nuttige informatie van burgers als van een behoorlijk grote hoeveelheid spam. Wat dit onderdeel betreft, maakt de Europese richtlijn betreffende privacy en communicatie onderscheid tussen natuurlijke personen en rechtspersonen. Voor natuurlijke personen is een zogenaamde "opt-in"-regeling voorgescreven. Dat wil zeggen dat een natuurlijke persoon zichzelf moet opgeven als hij of zij ongevraagd e-mail wil ontvangen. Dit is een restrictieve oplossing die te billijken valt omdat anders een lawine van veelsoortige en ongevraagde informatie door natuurlijke personen wordt ontvangen. Het probleem zit echter in de regeling voor rechtspersonen. De richtlijn laat het aan de lidstaten over om te bepalen of er een regeling voor rechtspersonen komt. De staatssecretaris kiest hierin voor een restrictief "opt-out"-systeem, dat wil zeggen dat een rechtspersoon, bijvoorbeeld een bedrijf, kenbaar moet maken dat het ongevraagd elektronische communicatie wenst te ontvangen.

Tegen deze regeling bestaat een aantal bezwaren. Het grootste bezwaar hebben wij tegen het feit dat hier sprake is van een nationale kop op Europese wetgeving. De staatssecretaris wijst hierbij op de motie-Van Dam/Atsma die uitbreiding vraagt van het regime voor natuurlijke personen naar dat van rechtspersonen voor e-mailspam. Zelf wijs ik liever op de motie-Van Egerschot/Kortenhorst waarbij is vastgelegd dat er

geen nieuw beleid geïntroduceerd moet worden dat stringenter is dan de Europese normen voorschrijven. De staatssecretaris maakt hier wel een heel merkwaardige bocht in zijn denken door hierbij voor rechtspersonen te introduceren dat de werknemer als natuurlijke persoon beschermd moet worden. Hoewel ik geen jurist ben, kan ik hier wel concluderen dat de staatssecretaris dat blijkbaar ook niet is. Ik nodig hem gaarne ertoe uit om deze juridische salto nog eens uit te leggen en tevens toe te lichten waarom hij van mening is dat de ene motie zwaarder moet wegen dan de andere.

Een van de punten die bij de behandeling van dit wetsvoorstel naar voren kwamen, was de afwijking van het Burgerlijk Wetboek waarbij de opzegtermijn wordt verkort van drie maanden naar één maand voor verlenging en vernieuwing. In de memorie van toelichting wordt verwezen naar het belang van concurrentiebescherming en naar een aantal andere wetten waar dit eveneens het geval is, zoals de Gaswet, de Elektriciteitswet en de Zorgverzekeringswet. In de Gaswet en de Elektriciteitswet is dit enkele weken geleden echter komen te vervallen. Die argumentatie gaat dus niet meer op. De aanvullende consumentenbescherming wordt nodig geacht in verband met de grote verscheidenheid van consumenten en het grote aantal contracten. Deze argumenten zijn mijns inziens geen reden om af te wijken van wat is vastgelegd in het BW en het bedrijfsleven te bezwaren met extra lasten die nodig zijn voor de snelle uitvoering van het realiseren van overeenkomsten die opgezegd kunnen worden met een opzegtermijn van één maand.

Het bedrijfsleven heeft gevraagd, een lange overgangstermijn in te voeren, zodat het de systemen voor contractverlenging en -opzegging kan aanpassen. Ondanks het feit dat tal van wijzigingen zijn doorgevoerd na de indiening van het wetsvoorstel bij de Tweede Kamer, blijft de regering van mening dat de systemen al hadden moeten worden aangepast, gelet op de voorbereidingstijd van het wetsvoorstel. Wel wijst zij erop, dat indien de betreffende telecommunicatieaanbieders aangeven dat de directe inwerkingtreding tot onoverkomelijke problemen leidt, artikel 7a, lid 2 later in werking kan worden gesteld, zodat deze aanbieders extra tijd krijgen om hun bedrijfsprocessen aan te passen. Dit is wel een zeer magere toezegging aan het bedrijfsleven. Het zou beter zijn om nu al te kiezen voor een soepele overgangperiode van zes maanden en niet eerst te bezien of er problemen komen. Het is juist aan de staatssecretaris van Economische Zaken om problemen voor het bedrijfsleven te voorkomen, in plaats van die na een zekere periode vast te stellen en vervolgens het bedrijfsleven alsnog tegemoet te komen. Welke periode heeft de staatssecretaris voor ogen om te bezien of die problemen zich voordoen? Is dat drie maanden, zes maanden? Laat hij dan flexibel zijn en inzicht tonen in het functioneren van het bedrijfsleven, en een vaste ruime overgangstermijn instellen, zodat over zes maanden de nieuwe regeling zonder problemen kan worden ingevoerd.

Is hij bereid om hierbij vooruit te kijken in plaats van achteraf te reageren? Gouverner, c'est prévoir.

Dan is er ook nog het probleem van het ongevraagd ontvangen van faxen; de zogenaamde faxspam. Het valt niet te ontkennen dat faxspam niet alleen irritatie, maar ook kosten met zich meebrengt. Ongevraagd wordt papier en inkt verbruikt. Hoewel het aantal onvrijwillig ontvangen faxen in het niet valt vergeleken bij elektronische spam, is de irritatiegraad waarschijnlijk groot, net zoals bij telemarketing naar bedrijven. In het wetsvoorstel wordt op dit punt de "opt-in"-regeling van natuurlijke personen uitgebreid naar die van rechtspersonen. De faxverzender moet altijd vooraf toestemming vragen aan de abonnee.

Volgens de Europese richtlijn betreffende privacy en elektronische communicatie staat het de lidstaten vrij om regels met betrekking tot spam op te leggen aan andere dan natuurlijke personen. Nederland heeft dit aanvankelijk overgelaten aan partijen, maar dit heeft niet tot bevredigende resultaten geleid. Het is dan ook terecht dat in het wetsvoorstel een regeling is opgenomen, maar de regering gaat voorbij aan de positie van de faxbranche. De regering beroept zich telkenmale op vertegenwoordiging van de faxbranche door VNO-NCW, maar de faxbranche zelf ontkent dit.

Bovendien heeft de branche zelf diepgaander, beter en objectiever onderzoek laten doen dan de OPTA naar de situatie in andere landen. Het Engelse systeem voor de faxbranche is eenvoudiger en goedkoper. Het is vergelijkbaar met het verplichtstellen van het bel-me-nietregister, maar dan in de vorm van een fax-me-nietregister. In het wetsvoorstel wordt het opt-in-beginsel uitgebreid van natuurlijke personen tot rechtspersonen en de verzender hoeft dus niet meer na te gaan of de abonnee een rechtspersoon is.

Faxspam en elektronische spam is een grensoverschrijdend probleem. Internationale geharmoniseerde wetgeving is nodig, maar realisatie daarvan duurt de regering te lang en "is niet in het belang van het bedrijfsleven". Maar is het onmogelijk maken van ongevraagd faxverkeer dan wel in het belang van het bedrijfsleven en zijn werknemers?

Het internationale karakter van telemarketing en spam is nog eens onderstreept door mijn collega Aptroot in de Tweede Kamer in zijn amendement op stuk nr. 10, dat door de Tweede Kamer is aangenomen. Met dit amendement wordt een belangrijke beperking weggenomen. Was eerst het verbod gericht op in Nederland gevestigde bedrijven, nu is die beperking weggenomen. De staatssecretaris heeft aanneming van dit amendement ontraden, omdat het een activiteit betreft die valt onder de Dienstenrichtlijn, volgens welke geen beperking van het dienstenverkeer is toegestaan omwille van consumentenbescherming. De Raad van State toont echter overtuigend aan dat dit amendement niet in strijd is met de Dienstenrichtlijn. Deze bepaalt immers dat de lidstaten passende maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat ongevraagde communicatie met het oog op direct marketing niet

toegestaan is zonder toestemming van de betrokken abonnees of ten aanzien van abonnees die dergelijke communicatie niet wensen te ontvangen, waarbij de keuze tussen deze mogelijkheden door de nationale wetgeving bepaald wordt.

Het amendement op stuk nr. 10 van collega Aptroot helpt dus voorkomen dat bedrijven de Nederlandse wetgeving omzeilen door zich in het buitenland te vestigen, respectievelijk dat Nederlandse bedrijven juist alleen vanuit het buitenland worden beconcurrereerd. Duidelijk moge zijn dat dit slechts geldt voor zover het zich beperkt tot landen in de Europese Economische Ruimte. Daarom vraag ik de staatssecretaris of hij zich ondanks eerdergenoemde lange procedure wil inzetten voor een internationale regeling met betrekking tot direct marketing, faxspam en elektronische spam. Zelf schrijft hij dat dit een internationaal verschijnsel is en het lijkt dan ook van belang om de regulering hiervan internationaal aan te pakken. Met het aangenomen amendement-Aptroot wordt de werking uitgebreid tot de EU, maar het is bekend dat spam en direct marketing ook vanuit landen wordt gepleegd en georganiseerd in callcenters die zich ver buiten de EU bevinden. Is de staatssecretaris bereid om zich met kracht in te zetten om te komen tot een internationale regeling voor elektronische spam, faxspam en direct marketing?

Het bevreemdt mijn fractie dat het advies van Actal, het Adviescollege toetsing administratieve lasten, zo lang niet door de staatssecretaris aan de Kamer is doorgezonden. Waarom is dit negatieve advies zo lang achtergehouden? Toch niet omdat daarin een negatief oordeel wordt geveld over dit wetsvoorstel en over de lasten voor het bedrijfsleven? Het college verwijt de regering dat er geen kwalitatieve en kwantitatieve onderbouwing is gemaakt van de administratieve lasten voor burgers en bedrijfsleven. Het college onderschrijft de regeling die getroffen is voor natuurlijke personen, maar is van mening dat de regeling voor rechtspersonen in het wetsvoorstel verder gaat dan de Europese normen voorschrijven, dat het wetsvoorstel onnodige nalevingslasten voor het bedrijfsleven met zich meebrengt, en dat het voorstel in tegenstelling tot de motie-Van Egerschot/Kortenhorst nieuw beleid introduceert dat stringenter is dan de Europese normen voorschrijven, namelijk tenzij een specifiek Nederlands probleem een specifiek Nederlandse oplossing vergt. Ik ben, evenals Actal, van mening dat er geen sprake is van een specifiek Nederlands probleem. Voorts raadt Actal aan om alsnog met de faxbranche in overleg te treden. Is de regering daartoe bereid?

Ten aanzien van de effectiviteit wijst het college er nog eens op dat er vele mogelijkheden zijn voor organisaties om zich aan de werking van het wetsvoorstel te onttrekken vanuit landen buiten de Europese Economische Ruimte. Hierdoor verliest mijns inziens het wetsvoorstel zijn proportionaliteit. Het college komt tot de conclusie dat het beter ware geweest indien dit wetsvoorstel niet was

ingediend. De VVD-fractie sluit zich bij deze zienswijze aan.

*N

De heer **Doek** (CDA): Het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen, werd als een relatief eenvoudig wetsvoorstel in augustus 2006 ingediend bij de Tweede Kamer. Mocht het wetsvoorstel vanavond laat worden aangenomen, dan zijn 816 dagen verstreken, waarvan de behandeling in deze Kamer "slechts" 294 dagen heeft geduurd. Het opnemen van het verplichte bel-mij-nietregister en de voorgestelde wijziging van artikel 1.3, middels de tweede nota van wijziging van 27 november 2007 en de ingediende amendementen, hebben zeker geleid tot deze lange behandelduur.

Pas na lang aandringen van onder andere onze fractie was de regering bereid om de Raad van State advies te vragen. De Raad van State concludeerde op 8 juli 2008 dat de amendementen-Aptroot niet op Europeesrechtelijke bezwaren stuiten. Hoe kijkt de staatssecretaris achteraf aan tegen zijn stellingname op dit punt in de memorie van antwoord aan deze Kamer?

Ik wil in dit debat nog ingaan op het punt van de consumentenbescherming, het bel-mij-nietregister en de gevolgen voor de goede doelen, telemarketing gericht op bedrijven en de maatregelen om tot een goede invoering te komen.

In het voorlopig verslag heeft de CDA-fractie aangegeven dat zij in zijn algemeenheid geen voorstander is van het treffen van allerlei sectorspecifieke regelingen die afwijken van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Onze fractie constateert dat in diverse bij deze Kamer in behandeling zijnde wetsvoorstellen afkomstig van het ministerie van Economische Zaken wederom sectorspecifieke regelingen worden voorgesteld, die op onderdelen ook weer van elkaar afwijken. Voorbeelden zijn de Warmtewet -- dit is weliswaar een initiatiefwet -- en de Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet ter verbetering van de werking van de elektriciteits- en gasmarkt. In dat kader hebben wij gevraagd om een overzicht van op consumentenbescherming gerichte, van het Burgerlijk Wetboek afwijkende regels in andere wetten dan de Telecommunicatiewet. Na een wat afhoudende reactie in de memorie van antwoord en nadere vragen van onze kant in het nader voorlopig verslag zegde de regering toe, het gevraagde overzicht nog dit kalenderjaar toe te sturen. Mag ik de staatssecretaris vragen of dat ook zal gebeuren? Onze fractie overweegt om naar aanleiding van dat overzicht een reactie te vragen aan de bewindslieden van Justitie en Economische Zaken. Een van de voorgangers op dit laatste departement noemde zichzelf altijd "minister van consumentenzaken"; dat was de heer Brinkhorst. Daarmee waren wij het toch best eens. De indruk bestaat dat dit beeld toch wat is weggezaakt.

Tegen de achtergrond van het beginsel van gespreide verantwoordelijkheid is het jammer dat het bedrijfsleven er kennelijk niet in is geslaagd om tot een afdoende zelfregulering te komen. Uit eigen ervaring -- mijn echtgenote en ik staan al drie jaar

geregistreerd bij Infofilter -- meld ik dat toch nog te veel bedrijven mij op onaangename tijdstippen weten te bellen. De irritatie over telemarketing onder de bevolking is doorgaans groot en om die reden acht mijn fractie de instelling van een register waarin abonnees zich kunnen laten registreren, een goede zaak. Door de verplichting om dit register te raadplegen en de inhoud ervan te gebruiken, naast de verplichting om in elk gesprek de mogelijkheid om zich te laten registreren aan te geven, ontstaat hopelijk een betere situatie. Is de staatssecretaris bereid om OPTA te verzoeken om de werking van deze wet te monitoren, zodat duidelijk kan worden of het instellen van het register leidt tot een afname van de irritatie? Immers, dat is uiteindelijk het doel van deze wetgeving. Uiteraard ontvangt deze Kamer te zijner tijd graag een verslag van de bevindingen van OPTA. Graag een toezegging van de staatssecretaris op dit punt.

Onze fractie heeft, zoals ook andere fracties in deze Kamer, vooral enige zorgen over de effecten voor de ideële en charitatieve instellingen. Om het wat in te kaderen: de instellingen die beschikken over een ANBI-aanwijzing van Financiën. Deze instellingen zijn voor hun fondsenwerving mede afhankelijk zijn van vormen van telemarketing. Is het bijvoorbeeld mogelijk om een systeem te ontwikkelen waarbij abonnees die zich hebben afgemeld, een bericht ontvangen om hun registratie te verfijnen? Wil de staatssecretaris in dit debat nog eens aangeven hoe hij aankijkt tegen deze problematiek en of hij in dat kader nog stappen wil ondernemen om de gevreesde gevolgen te voorkomen?

Ingeval van deze vorm van business-to-business telemarketing, bijvoorbeeld per fax, kiest de regering voor het "opt-in"-systeem dat al gold voor natuurlijke personen. Het gaat hierbij om elektronische berichten, faxen en automatische oproepsystemen zonder menselijke tussenkomst. Mede gezien de in lid 2 van artikel 11 opgenomen omstandigheden waaronder de verzender geen voorafgaande toestemming nodig heeft, is de gekozen methode naar het oordeel van onze fractie verdedigbaar. Het is te hopen dat door deze wetgeving een einde komt aan het ongevraagd faxberichten sturen naar rechtspersonen die hier niet op zitten te wachten. Als voorbeeld noem ik berichten over spandoeken, oranje T-shirts, 2-persoons elektrische hummers, fingerprintsloten, 110 cc-quads en dergelijke producten die aan mijn fax werden verzonden in de afgelopen maanden. De adressen komen ongetwijfeld uit de registers van de Kamer van Koophandel, waar een drietal van mijn vennootschappen staat ingeschreven. Deze hebben geen van allen een doelstelling op de genoemde terreinen, behalve dan dat mijn achternaam Doek is en ik daarom spandoeken nodig zou moeten hebben.

De invoering van zowel de in het wetsvoorstel opgenomen regelingen met betrekking tot contractvoorwaarden bij communicatiediensten als het bel-mij-nietregister vereist naar het oordeel van onze fractie een gedegen voorbereiding, waarbij een goede samenwerking met de diverse

belanghebbenden van groot belang is. Kan de staatssecretaris ons in zijn eerste termijn inlichten over de tijdstippen waarop hij meent dat de diverse bepalingen in werking kunnen treden? Kan hij ons daarbij eveneens vertellen of hij al een keuze heeft gemaakt voor de beheerder van het genoemde register?

Wij wachten het antwoord van de staatssecretaris met belangstelling af.

*N

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. De fracties van de SGP en de ChristenUnie zijn op zich niet tegen het inperken van commerciële reclame. Dat is ook de doelstelling van de Europese e-privacyrichtlijn (2002/58/EG). Wij ondersteunen ook internationale initiatieven ter inperking van ongewenste communicatie.

Dit brengt mij meteen op een eerste belangrijke constatering. De e-privacyrichtlijn die ten grondslag ligt aan het voorstel, is -- weliswaar nadat de Commissie een infractieprocedure is begonnen wegens te late implementatie -- allang geïmplementeerd in de Telecommunicatiewet. De vereiste minimumharmonisatie ter bescherming van natuurlijke personen die abonnee zijn bij een aanbieder van communicatiediensten, is derhalve voltooid. In dat kader is ook van belang dat de betreffende richtlijn -- anders dan gelezen zou kunnen worden in de nadere memorie -- geen plicht in het leven roept om het spamregime uit te breiden tot marketing gericht op rechtspersonen. Dit kan uitsluitend "in het kader van het Gemeenschapsrecht" en "met in achtname van de gerechtvaardigde belangen van rechtspersonen", waarbij deze richtlijn in een overweging enkel verwijst naar de mogelijkheid van een fax-me-nietregister zoals ingesteld in het Verenigd Koninkrijk. Collega Asscher wees daar ook al op. Het in Nederland voorgestelde "opt-in"-regime gaat aanzienlijk verder dan dat. Indien gesteld zou worden dat uit de e-privacyrichtlijn een plicht voortvloeit om tot een uitbreiding naar rechtspersonen te komen, is de conclusie overigens dat Nederland de afgelopen jaren in strijd daarmee zou hebben gehandeld, hetgeen tot een reeks nadere vragen over aansprakelijkheid en dergelijke, zou kunnen leiden. Graag willen wij daarop een reactie van de staatssecretaris.

Een tweede belangrijke constatering is dat de materie waarover wij spreken zich bij uitstek leent voor een internationale benadering. Dat standpunt heeft Nederland al sinds het voorzitterschap van de EU in 2004 actief uitgedragen. Er zijn diverse initiatieven op Europees en internationaal niveau om deze problematiek gecoördineerd aan te pakken. Dat is niet zonder reden, want enerzijds spelen problemen bij de praktische uitvoering en handhaving van divergente nationale regelgeving en anderzijds spelen er Europeesrechtelijke aspecten wat betreft de interventie in grensoverschrijdend dienstenverkeer. Hoe bijvoorbeeld om te gaan met het gevolg dat Nederlandse bedrijven wel naar Belgische afnemers mogen faxen maar niet naar Nederlandse? Hoe

wordt ongewenst fax- of e-mailverkeer vanuit Noorwegen naar de EU aangepakt? De Europese Commissie heeft overigens ook in het kader van de evaluatie van het huidige telecomkader onderkend dat er "cross-border issues" kunnen spelen en zich laten adviseren dat onderzoek op dit punt nodig is. Is de staatssecretaris bekend met dit onderzoek?

In dat kader is het belangrijk om een mogelijk misverstand op voorhand uit te weg te ruimen. De Raad van State heeft zoals verzocht een spoedadvies gegeven over het amendement-Aptroot. Dat spoedadvies is beperkt tot de vraag of de Dienstenrichtlijn van toepassing is. Volgens de Raad van State zijn telemarketingdiensten hiervan uitgezonderd. Die bevinding laat evenwel nadrukkelijk in het midden of er sprake is van een mogelijke strijdigheid met het EG-Verdrag zelf. Immers, deze richtlijn is van lagere orde en beoogt niet meer dan op voorhand een aantal regels te stellen om voor een aantal gebieden discussies over inbreuken op meer efficiënte wijze te behandelen. Wij hebben begrepen dat bijvoorbeeld Frankrijk onder druk van de Commissie heeft gekozen voor een milder regime. Kan de staatssecretaris ons hierover mededelingen doen?

Wij hebben goede nota genomen van de mededeling in de aanbiedingsbrief aan de Kamer dat met het advies van de Raad van State niet is gezegd dat de Europese Commissie instemt met het wetsvoorstel. De vraag die zich opdringt blijft dus waarom op de troepen vooruit zou worden gelopen. Er is wel degelijk sprake van een nationale kop, zoals door Actal in 2006esignaleerd. Aan het door Actal gegeven advies om het wetsvoorstel in te trekken en eerst met de sector te praten over zelfregulering is in ieder geval voor de faxbranche geen gevolg gegeven. Collega Asscher heeft daarop al gewezen. Waarom niet, zo vragen wij de staatssecretaris? Voor zakelijke faxdiensten geldt -- meer dan voor telemarketing of e-mail -- dat er geen sprake is van aanzienlijke hoeveelheden klachten. De relatieve onbekendheid van dit medium illustreert dat.

Het negatieve advies van Professor Wagenaar, een internationaal gerenommeerd expert op het gebied van bewijsvoering en onderzoeksmethoden, zal de staatssecretaris bekend zijn. Daaruit blijkt dat met de onderzoeken door OPTA naar vermeende faxspam, die kennelijk in haast zijn opgesteld om deze met de nadere memorie mee te zenden, onvoldoende is aangetoond dat de maatregel nodig en proportioneel is. Waarom zijn er in deze branche minder klachten en is er derhalve ook minder noodzaak tot ingrijpen? Dat komt omdat deze wijze van marketing over het algemeen als minder indringend wordt ervaren dan telefonische marketing of massamail, die tegen zeer geringe kosten kan worden verstuurd, en omdat deze branche al geruime tijd ontvangers de mogelijkheid biedt zich af te melden. Zelfregulering dus.

Ook als wordt bekeken welk soort diensten via dit medium wordt aangeboden, is duidelijk dat er sprake is van overregulering. Nog afgezien van de charitatieve doelen gaat het bijvoorbeeld om diensten van uitzendorganisaties, congresdiensten

maar ook bijvoorbeeld diensten om de verkoop van onroerend goed te bevorderen door het interieur op te knappen. Dat zijn zeker in dit economisch tijdstip diensten die aan een vraag tegemoet komen. VNO-NCW heeft zich net als Actal uitgesproken tegen het wetsvoorstel, zo hebben wij begrepen. Is de staatssecretaris van plan alsnog een onderzoek te doen naar de effectiviteit van zelfregulering in de faxbranche?

Zeker gezien het huidige economisch tijdstip is ook de vraag belangrijk of men een branche, waarin enkele honderden miljoenen omgaan en die werkgelegenheid in Nederland creëert, wil doen omvallen of slechter laten functioneren. Voor de telemarketingbranche is bij nota van wijziging het bel-me-nietregister verplicht gesteld. Dit lichtere regime werd blijkens de toelichting verkozen boven een "opt-in"-maatregel omdat de eis van voorafgaande toestemming het de branche vrijwel onmogelijk zou maken om te functioneren. Voor de fax geldt dat belang natuurlijk evenzeer. Met de komst van de Voice-over IP-technologie is er geen technisch onderscheid meer tussen faxverbindingen en telefoonverbindingen. Kan de staatssecretaris het verschil in behandeling -- waarom geen verplicht fax-me-nietregister -- toelichten?

Dat er in de sector, die zich enkel richt op zakelijke faxdiensten, problemen dreigen als deze maatregel onverkort doorgang vindt, is duidelijk. Indien geen zakelijke faxen zonder voorafgaande toestemming meer mogen worden verstuurd, zullen deze bedrijven, om een effectieve respons te krijgen, moeten bellen. De kosten daarvan zijn voor de betrokken bedrijven en de bedrijven die de diensten afnemen, waaronder ook relatief veel nieuwkomers, prohibitief hoog. Ook al zou deze inbreuk op de eigendomsrechten gecompenseerd worden door een "belsubsidie", dan nog streeft het wetsvoorstel naar onze mening zijn doel voorbij. Immers, de wetgever bewerkstelligt dan in feite een toename van de telemarketingactiviteiten. En dat was nu juist het heikele punt. Graag een reactie van de staatssecretaris.

Europeesrechtelijk speelt ook een andere kwestie die wij nogal risicovol achten. Aangenomen dat de e-privacyrichtlijn ruimte laat voor verdergaande nationale maatregelen door de lidstaten, dan geldt op grond van de Notificatierichtlijn, 88/34/EG, gewijzigd en aangevuld met richtlijn 98/43/EG, dat iedere verdergaande maatregel met mogelijk grensoverschrijdend effect dient te worden genotificeerd aan de Europese Commissie. Door middel van het volgen van een notificatieprocedure kunnen de Europese Commissie en andere lidstaten beoordelen of de voorschriften ongerechtvaardigde belemmeringen voor de handel opleveren. De notificatie dient plaats te vinden wanneer de wet nog in de ontwerpfase is. Notificatie leidt tot een verplichte "stand-still"-periode van drie maanden waarbinnen de Commissie en de lidstaten zich kunnen uitlaten en aanpassing van het wetsvoorstel kunnen verlangen. Indien notificatie achterwege is gebleven, dan kan reeds om die reden een infractieprocedure worden geëntameerd. Bovendien volgt uit de vaste jurisprudentie van het Europese

Hof van Justitie dat ten onrechte niet-genotificeerde wetgeving ongeldig is.

Het onderhavige wetsvoorstel blijkt, voor zover wij het kunnen nagaan, niet te zijn opgenomen in de hiertoe bestemde openbare database. Wij maken ons hierover zorgen en willen graag opheldering omtrent notificatie van de verdergaande Nederlandse maatregel. En, zo vragen wij, hoe groot is het risico van infractieprocedures en aansprakelijkheid indien niet voldaan wordt aan het Europese notificatievereiste?

De fracties van de SGP en de ChristenUnie betreuren het dat dit wetsvoorstel bijzonder negatief is voor de "goede doelen"-organisaties. Een belangrijke bron van fondsenwerving dreigt nu aan banden te worden gelegd. Wij hebben daartegen ernstige bezwaren en wijzen erop dat elders in Europa uitzonderingen gelden voor deze categorie diensten. Is de staatssecretaris bereid om samen met de sector te komen tot een werkbaar systeem? Het bijzondere karakter van goede doelen zou bijvoorbeeld tot uitdrukking kunnen komen in optimale mogelijkheden voor deelblokkades. Wij hopen dat de staatssecretaris daar positief op wil ingaan.

Voorzitter. Het gaat om complexe onderwerpen met een internationale dimensie. Wij hopen daarom op een zorgvuldige behandeling vandaag. Het antwoord van de staatssecretaris wachten wij met grote belangstelling af.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. De SP-fractie in deze Kamer is, net als alle partijen in de Tweede Kamer, redelijk content met dit wetsvoorstel. Veel mensen hebben klachten die gerelateerd zijn aan de telecommunicatie: over het netwerk, de aanbieder, het contract of de commerciële beller of spammer. Deze wijziging van de Telecommunicatiewet handelt over een deel van dergelijke klachten.

Het wetsvoorstel is "aan de overkant", in de Tweede Kamer, ook al tamelijk uitvoerig aan de orde geweest en een paar keer aangepast. Senator Doek wees er ook reeds op. De staatssecretaris vergeleek het wetsvoorstel met een opgetuigde kerstboom. Over het optuigen hebben de staatssecretaris en Tweede Kamer zo'n anderhalf jaar gedaan en toen was de boom volgens de staatssecretaris goed in balans. Hij zei dit in de Tweede Kamer, vlak na de vorige kerst. Sindsdien staat de boom hier in de Eerste Kamer. Wij kunnen er ballen bijhangen noch weghalen. Wij kunnen slechts beoordelen of wij de boom ook voldoende in balans vinden, of wij hem mooi genoeg vinden en of wij vinden dat de ballen wel van voldoende kwaliteit zijn en niet per ongeluk strijdig zijn met onder meer EU-voorschriften.

Even zonder gekheid nu. De amendementen waarvan de staatssecretaris vreesde dat ze de Europese toets der kritiek niet zouden kunnen doorstaan, werden ter beoordeling aan de Raad van State voorgelegd. Gelukkig concludeerde de Raad dat beide amendementen niet op Europeesrechtelijke bezwaren stuiten. Ik moet

zeggen dat ik vanuit het perspectief van de Eerste Kamer toch wel zeer hecht aan zo'n oordeel van de Raad van State. Ik ben de staatssecretaris dan ook erkentelijk dat hij om dat advies heeft verzocht. En hoewel ik de staatssecretaris ook erkentelijk ben voor zijn schriftelijke antwoorden in de memories van antwoord, bevreesde een van die antwoorden mijn fractie zeer. Hierin wordt een spoedige totstandkoming van een wet op hetzelfde plan gezet als zorgvuldigheid van procedures en aan de hand daarvan wordt gerechtvaardigd dat de tweede nota van wijziging niet voor advies naar de Raad van State is gestuurd. Nu kan ik mij, bij hoge uitzondering, bijvoorbeeld in geval van een zeer ernstige en acute crisis, voorstellen dat spoed kan leiden tot het overslaan van zorgvuldige procedures. Zo kon het wetsvoorstel dat maatregelen tegen "naked short selling" mogelijk moest maken, binnen tien dagen door beide Kamers worden behandeld, mede dankzij het blanco advies van de Raad van State ter zake. Op 1 oktober jongstleden werd het ingediend en op 10 oktober jongstleden stond het al in het Staatsblad.

De vraag is echter of de urgentie in het geval van onderhavig wetsvoorstel wel zo groot was. Natuurlijk, direct marketing kan heel irritant zijn. Wij hebben hiervan verschillende voorbeelden gehoord. Niettemin hebben parlement en regering voor de behandeling van dit voorstel ruim de tijd genomen. De indiening van het oorspronkelijke voorstel is immers al meer dan twee jaar geleden. Ik mag toch aannemen dat deze staatssecretaris ook waarde hecht aan de adviezen van de Raad van State? Hij heeft immers nog na de tweede nota van wijziging toch ook weer om advies gevraagd over de in de Tweede Kamer door hem afgeraden, maar desondanks aanvaarde amendementen? Ik gaf zo-even al aan dat ik het oordeel over deze amendementen in ieder geval van grote waarde vind. Nu weten wij tenminste dat wij telefonische verkoop via telemarketing bedrijven in de EU ook middels het bel-me-nietregister kunnen tegengaan, en wel zonder dat wij hierover een standje van de Europese Commissie hoeven te verwachten, in ieder geval niet op basis van de Dienstenrichtlijn.

Wat is in het algemeen het beleid van het kabinet met betrekking tot adviesaanvragen bij de Raad van State over nota's van wijziging, al dan niet geïnstigeerd door amendementen? Op grond van welke criteria wordt er al dan niet advies gevraagd? Graag horen wij hierover de opvattingen van de staatssecretaris. Waarom is het eigenlijk geen regel om, indien bij de Eerste Kamer een gewijzigd voorstel van wet wordt ingediend, dit standaard te doen voorzien van een aanvullend advies van de Raad van State? Dit kan vaak heel beknopt zijn, maar is desondanks waardevol. Is het kabinet bereid om te zijner tijd hierover een notitie aan de Eerste Kamer sturen?

Ten slotte op dit punt horen wij graag van de staatssecretaris of hij een snelle en zorgvuldige afhandeling van een wetsvoorstel als nevensgeschikt beoordeelt. Dit wordt in de nadere memorie van antwoord gesuggereerd.

Ik heb nog enkele opmerkingen van andere aard. Mijn fractie is blij dat telemarketeers hun

slachtoffers voortaan de mogelijkheid moeten toestaan om zich direct via hen van de bellijst te laten schrappen en in het bel-me-nietregister te laten opnemen. Dat scheelt volgens ons een heleboel rompslomp en administratieve lasten voor de consument. De SP-fractie had nog liever een bel-me-welregister gehad, zodat je niet wordt lastiggevallen door telefonische verkoop als je daar niet expliciet om hebt gevraagd. De regering heeft in geval van direct marketing via de telefoon echter gekozen voor opt-out in plaats van opt-in. Waarom, zo vraag ik de staatssecretaris, wordt er voor direct marketing per fax precies andersom geredeneerd? Waarom geldt verkoop per fax als spam en moet daarvoor wel expliciet toestemming worden gegeven en voor telefoonsпам niet? Is dat geen ongelijke behandeling van direct marketing bedrijven?

In de Tweede Kamer vroeg onze woordvoerder naar de stand van zaken met betrekking tot de gezondheidsrisico-onderzoeken naar de straling van de zendmasten. Daar is onrust over. Ik weet niet of de staatssecretaris weleens op YouTube kijkt, maar daar circuleren filmpjes, gemaakt met een mobieltje, over vier mobiele telefoons die in staat blijken te zijn om genoeg stralingsenergie te genereren om popcorn te maken van een handje maïskorrels. Het zijn hilarische filmpjes. Je kunt je echter tegelijkertijd wel voorstellen dat mensen nog niet gerust zijn over de veel krachtigere elektromagnetische straling bij zendmasten. De staatssecretaris gaf in januari aan dat er door EZ, is samenwerking met VROM, een onderzoeksprogramma naar de effecten van de straling was ingesteld om mensen zo veel mogelijk vertrouwen te kunnen geven. Is het ministerie van VWS hier ook bij betrokken? En in hoeverre is de staatssecretaris of zijn ministerie betrokken bij het formuleren van vragen op dit gebied aan bijvoorbeeld de Gezondheidsraad? Zijn ondertussen al nieuwe onderzoeken afgerond en is er inmiddels ook al meer bekend over de langetermijneffecten? Kan de staatssecretaris al uit het oogpunt van voorzorg een risicovaststelling geven?

Tot slot vraag ik de staatssecretaris of hij ook heeft vernomen dat de OPTA reeds telemarketingbedrijven aan het informeren is over de gevolgen van het voorliggende wetsvoorstel, een wetsvoorstel dat volgens de OPTA op korte termijn wet zal zijn. Is dat niet wat voorbarig? Goedkeuring door deze Kamer hoort immers toch ook bij zorgvuldige procedures? Is de staatssecretaris dat met mij eens? De Eerste Kamer mag weliswaar geen nieuwe ballen aan de boom hangen, maar wel de piek op de top zetten. Ik ben zeer benieuwd naar de reactie van de staatssecretaris.

*N

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Vandaag behandelen wij na een uitgebreide schriftelijke gedachtewisseling met de staatssecretaris het wetsvoorstel over telecommunicatie. Collega Doek is uitgebreid ingegaan op het aantal maanden dat wij al bezig zijn sedert 2006. Volgens de Engelsman is "the devil in the detail"; dat hebben wij geweten.

Wij hebben, gezien de schriftelijke communicatie, maar een beperkt aantal vragen en opmerkingen. Wij hebben niet zo veel moeite met het voorliggende wetsvoorstel. Het biedt de consument meer bescherming dan tot dusver. Mijn partij juicht verdere consumentenbescherming toe.

Juist op gebied van telecommunicatie is er hier en daar sprake van wildwesttoestanden. Alles wordt uit de kast gehaald om consumenten over de streep te trekken om voor die ene aanbieder te kiezen. Wij zien dat juist veel jongeren hierdoor in de problemen komen. In een aantal gevallen zullen de ouders het dan weer moeten opknappen. "Eigen schuld, dikke bult" volstaat dan vaak niet meer. Het is daarom goed dat consumenten kosteloos kunnen opzeggen en niet met eindeloze verlengingen geconfronteerd worden. Stilzwijgend verlengen is in veel gevallen prima. Echter, je moet er ook weer snel vanaf moet kunnen; snel en kosteloos. Onze aanvankelijke angst dat dit wetsvoorstel op gespannen voet zou staan met de Europese wet- en regelgeving blijkt gelukkig niet juist te zijn.

Het blijft voor ons wel onduidelijk waarom de staatssecretaris zo veel moeite had, de Raad van State om advies te vragen. Nu het er desondanks ligt, zou dit advies hem toch tot tevredenheid moeten stemmen? Immers, het blijft een rare figuur in deze Kamer een wet aan te nemen die zou kunnen leiden tot een infractiestelling door Brussel. Dit valt bovendien op te maken uit de memorie van antwoord.

De Raad van State wist deze onzekerheid gelukkig op een voor ons overtuigende wijze te weerleggen. Kortom, wij gaan een wet aannemen die de juridische toets der kritiek kan doorstaan. In deze Kamer verwachten wij niet anders.

Toch roept de gang van zaken wel enige vragen op. Ten eerste: waarom kostte het de staatssecretaris zoveel moeite om de Raad van State om advies te vragen? Het argument was dat het veel tijd zou kosten. Ik ben begonnen met te zeggen dat wij al vanaf 2006 bezig zijn. In de zomer van 2008 is het dan niet zo'n sterk argument, als men al twee jaar bezig is. Waarom is er trouwens zoveel haast met deze wet? Politiek is hij niet zo geweldig omstreden. Waarom niet even de tijd genomen om advies te vragen?

Ten tweede: hoe verhoudt het advies van de Raad van State zich met het advies dat de staatssecretaris intern kreeg? Het advies van het ministerie was ongetwijfeld dat door de ingediende amendementen de Europese Commissie in het geweer zou komen. Moet ik concluderen dat dit advies niet goed was, of was het gewoon te voorzichtig? Doet dit geen vragen rijzen over de kwaliteit van het juridisch advies, of zie ik dat te zwartgallig? Is er iets mis met het Europeesrechtelijke niveau van de wetgevingsjuristen bij Economische Zaken?

Ten derde: is er over de in de Tweede Kamer ingediende amendementen nog contact geweest met de Europese Commissie? Zo ja, wat is er uitgekomen?

Mijn fractie betreurt het dat er geen uitzondering gemaakt wordt voor goede doelen door ze nog enige tijd te gunnen om de

irritatiegraad te reduceren. Wij moeten echter ook concluderen dat deze organisaties er niet in geslaagd zijn om zich op het gebied van telemarketing echt anders te gedragen en om echt een ander beeld op te roepen dan dat van commerciële organisaties. Wij volgen derhalve de argumentatie van de staatssecretaris. Gisteren kreeg ik nog een brief van de organisaties voor goede doelen met het verzoek om hun argumenten nog eens te onderstrepen. Eigenlijk blijkt daaruit hetzelfde als uit wat de staatssecretaris eerder heeft gezegd. Men is nogal ijzerenheinig in zijn formulering en in zijn stellingname. Men doet geen enkele poging om zich te onderscheiden van commerciële organisaties. Dat viel mij overigens nogal tegen. Ik had gehoopt dat zij een iets positiever beeld zouden kunnen neerzetten. Daarin zijn zij allesbehalve geslaagd.

Mijn fractie hoopt dat mensen straks gebruik gaan maken van de mogelijkheid om een gedifferentieerde aanmelding bij het register te doen. Hoe zal dit in zijn werk gaan? Wordt het niet heel ingewikkeld hiervan gebruik te maken? Voert de staatssecretaris of de beheerder het overleg met de charitatieve sector? Is het wellicht mogelijk om een ja-tenzijregime in te voeren voor deze sector, waarbij de consument expliciet moet aangeven ook niet voor goede doelen te willen worden benaderd? Deze problematiek zou door de staatssecretaris nog eens goed moeten worden uiteengezet, omdat wij - ondanks de brief die wij ontvingen -- een hoop sympathie voor deze sector voelen.

Kan de staatssecretaris aangeven hoe het staat met de onderhandelingen met Infofilter als beheerder van het bel-me-nietregister? Hoe staat het met de overname van het huidige register van Infofilter?

Dan nog een vraag over het ontbreken van een overgangsperiode, nu stilzwijgende verlenging niet meer mogelijk is. Die mogelijkheid houdt acuut op en de branche heeft zich beklagd over het ontbreken van een overgangsperiode. Hoe zal dat in de praktijk werken? Hebben belwinkels voldoende tijd gehad om zich hierop voor te bereiden en hebben zij gebruik gemaakt van die tijd? Wat kan de consument doen als een belwinkel zich straks niet blijkt te hebben voorbereid, geen boodschap heeft aan de nieuwe wetgeving en de consument aan een langere opzegtermijn dan een maand houdt op grond van het eerder gesloten contract?

Wij zijn tamelijk intensief benaderd door de faxbranche over het spamverbod voor deze branche. Wij willen nog eens met nadruk hebben gesteld dat wij een spamverbod toejuichen. Iedereen die een fax heeft, weet hoeveel rotzooi ongevraagd wordt aangeboden en dus geprint. Ik heb de pech dat thuis de fax van het bedrijf van mijn vrouw op mijn studeerkamer staat. Als ik er een paar dagen niet geweest ben, tref ik allerlei rommel aan. Zoveel zonneschermen of bedrijfshulpverlening heb ik niet nodig. Daarom hoeft souplesse wat ons betreft niet. Dat de goeden onder de kwaden lijden is dan maar zo. Het toont overigens aan dat je je van zelfregulering in deze branche niet te veel moet voorstellen.

Ik maak een laatste opmerking over mogelijke concurrentievervalsing. De vraag is of het kan voorkomen en hoe wij kunnen vermijden dat wij door inschrijving in het register bel-me-nietklanten virtueel eigendom worden van het bedrijf waar wij op dat moment klant zijn. Voor andere aanbiedingen worden wij immers niet meer benaderd. Bedrijven zouden er belang bij kunnen hebben dat klanten met dure abonnementen in het register terecht komen. Zou dat naar het inzicht van de staatssecretaris nog tot misbruik door bedrijven kunnen leiden? Is daar enige controle op? Hier wil ik het in eerste instantie graag bij laten.

*N

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Aan de orde is de wijziging in de Telecommunicatiewet. Met die wijziging wordt een aantal belangrijke elementen geregeld met betrekking tot de bescherming van burgers, rechtspersonen en consumenten. Mijn fractie staat daar sympathiek tegenover. Het bel-me-nietregister is al door andere sprekers genoemd. Andere elementen zijn: het openbareantenneregister, waardoor mensen kunnen weten welke antennes bij hen in de omgeving zijn, het versterken van de positie van de consument bij stilzwijgende verlenging van langdurige contracten en het verruimen van het verbod op het overbrengen van ongevraagde communicatie voor commerciële, ideële of charitatieve doeleinden aan rechtspersonen. Met name de laatste elementen hebben nogal wat reacties opgeroepen. Mijn fractie staat positief tegenover dit voorstel, maar heeft bij een aantal punten enige vragen en kanttekeningen.

Waarom nu een wettelijke regeling voor een aantal zaken? Zij is gerechtvaardigd indien de irritatie bij het publiek over wat men ongevraagd krijgt groot is. Ook is zij gerechtvaardigd als de kosten groot zijn en de zelfregulering in de branche niet slaagt. Volgens mij is bij veel aspecten aan die voorwaarden voldaan. De vraag is natuurlijk ook hoe een regeling -- vooral als die verder gaat dan in andere landen -- zich verhoudt met de internationale context en wat de consequenties daarvan zijn. De heer Van den Berg had ook al een aantal vragen op dat vlak. In hoeverre bestaat het risico dat het probleem zich verplaatst, zodat de ongewenste communicatie uit andere landen komt? Ik wil hierop graag een reactie van de staatssecretaris. Een logische vraag die hierop aansluit, is wat de inspanningen zijn om te komen tot een internationale regulering van het geheel.

Voorzitter. Op twee punten heeft mijn fractie vragen over de proportionaliteit van de getroffen regeling. Het ene betreft de ideële en goede doelen. De heer Schmitz schreef deze Kamer namens SBR een brief waarmee hij zegt: het zal duidelijk zijn dat de goede doelen hierdoor ernstig benadeeld zullen worden en dat het negatieve gevolgen zal hebben voor de aard en de omvang van de activiteiten. Wat is de inschatting van de staatssecretaris van de omvang van de schade? In hoeverre is de staatssecretaris bereid om in deze situatie enige differentiatie aan te brengen,

waardoor het toch mogelijk blijft dat organisaties voor goede doelen donateurs werven? Hoe denkt de staatssecretaris na te gaan wat de feitelijke schade is die goede doelen lijden als gevolg van de wetgeving die tot stand komt?

Het tweede punt met betrekking tot de proportionaliteit betreft de zogenaamde faxspam. Hoe groot is dat probleem in feite? Er is al verwezen naar het advies van professor Wagenaar. In feite heeft 2,5% van alle spamklachten betrekking op faxspam. Daarbij gaat het om zowel natuurlijke personen als rechtspersonen. De vraag is dan in feite: welk probleem zijn wij aan het oplossen? En: hoe verhoudt zich dit percentage aan klachten tot de omvang van faxspam? Graag krijg ik hierop een reactie van de staatssecretaris. Gelet op de eventuele omvang van het probleem is natuurlijk de vraag logisch of je zo'n zwaar regime als een opt-inregister moet hebben en of het niet beter zou zijn om een fax-nietregister in te stellen. Zou, gelet op het probleem, zo'n maatregel niet proportioneler zijn dan hetgeen nu wordt voorgesteld?

Voorzitter. Mijn fractie wacht de beantwoording van onze vragen door de staatssecretaris met belangstelling af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 16.59 uur tot 18.24 uur geschorst.

*B

!Koninklijk Huis!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Technische aanpassing en actualisering van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis (31505).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Balkenende**: Mevrouw de voorzitter. Ik zeg de leden van de Kamer graag dank voor hun inbreng in eerste termijn. Het debat in deze Kamer is van een wat andere orde dan het debat in de Tweede Kamer, ook wat de rol van de minister-president betreft. Uit het gemak waarmee aan de overkant wordt gezegd "wij willen u overal bij halen" blijkt ook dat het debat daar van een heel andere orde is dan hier. Ik stel het op prijs dat wij in de gelegenheid zijn om met elkaar van gedachten te wisselen over de zaken die vandaag aan de orde zijn. Ik wil eerst een aantal opmerkingen in algemene zin maken. Daarna zal ik per spreker ingaan op de geleverde inbreng.

Er is een aantal kritische vragen gesteld en er zijn enkele belangrijke staatsrechtelijk ingekleurde beschouwingen gegeven. Ik heb aandachtig naar de leden geluisterd. Door verschillende geachte afgevaardigden is een positieve houding aangenomen ten aanzien van de

voorgestelde technische aanpassingen en de actualisatie van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis als zodanig. Ik wil op voorhand mijn erkentelijkheid uitspreken voor de steun van verschillende fracties en voor het feit dat deze Kamer dit wetsvoorstel met voorrang in behandeling heeft genomen. Op de kritische vragen en beschouwingen zal ik in de volgorde van de sprekers ingaan, maar, zoals ik zei, ik wil graag eerst enkele inleidende woorden spreken.

Om twee redenen is het debat van vandaag van belang. In de eerste plaats is het van belang omdat het wetsvoorstel betrekking heeft op het koningschap. De Grondwet spreekt met artikel 24 en volgende over het koningschap en dat betekent dat het bij dit onderwerp gaat om een instituut en niet om een zaak van individuele personen. Het koningschap is niet zomaar een instituut, maar een van de organen van de Staat.

In de tweede plaats is dit debat van belang, omdat het parlementaire debat tussen de Staten-Generaal en de regering voor staatkundige beschouwingen en ontwikkelingen van wezenlijke betekenis is. Ik heb met de memorie van antwoord op het voorlopig verslag van deze Kamer daarover het nodige gezegd.

Als orgaan van de Staat brengt het koningschap onder meer de continuïteit van ons bestel tot uitdrukking. In dat licht is het van belang om al hetgeen dat te maken heeft met het koningschap niet te onderwerpen aan de waan van de dag, maar om dat te schragen met veel besef voor continuïteit. Daarom hecht het kabinet grote waarde aan de uitgangspunten die sinds 1972 ten grondslag liggen aan de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Het hecht aan voortzetting van het beleid op dit punt. De uitgangspunten zijn samengevat de volgende.

1. Het begrenzen van de uitkering op basis van het koningschap, met andere woorden: een gedepersonaliseerd stelsel, waarmee de uitkering begrensd wordt tot de koning, de vermoedelijke opvolger van de afgetreden koning en hun echtgenoten. Andere leden van het Koninklijk Huis zijn niet uitkeringsgerechtigd.

2. De uitkering en de bepaling van de hoogte ervan zijn zodanig wettelijk verankerd dat deze niet jaarlijks onderwerp van discussie zijn en ook niet op toeval berusten. Met andere woorden: het gaat om het vinden van een vaste formule.

3. Overige kosten die verband houden met het koningschap -- beter gezegd: die verband houden met de kosten verbonden aan dit orgaan van de Staat -- worden op de begroting vermeld en zij worden aldus democratisch verantwoord.

De thans voor ons liggende technische aanpassingen en actualisering strekken ertoe om deze uitgangspunten te versterken door in de wet te bepalen hoe de uitkering uitvalt. Voor een afgetreden koning en voor weduwen wordt het stelsel verder gedepersonaliseerd. De oude bepalingen dat in bedoelde situaties ad hoc en ad personam een invulling aan het beleid zou moeten worden gegeven, komen te vervallen. Door de berekeningstechniek uit de jaren zeventig van de vorige eeuw om te zetten in de techniek van de

21ste eeuw is er weer een vaste formule die jarenlang meekan. Door de overige kosten mede op basis van het voorgestelde nieuwe artikel 3 zoveel mogelijk op te nemen in de begroting voor het Huis der Koningin, worden de verantwoording en de transparantie van het geheel aan kosten gediend. In het debat in de Tweede Kamer over het voor ons liggende wetsvoorstel is met name de doelstelling uitgebreid besproken en onderschreven. De regering is ervan overtuigd op deze wijze en juist door te actualiseren de continuïteit van het koningschap als orgaan van de Staat te kunnen dienen. Dit belang reikt veel verder dan de personen die het aangaat. Het dient het algemeen belang en het voornemen om ons staatsbestel ordelijk te doen functioneren.

Mevrouw de voorzitter. Tijdens de voorbereiding van dit debat is door uw Kamer veel aandacht besteed aan de positie van de minister-president. Scherper geformuleerd: er is veel aandacht besteed aan de vraag of de positie van de minister-president door hem eigenlijk niet te groot wordt gemaakt ten opzichte van de positie van andere ministers. Ik meen met de memorie van antwoord misverstanden te hebben weggenomen, maar ik wil hieraan nog een enkel woord wijden voordat ik aan de afzonderlijke opmerkingen toekom.

In de memorie van antwoord hebben wij verschillende ankerpunten gegeven. De kabinetsbeschuwing uit 2006 over de positie van de minister-president is het kader. De minister-president blijft de primus inter pares. Zijn primaire taak is de bevordering van het algemene regeringsbeleid en de eenheid daarvan. Dat doet hij vooral in zijn hoedanigheid van voorzitter van de ministerraad. Om deze rol adequaat in te vullen moet hij wel voldoende geïnstrumenteerd zijn. Een van de onderwerpen waarop de Kamers mij aanspreken is het geheel dat kosten Koninklijk Huis wordt genoemd. De Kamers willen inzicht en een totaaloverzicht. Dat is prima en dat wil de regering ook. Zij willen ook dat ik als minister-president de zaken coördineer. Dat is ook prima, zij het dat ik er twee opmerkingen over heb.

In de eerste plaats moet de minister-president zicht kunnen hebben op alle kosten die gedeclareerd worden; dat is niet om verantwoordelijkheden over te nemen, maar om te weten wat er speelt. Daarvoor is het nieuwe artikel 3 van belang: dat is niets meer en niets minder dan de instrumentatie hiervoor.

In de tweede plaats moet coördinatie niet geduid worden als een veranderende verhouding tussen ministers. Niet aan de orde is dat de verantwoordelijkheid van vakministers wordt weggenomen. Om te adstrueren dat er sinds jaar en dag uiteenlopende vormen van coördinatie en samenspel zijn en er in het kader van de Wet financieel statuut in dat opzicht geen sprake is van een bijzonderheid, heb ik in de memorie van antwoord op dit onderdeel een wat uitgebreidere beschrijving gegeven.

Wat gebeurt er indien toch sprake zou zijn van verschillen van opvatting tussen ministers of, in dit geval, tussen een minister en de minister-

president? Deze vraag is goed te beantwoorden: de ministerraad is het geëigende gremium om verschillen van opvatting te bespreken en te beslechten. Immers, de ministerraad beraadslaagt en besluit over het algemeen regeringsbeleid en bevordert de eenheid van dat beleid. Dan spreken wij over artikel 45, derde lid, van de Grondwet. Verschillen van opvatting raken de eenheid. Het behoeft geen betoog dat eenheid van de Kroon een absoluut vereiste is en derhalve bij uitstek onderwerp is van het algemeen regeringsbeleid. Artikel 16 van het Reglement van orde voor de ministerraad draagt diens voorzitter op beiden te bewaken.

Hiermee heb ik het algemene kader geschetst. Ik kom nu toe aan de opmerkingen die vandaag door de sprekers zijn gemaakt.

Allereerst wil ik zeggen dat het mij goed doet de heer Hermans hier te zien. Het wordt bijna een serie dagelijkse ontmoetingen: wij mochten elkaar zaterdag spreken en ook gisteren bij het mooie congres van MKB-Nederland alsook bij het debat van vandaag. Ik ben benieuwd waar wij elkaar morgen treffen. Als hij mij wil zien, moet hij wel naar Tsjechië of Slowakije.

De heer **Hermans** (VVD): Zegt u het maar.

Minister **Balkenende**: Zullen wij Tsjechië nemen?

Voorzitter. Ik wil graag de heer Hermans dankzeggen voor zijn complimenten voor het wetsvoorstel als zodanig. Over de memorie van antwoord merkt hij op dat de passage over een niet te legalistisch-positivistische benadering van de Grondwet hem bevreedt en hij vraagt of dit een relativering is van de tekst van de Grondwet. Het antwoord daarop is nee. Ik bedoel niet dat de tekst van de Grondwet wordt gerelativeerd. Ik bedoel aan te geven dat de volle politiekstaatsrechtelijke praktijk niet altijd is terug te vinden in grondwetteksten. Ik sluit mij aan bij wat de heer Engels hierover heeft gezegd: zie de vertrouwensregel als het in de memorie van antwoord genoemde voorbeeld en zie de kabinetsformaties waar de heer Dölle over heeft gesproken.

De heer Hermans roept op om niet druppelsgewijs het ambt van minister-president te versterken, maar een debat over zijn positie in volle openbaarheid te voeren. Het is geenszins de bedoeling om in het kader van het voorliggende wetsvoorstel het ambt van de minister-president als zodanig te veranderen. Vandaar de verwijzing naar de beschouwing over het ambt van de minister-president zoals dat is opgenomen in de ontwerp-begroting van Algemene Zaken voor 2007.

Er zijn enkele specifieke vragen gesteld over de werking van artikel 3. Wordt daardoor de beoogde transparantie gediend? Is het Reglement van orde voor de ministerraad niet een betere plek om de rol van de minister-president in relatie tot andere ministers te regelen? Wat kan in het bijzonder de rol van de minister van BZK en/of de minister van Financiën zijn?

De beoogde transparantie van de kosten Koninklijk Huis wordt bereikt door de verschillende

kosten zo veel mogelijk op te nemen op begrotingshoofdstuk I, Huis der Koningin, in plaats van ze te verspreiden over verschillende begrotingen. Hopelijk kan dat met ingang van de ontwerpbegroting 2010.

Artikel 3 is nodig voor de transparantie en voor meer dan dat. Het bevat aan aantal elementen:

1. Alleen de Koning kan kosten declareren; andere leden van het Huis mogen dat niet.
2. De declaraties moeten betrekking hebben op kosten die samenhangen met het koningschap. Andere kosten zijn niet declarabel.
3. De begroting moet een voorziening bevatten. Daarmee zijn de kosten gemaximeerd tot het door het parlement geautoriseerde begrotingsbedrag.

De materiële betekenis van artikel 3 is vervat in met name deze drie voorwaarden. De kosten Koninklijk Huis zijn dus niet zomaar declarabel, maar alleen als ze aan deze drie voorwaarden voldoen. Het nu bediscussieerde doel, door tussenkomst van onze minister-president, is slechts een vierde onderdeel. Ik zeg dit om aan te geven dat artikel 3 niet is opgenomen met de doelstelling de positie van de minister-president te versterken. Nee, artikel 3 is opgenomen om de declarabele kosten van het Koninklijk Huis aan voorwaarden te verbinden.

"Door tussenkomst van" is eigenlijk een vierde voorwaarde. Ministers kunnen niet op eigen houtje declaraties ontvangen en goedkeuren. De minister-president moet er kennis van kunnen nemen om er zicht op te houden. Het zicht houden op alle declaraties is van belang voor het bereiken van transparantie. Ook kan de minister-president op die manier zijn kerntaak, eenheid van beleid, bevorderen.

De reden waarom de minister van BZK of van Financiën deze taak niet kan uitvoeren, is dat de minister-president door de Tweede Kamer verantwoordelijk wordt gehouden voor het Koninklijk Huis in zijn geheel. Hij is namelijk verantwoordelijk voor de eenheid van de Kroon, omdat hij ondertekenaar is van begrotingshoofdstuk I, Huis der Koningin, waarin vanaf de ontwerpbegroting 2010 sowieso zo veel mogelijk uitgaven worden verantwoord.

Is wat in artikel 3 staat niet beter te regelen in het Reglement van orde voor de ministerraad? De drie zo-even genoemde voorwaarden voor declaraties moeten in de wet zelf tot uitdrukking worden gebracht. In de Tweede Kamer heeft de heer Van Beek, partijgenoot van de heer Hermans, aangegeven dat het vierde element "door tussenkomst van", in essentie de regeling van werkzaamheden tussen ministers respectievelijk binnen de ministerraad, wellicht kan worden opgenomen in het Reglement van orde. De heer Noten heeft daarnaar gevraagd en ik zal daar straks dieper op ingaan.

De heer **Noten** (PvdA): Misschien vervalt mijn vraag wel, omdat ik nu van de minister-president begrijp dat "door tussenkomst van" slechts een logistieke betekenis heeft, namelijk dat de

declaraties administratief langs de minister-president moeten gaan.

Minister **Balkenende**: Ja, ik kom hier straks nog uitgebreid op terug. Het is nimmer de bedoeling geweest om te tornen aan het grondwettelijke kader of om de minister-president extra bevoegdheden te geven. De discussie hierover is gestart omdat er kritiek was op de transparantie. De laatste jaren is dit onderwerp verschillende keren in de Tweede Kamer aan de orde geweest. Om ervoor te zorgen dat de transparantie kan worden vergroot, is het van belang dat de daarvoor benodigde informatie wordt geboden. Die zullen wij straks in een begrotingsartikel samenvoegen. Dit laat onverlet dat de vakministers verantwoordelijk blijven voor hun onderdelen. De waarde van dit debat is vooral daarin gelegen. Daar ben ik de leden van de Eerste Kamer dankbaar voor. Nog maar enkele weken geleden zeiden de Tweede Kamerleden nog dat zij mij voor elk onderwerp in de Kamer wilden hebben. Daarop was mijn antwoord: als u dat doet, krijg ik ruzie met de Senaat. Het zou namelijk betekenen dat de Tweede Kamer de grondwettelijke verantwoordelijkheidsverdeling zou ontkennen. "Door tussenkomst van" is dus gericht op de transparantie en raakt ook de eenheid van het kabinetsbeleid. Daarin heeft de minister-president een bijzondere verantwoordelijkheid.

De heer **Hermans** (VVD): Ik ben blij met het antwoord van de minister-president. Hij zegt daarin precies wat noodzakelijk is. Er was onduidelijkheid ontstaan bij mijn fractie doordat het woord "aanwijzing" in het debat in de Tweede Kamer is gebruikt. Nu blijkt dat er geen sprake van aanwijzing is, is alleen nog de vraag of "door tussenkomst van" de meest gelukkige woordkeuze is en of dat onderdeel van het reglement niet beter verwoord had kunnen worden. Het gaat ons met name om het feit dat iedere minister verantwoordelijk is voor zijn eigen begroting. Deze verantwoordelijkheid moet niet worden doorbroken. Er zou inderdaad een heel vreemde situatie ontstaan als de Tweede Kamer de minister-president naar de Kamer zou roepen voor bijvoorbeeld de begroting van BZK.

Minister **Balkenende**: Ik stel deze opmerking van de heer Hermans zeer op prijs. Dat geldt voor het hele debat hierover met de Eerste Kamer, want deze kwestie moet verhelderd worden, mede vanwege de publiciteit die hieromheen is ontstaan. Ik kom straks nog terug op het woord "aanwijzing".

De heer Engels wil ik danken voor zijn systematische aanpak bij de duiding van de termen die hij tegenkwam. Dat brengt mij op de vraag van de heer Noten hoe het zit met de staatsrechtelijke positie van de minister-president. Dat onderwerp hoort in deze Kamer aan de orde te komen, want het zijn de wetgevingsactoren die gezamenlijk de interpretatie van de Grondwet bepalen.

Wat betekent "door tussenkomst van"? Hoe moeten wij dat duiden? Het is geen inbreuk op het stelsel van de Grondwet. Het is ook geen inbreuk

op de "primus inter pares"-rol van de minister-president. Het gaat niet om een aanwijzingsbevoegdheid en ook niet een specifieke aanwijzingsbevoegdheid ten opzichte van de collega-ministers. De heer Noten vroeg naar het verschil met aanwijzingen ten aanzien van bijvoorbeeld zbo's, want daar wordt het begrip ook gebruikt. Ten aanzien van zijn ondergeschikte ambtenaren heeft de minister inderdaad de mogelijkheid om algemene en specifieke aanwijzingen te geven. Bij zbo's wordt bezien in hoeverre aanwijzingsbevoegdheden van de minister noodzakelijk zijn om de algemene ministeriële verantwoordelijkheid waar te maken. Het spreekt voor zich dat bij het ene zbo ingrijpendere aanwijzingsbevoegdheden zijn aangewezen dan bij andere. Dat hangt af van de noodzakelijke onafhankelijkheid van de bevoegdheidsuitoefening door het zbo. Er is dus sprake van maatwerk.

Tussen de ministers onderling is hier geen sprake van. Het gaat wel om een instrument om de benodigde informatie te verkrijgen. Besluitvorming geschiedt in de ministerraad bij een eventueel conflict dat het algemeen regeringsbeleid kan raken. Dat is nu ook al zo als gevolg van het Reglement van orde voor de ministerraad, dat voorziet in het tegengaan van conflicten en het dienen van de eenheid van het kabinetsbeleid. Er is geen bevoegdheid geïsurpeerd, maar alleen procedureel geduid. Zoals de heer Hermans zo-even zei: het gaat om een bepaalde procedurele voorziening. De heer Noten vraagt naar een overzicht van andere wettelijke bepalingen waarin sprake is van tussenkomst. Eigenlijk heeft de heer Dölle er al een belangrijke opmerking over gemaakt. Er zijn veel voorbeelden van dergelijke bepalingen. Het geven van een overzicht lijkt mij tegen deze achtergrond niet echt nodig, aangezien helder is dat er geen sprake is van een aanwijzingsbevoegdheid.

Laat ik er eens dieper op ingaan. Ik heb nog nagegaan wanneer wij aanwijzingen hebben. Wij hebben bijvoorbeeld de aanwijzingen voor de regelgeving. Wij hebben aanwijzingen voor de beveiliging van de rijksdienst. Wij hebben ook een aanwijzing voor het sluiten van convenanten. Het fenomeen "aanwijzingen" bestaat, maar dat zijn beleidsregels die alleen maar tot stand kunnen komen in overleg met de ministerraad. Met andere woorden, het is niet een autonome bevoegdheid die ik heb ten aanzien van de regelgeving. Nee, het zijn beleidsregels die altijd in samenspel met het kabinet tot stand komen. Daar is hier geen sprake van. De discussie over de aanwijzingen is verwarrend geweest. Ook in mijn stuk heeft het woord "aanwijzingen" gestaan. Dat heeft vervolgens geleid tot de discussie over de aanwijzingsbevoegdheid. Toen is de hele discussie ontstaan: eigent de premier zich bevoegdheden toe die hij eigenlijk niet heeft? Het woord "aanwijzing" dat in de stukken is gebruikt, niet zijnde een bevoegdheid, betekent veel meer een verzoek om informatie te leveren: zorg dat de informatie transparant is en dat zaken tijdig worden aangeleverd. Dat is nodig om die transparantie te dienen. Daarom ben ik blij dat ik hier kan zeggen

wat er is bedoeld. Ik denk dat er te veel conclusies zijn getrokken, ook wat de bevoegdheid van de minister-president betreft. De heer Holdijk zei het terecht; u zult in de stukken ook niks vinden van mijn kant van een aanwijzingsbevoegdheid. Daar is ook geen sprake van. Ik stel het wel zeer op prijs dat die verduidelijking hier kan worden gegeven.

Het raakt ook iets anders, namelijk de vraag of wij bijvoorbeeld de kwestie van de kosten van het Koninklijk Huis moeten regelen in het Reglement van orde voor de ministerraad. Het huidige reglement biedt al de mogelijkheden voor de minister-president en ook de andere ministers om zaken aan de orde te stellen in de ministerraad. Dat neemt niet weg dat het mogelijk zou zijn om aan de catalogus van zaken die in de ministerraad worden besproken toe te voegen de kwestie van de kosten van het Koninklijk Huis. Vooralsnog zie ik echter geen reden om dit te bevorderen. Ik acht het wenselijk om te bezien of de bestaande kaders van het reglement van orde voldoende mogelijkheden bieden. Met andere woorden, ik heb goed geluisterd naar de heer Van Beek in de Tweede Kamer, toen hij het had over het reglement. Ik denk dat het niet nodig is en dat wij er met het huidige systeem uit kunnen komen. Maar zelfs als je het zou toevoegen aan de lijst, dan gebeurt er eigenlijk nog niets bijzonders. Gelet op de discussie hier wil ik ook geen voeding geven aan de discussie alsof er sprake zou zijn van verandering van bevoegdheden. Het is goed om dat hier met elkaar te delen. Ik heb aangegeven dat er een reglement van orde is, maar ik denk dat wij dat niet hoeven te veranderen.

Hoe dan ook, het kan niet de bedoeling zijn dat in het reglement van orde aanwijzingsbevoegdheden kunnen worden opgenomen. Het is goed om ook dat hier nog eens te zeggen. Het reglement van orde is in feite een methode van werken om het werk van de raad te stimuleren. Het is niet een verkapte poging om daarmee de bevoegdheden van de minister-president te versterken. Ik heb in de Tweede Kamer, wetend hoe u hierover denkt, ook gezegd: ik wil per se dat wij ons houden aan het grondwettelijk stelsel. Ik hoop dat ik daarmee een aantal van de misverstanden kan wegnemen die wellicht zijn gerezen in het debat. Daarom stel ik dit debat ook zeer op prijs. Ik kom straks terug bij de heer Engels, want ook hij heeft hier opmerkingen over gemaakt.

Een andere vraag die de heer Noten naar voren heeft gebracht, is of een paleis in de wet moet worden genoemd. Er verandert materieel niets. Ook nu zijn de genoemde paleizen ter beschikking gesteld aan de Koningin, niet in de wet, maar bij AMvB. Waarom doen wij het nu toch in de wet? Wij doen dat enerzijds om de continuïteit te benadrukken en anderzijds om ook de regering te binden. Het kabinet beschouwt de terbeschikkingstelling van de paleizen als een hoofdlijn die een regeling bij wet rechtvaardigt. Ik voeg hier in antwoord op de vraag van de heer Noten aan toe dat de mate van betrokkenheid van de Staten-Generaal als medewetgever bij wetgeving in formele zin van een andere orde is

dan bij de totstandkoming van AMvB's, ook als voorhang is voorgescreven. De terbeschikkingstelling als zodanig bepaalt overigens niet de mate van openstelling van de paleizen voor het publiek. Het Paleis op de Dam is ook nu ter beschikking gesteld aan de Koningin, maar niettemin is het paleis grote delen van het jaar grotendeels voor het publiek toegankelijk. Ik kom er straks afzonderlijk op terug.

Dit brengt mij bij de opmerking die de heer Engels heeft gemaakt. Ik wil hem graag dankzeggen voor de heldere uiteenzetting die hij heeft gegeven over de verschillende begrippen die hij heeft genoemd.

De heer Engels heeft vragen gesteld over de betekenis van het begrip "tussenkomen" in artikel 3 en de toelichting die ik hierop heb gegeven in de Tweede Kamer naar aanleiding van gestelde vragen en de memorie van antwoord aan uw Kamer. Hij heeft gewezen op de verschillende begrippen die hierbij zijn gehanteerd, zoals collectieve verantwoordelijkheid, eindverantwoordelijkheid, coördinerende bevoegdheid, doorzettingmacht en algemene en specifieke aanwijzingsbevoegdheid. Het is ook nogal wat als je het zo achter elkaar zet. Hij ging er daarbij van uit dat tenminste de suggestie is gewekt van een specifieke aanwijzingsbevoegdheid, hetgeen hij afleidt uit een aantal door hem genoemde vindplaatsen waar dit begrip als zodanig overigens niet voorkomt. Hij gaat in dit verband in op verschillende vormen van ministeriële verantwoordelijkheid. Het is juist dat coördinerende bevoegdheden zich kenmerken door de afwezigheid van doorzettingmacht en de gelijkwaardigheid van ministers respecteren.

Hetzelfde geldt voor het begrip "eerstverantwoordelijkheid", waarvoor het eerste ondertekenaar zijn van een wet inderdaad een goed aanknopingspunt biedt, al geldt dit niet altijd onverkort. Zo ondertekent de minister-president alle wetsvoorstellen tot wijziging van de Grondwet en het Statuut en de goedkeuring van Europese verdragen, terwijl op onderdelen het zwaartepunt kan berusten bij een andere minister.

Bij de collectieve verantwoordelijkheid gaat het om de verantwoordelijkheid die individuele ministers dragen voor het geheel van het kabinetsbeleid en de eenheid daarvan. Eindverantwoordelijkheid is meer een politiek dan een staatsrechtelijk te verstaan begrip. Dit houdt in elk geval in dat het gaat om onderwerpen waarop een minister in eerste en laatste instantie wordt aangesproken door de Kamers en anderen. Dat betekent niet dat die minister ook feitelijk het eerste en laatste woord heeft over een kwestie met voorbijgaan van de gelijkwaardigheid van de ministers. Dat past niet in onze verhoudingen en evenmin bij de collectieve verantwoordelijkheid die alle ministers dragen als leden van de ministerraad. Zonder verder in te gaan op alle onderdelen, definities en verwijzingen lijkt het kernpunt van het betoog van de heer Engels dat dit geheel zou inhouden dat het bij tussenkomen gaat om een aanwijzingsbevoegdheid die niet verenigbaar is met

de staatsrechtelijke gelijkwaardigheid van de ministers.

Ik kan de zorgen van de heer Engels wegnemen en wil dat ook nadrukkelijk doen in dit debat. Van een dergelijke aanwijzingsbevoegdheid zoals door hem beschreven en verondersteld is geen sprake; die heb ik evenmin beoogd. Dit onderwerp is begonnen met de wenselijkheid meer transparantie te brengen in de kosten van het Koninklijk Huis. De Tweede Kamer heeft mij daarop aangesproken, ook in mijn rol als eerste ondertekenaar van de Wet financieel statuut Koninklijk Huis en begroting van het Huis van de Koningin. In die zin is de minister-president coördinerend minister voor dit terrein en het geheel van de kosten voor het Koninklijk Huis.

Dit neemt echter niet weg dat er ook een verantwoordelijkheid is voor de individuele vakministers op specifieke onderdelen, waarbij zij bijvoorbeeld over eigen bevoegdheid beschikken zoals op het terrein van beveiliging, gebouwen en transport. Het debat over het begrip "aanwijzingsbevoegdheid" en wijziging van het Reglement van orde voor de ministerraad heeft in de Tweede Kamer een eigen vlucht genomen, nadat ik geantwoord heb op vragen van de heer Van Beek over een aanwijzingsbevoegdheid. Van mijn kant heb ik geen aanwijzingsbevoegdheid verlangd en evenmin een wijziging van het reglement van orde toegezegd. Als er op dit punt te veel is gesuggereerd tijdens de discussie in de Tweede Kamer of in de stukken, dan is het goed dat dit debat bijdraagt aan verheldering. Zo dreigt nu ook het misverstand te ontstaan dat artikel 3 beoogt de minister-president een bijzondere positie ten aanzien van andere ministers te geven. Dat is noch de bedoeling, noch de betekenis van de bepaling. Het artikel gaat immers over de kosten die verbonden zijn aan het koningschap en de declaraties door de Koning. Het gaat erom dat de minister-president deze activiteit uitoefent bij tussenkomen en dat er geen bevoegdheden zijn die hem niet zijn verleend in wet- en regelgeving of in het Reglement van orde voor de ministerraad. Artikel 3 bevestigt vooral de eerste en coördinerende verantwoordelijkheid van de minister-president voor het geheel van het stelsel van de kosten van het Koninklijk Huis en de inrichting daarvan. Dat is mede een gevolg van de uitdrukkelijke wensen van de Tweede Kamer. Het gaat in deze bepaling vooral om een interne procedure die verzekert dat de transparantie van de kosten van het Koninklijk Huis wordt bevorderd. Dit vergt uiteraard de medewerking van andere bewindspersonen, die allen hebben ingestemd met het voorgestelde artikel 3.

De heer Engels informeerde verder naar de relatie die hij legt tussen de aanstellingswijze en de bevoegdheden van de minister-president. Er is geen dwingend verband tussen beide elementen. Dit zou immers inhouden dat elke wijziging van het een direct gevolgen zou moeten hebben voor het ander. Een dergelijk verband bestaat ook niet bij andere ambten. Bijvoorbeeld de wettelijke bevoegdheden van de burgemeester worden geregeld gewijzigd door de wetgever, zonder

wijziging van de aanstellingswijze. Uiteraard kunnen er omstandigheden zijn waarbij een verband tussen beide elementen aangewezen kan zijn. Het gaat dan om zeer fundamentele kwesties, maar dat is hier niet aan de orde. Ik heb al uiteengezet dat de tussenkomst in het voorgestelde artikel 3 geen wijziging brengt in de staatsrechtelijke verhouding tussen ministers.

De heer **Engels** (D66): In dit debat gaat het erom onderling tot een goed begrip te komen. Er is geen discussie over de mogelijke vraag of er intenties zijn of dat beoogd wordt veranderingen aan te brengen. Het debat gaat veel meer over de vraag of er misverstanden zijn gewekt. Ik heb inderdaad heel gecomprimeerd een aantal kernbegrippen onder elkaar gezet, wat misschien nog wat heviger overkomt. Ik stel het volgende vast. Als ik het niet goed heb, moet de minister-president het maar zeggen. Hij zegt dat de eindverantwoordelijkheid geen staatsrechtelijk begrip is. Dat heeft hij gehanteerd in politieke zin, waarschijnlijk gekoppeld aan de coördinerende rol die hij heeft vanuit zijn ambt. Dat kan ik volgen. Het begrip "aanwijzingen" heeft hij ook niet gebruikt in termen van een rechtsnorm, maar als een beleidsregel, waar ik dan de uitleg aan geef dat dit ook een interne administratieve betekenis zal hebben.

Minister **Balkenende**: Ik ben blij met de formulering van de heer Engels. Ik betreur het wel een beetje dat de term "aanwijzingen" genoemd werd. Die term had eigenlijk niet te maken met aanwijzingen in de zin van aanwijzingen voor de regelgeving die ik zo-even noemde. Die term had veel meer te maken met de verzoeken van mijn kant om transparant te zijn en informatie te geven, teneinde mijn verantwoordelijkheid voor het totaal te kunnen aangeven. Het is goed dat ik die verduidelijking hier kan geven. Het heeft meer te maken met de interne werkwijze dan dat het te maken heeft met het oprekken van de bevoegdheden van de minister-president.

De heer **Engels** (D66): Dat is op zichzelf helder. Wij stellen echter ook vast dat het wel wat risico's inhoudt in een Kamerdebat, als dat een staatsrechtelijke wending neemt en de termen enigszins over elkaar heen buitelen, waarbij de een dit bedoelt en de ander in een andere zin antwoordt. Dan is het met name voor de Eerste Kamer zaak om heel scherp te krijgen waar wij het precies over hebben.

Minister **Balkenende**: Precies.

De heer **Engels** (D66): Ik stel het op prijs dat wij dit nu doen. Dat was precies de vraag die ik aan het eind stelde.

Minister **Balkenende**: Daarom stel ik dit debat ook op prijs, want het is heel goed dat wij geen misverstanden laten bestaan. Ik heb mij ook wel eens wat verbaasd over de publiciteit. Soms werden mij dingen in de mond gelegd of verweten waarvan ik dacht: dat is niet mijn intentie geweest. Als op

een gegeven moment vanuit de Radboud Universiteit wordt gezegd dat de minister-president rotzooit met het staatsrecht, dan is dat wel hard. Je merkt ook dat het allemaal anders wordt nu de Universiteit niet langer "Katholieke Universiteit" heet. Sinds die term niet meer voorkomt, merk ik toch een verandering.

De heer **Hermans** (VVD): Een van mijn kleine nevenactiviteiten betreft de raad van toezicht van de genoemde universiteit. Ik kan melden dat dit nog steeds een katholieke universiteit is, maar dat ze nu alleen Radboud Universiteit heet. Men moet de betrokken uitspraak ook niet zien als een katholieke aanval op de Vrije Universiteit of wat dan ook. Ik zal op dit punt in een gepaste vorm actie ondernemen.

De heer **Dölle** (CDA): Dat laatste werpt een interessant licht op de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek aan de Radboud Universiteit!

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Misschien vindt u het nodig dat ik minister Plasterk erbij haal!

Ik dank de heer Engels voor zijn bijdrage, die goed is voor de terminologie en voor de helderheid.

De heer Vliegenthart heeft geen bezwaar tegen de woorden "door tussenkomst van de minister-president". Ik moet zeggen dat zijn meeleven met de minister-president door mij op prijs wordt gesteld. Omgekeerd wil ik hem in zijn vaderschap alle goeds toewensen.

De heer Vliegenthart heeft het voorbeeld gegeven van de Koningin die haar 75ste verjaardag wil vieren op een eiland voor Sumatra. Hij vraagt zich af wie de kosten daarvan zou betalen. Terwijl in het verleden de daarmee samenhangende kosten op verschillende begrotingen drukten, zullen die in de toekomst, voor zover het gaat om declarabele kosten, drukken op één begroting, namelijk de begroting Huis der Koningin. Voor zover het gaat om privé-uitgaven, verandert er niets aan de huidige situatie.

Met betrekking tot de terbeschikkingstelling van paleizen heb ik reeds bij de beantwoording van de heer Noten aangegeven waarom deze in de wet is opgenomen.

Het jachtrecht, een ander punt dat de heer Noten noemde, maakt sinds 1972 onderdeel uit van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Op dat moment werd de toen al bestaande situatie gecontinueerd. Er was en is geen reden om hierin wijziging te brengen. Zoals ik al eerder heb aangegeven, omvat het jachtrecht veel meer dan alleen het jagen. Het jachtrecht omvat het totale faunabeheer. Dat faunabeheer bevat ook het feitelijk jagen, maar dan als een onderdeel van de instandhouding van de wildstand. Ik zal op dit punt nader terugkomen in antwoord op de vraag van de heer Koffeman. Het eigendom van het Kroondomein ligt, zoals voor alle staatseigendommen geldt, bij de minister van Financiën. Om die reden is en blijft de staatssecretaris van Financiën aanspreekbaar in de toekomst. Ik zeg dit even in alle duidelijkheid,

omdat ik ook in dit debat weer merk dat men zich afvraagt of op dit punt niet de minister-president moet worden aangesproken. Als wij consequent zijn, zeggen wij dat ook de vakbewindslieden voor dit onderdeel een verantwoordelijkheid hebben. Dat geldt ook voor het eigendom van het Kroondomein.

Ik wil de heer Dölle graag dank zeggen voor zijn instemming. In mijn inleiding heb ik al verwezen naar de door hem genoemde depersonalisering en transparantie als doelen van de actualisering van de wet. Ik ben het graag met hem eens dat het te eenzijdig is om alleen te spreken over de kosten van het Koninklijk Huis. Er zijn ook veel baten, veel stille revenuen, zoals hij het noemt.

Over artikel 3 heb ik in antwoord op de inbreng van anderen al het nodige gezegd. Ik bevestig nogmaals dat het goed is om dit type debatten juist in deze Kamer te voeren. De heer Dölle wees al op het voorlopig verslag van de Kamer, de memorie van antwoord van het kabinet en het debat met de Tweede Kamer, laatstelijk op 8 oktober jongstleden. Concreet vroeg hij tot hoe ver het relativisme bij de wetshistorische uitleg van het staatsrecht gaat. De heer Dölle noemde de grondrechten en wees op het primus-inter-parisbeginsel, waarover op verschillende plaatsen gesproken wordt. Zijn concrete vraag was of de regering het ermee eens is dat het in de constitutie brengen van de doorzettingmacht een zodanige omwenteling is, dat dit een aanpassing van de tekst van de Grondwet zou vergen. Ik bevestig graag dat het bij de grondrechten zeer nauw luistert hoe de grondwetsteksten door de wetgever, de regering en beide Kamers worden uitgelegd en geïnterpreteerd. Ik ben het er ook mee eens dat het primus-inter-parisbeginsel in de Nederlandse bestuurlijke cultuur van wezenlijke betekenis is. Net als de heer Dölle ben ik van mening dat wij in Nederland niet zonder nadenken vormen van collegiaal bestuur moeten verlaten voor vormen van eenhoofdige leiding. Indien de minister-president niet meer de primus inter paris zou zijn, maar president boven de ministers, zou inderdaad de Grondwet moeten worden aangepast. Ik ben het er ook mee eens dat wij derhalve voorzichtig moeten zijn met de term "doorzettingmacht". Dat geldt niet alleen voor de verhouding tussen minister-president en ministers, maar ook voor de verhouding tussen ministers en andere bestuurders onderling. Een coördinerende verantwoordelijkheid, die in de kern een zorgplicht is voor de transparantie van de kosten van het Koninklijk Huis, noemt de heer Dölle als betekenis van de woorden "door tussenkomst" in artikel 3. Daar sluit ik mij graag bij aan. Voor het overige verwijs ik naar het antwoord dat ik al heb gegeven aan de heer Noten.

Ik vond het bijzonder dat in het debat zelfs de term "keizer Balkenende" werd genoemd. Ik maak veel mee in mijn leven, maar dit was nieuw. Het geeft ook aan hoe creatief de Senaat kan zijn.

Ik dank de heer Holdijk voor zijn bijdrage, die hij mede namens de fractie van de ChristenUnie heeft uitgesproken. Vooral dank ik hem voor de positieve ontvangst van het wetsvoorstel door beide fracties.

Evenals andere sprekers is de heer Holdijk ingegaan op de inhoud van het begrip "aanwijzingsbevoegdheid" in artikel 3. Ik verwijs op dit punt naar hetgeen ik hierover heb gezegd. Het geven van aanwijzingen moet inderdaad gezien worden als een middel om te komen tot een administratieve coördinatie.

Vervolgens heeft de heer Holdijk, evenals andere sprekers, gevraagd naar de relatie tussen het begrip "door tussenkomst van" en het beginsel van de positie van de minister-president als primus inter paris, mede gezien de inhoud van het begrip "eindverantwoordelijkheid", waar ook de heer Engels over sprak. In het licht daarvan heeft de heer Holdijk met de heren Noten en Hermans gevraagd naar het laten neerslaan van de bevoegdheid onder artikel 3 in het reglement van orde van de ministerraad. Hij vraagt of een nadere bezinning op deze mogelijkheid, zoals eerder door mij in de Tweede Kamer is toegezegd, heeft plaatsgevonden. Ik heb daar al het nodige over gezegd. Ik heb aangegeven dat mij dit helemaal niet nodig lijkt. Wel heb ik aangegeven wat wij zouden kunnen doen, gebruikmakend van het bestaande kader. Dat moet volgens mij ook mogelijk zijn.

Ten slotte informeerde de heer Holdijk of het mogelijk is om de bevoegdheid zoals voorgesteld in artikel 3 van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis op te nemen in de regeling van het ministerie van Algemene Zaken, zoals vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 11 oktober 1947. Op grond van deze regeling heeft de minister-president, de minister van Algemene Zaken, de zorg voor de zaken betreffende het algemeen regeringsbeleid van het Koninkrijk, voor zover deze zorg niet bepaaldelijk wordt behartigd door een der andere departementen van algemeen bestuur. Ik waardeer de suggestie van de heer Holdijk, maar zij lijkt mij in dit kader niet wenselijk. Zoals eerder gezegd, blijft de beleidsverantwoordelijkheid primair bij de bewindspersonen liggen. Ik treed niet in die verantwoordelijkheid. Ik ben degene die de Kamer inzicht geeft in het overzicht van de uitgaven. De heer Holdijk heeft de verhouding in de ministerraad op dit punt eerder in zijn betoog treffend gekenschetst.

De heer Thissen sprak over de ondoorzichtigheid van de kosten van het koningschap die op diverse begrotingen worden verantwoord met als conclusie dat niemand eigenlijk nog weet wat het geheel kost. Ik bemerkte bij hem een positieve intentie ten aanzien van datgene wat nu voorligt. De transparantie wordt nu inderdaad niet ten volle gerealiseerd doordat de desbetreffende posten vaak onderdeel zijn van grotere begrotingsartikelen maar die transparantie zal met ingang van 2010 inhoud krijgen, omdat vanaf dat moment zowel de functionele kosten die thans worden gedeclareerd als de overige kosten voor activiteiten die samenhangen met het koningschap die rechtstreeks ten laste van de diverse begrotingen komen, zo veel mogelijk worden ondergebracht op de begroting van het Koninklijk Huis.

De heer Thissen sprak over het aanbrengen van zonnepanelen op paleizen. Hij verbreedde dat naar hybride auto's en vegetarische maaltijden. Wat betreft de zonnepanelen ben ik uiteraard graag bereid de minister voor WWI ernaar te laten kijken, maar ik wijs er wel op dat het om monumenten gaat waarvoor zeer strenge restrictieve voorschriften bestaan die dit zeer waarschijnlijk niet toestaan.

De heer **Thissen** (GroenLinks): De zonnekoning!

Minister **Balkenende**: De termen zijn vandaag fantastisch.

De heer Thissen heeft verder gevraagd naar de wettelijke fiscale vrijstellingsregelingen. Over dat onderwerp is overigens ook in de Tweede Kamer gesproken. In de Grondwet zijn voor de Koning en de troonopvolger enkele specifieke fiscale vrijstellingen opgenomen. Vrijgesteld zijn de uitkeringen op grond van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis, de vermogensbestanddelen die dienstbaar zijn aan het koningschap en hetgeen via successie en schenking wordt verkregen van een ander lid van het Koninklijk Huis. Al het andere is gewoon fiscaal belast. Ook over privé-inkomsten en privévermogen wordt dus belasting betaald. Voor de belastinginspecteur is inzichtelijk over welke privé-inkomsten en welk privévermogen belasting wordt geheven. Voor iedere burger in Nederland geldt dit en dat geldt ook voor de leden van het Koninklijk Huis. De transparantie is er mijns inziens dus niet bij gebaat om wijzigingen in de fiscale vrijstellingsregelingen aan te brengen. Bij het opstellen van de eerste Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis heeft het toenmalige kabinet aan de commissie-Simons gevraagd advies uit te brengen over het al dan niet handhaven van de toen al geldende belastingvrijdom. De commissie-Simons adviseerde, de belastingvrijdom te handhaven daar waar zij nuttig en geboden is voor een goede uitoefening van de monarchale functies en die voor het overige te doen laten vervallen. Dat is vervolgens geregeld in de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Het kabinet ziet geen aanleiding om deze grondwettelijke fiscale vrijstellingen nu opnieuw ter discussie te stellen. Sinds het gedegen advies van de commissie-Simons zijn naar het oordeel van het kabinet geen gewijzigde omstandigheden ontstaan die aanleiding geven om de Grondwet op dit punt te herzien.

Onder anderen door de heer Thissen is gesproken over het Koninklijk Paleis in Amsterdam. In de afgelopen jaren, voor de renovatie van het paleis, is het paleis voor het merendeel van het jaar voor publiek opengesteld. Het gemiddeld aantal bezoekers was 100.000. Na de renovatie gaat het Paleis op de Dam gewoon weer open voor het publiek. Om veiligheidsredenen zijn niet alle vertrekken voor het publiek toegankelijk. Bij het openstellen voor het publiek gaat het om bezichtigingen, tentoonstellingen, symposia en dergelijke activiteiten. Het is een misvatting om te denken dat het alleen maar zou gaan om het ter beschikking stellen aan de Koning en dat er

daarnaast geen activiteiten meer plaatsvinden. Dat is nadrukkelijk niet het geval.

De heer **Vliegenthart** (SP): Volgens mij zit er nog een substantieel gat tussen de openstelling van het Paleis op de Dam en de tijd die het Koninklijk Huis daar daadwerkelijk verblijft. Kan de premier aangeven waar dat verschil in zit en of het Paleis op de Dam op de momenten waarop het Koninklijk Huis daar niet verblijft, opengesteld kan worden voor het publiek, voor zover dat binnen de veiligheidsvoorschriften kan?

Minister **Balkenende**: U maakte een belangrijke toevoeging, namelijk de veiligheidsvoorschriften. Dat heeft ook te maken met het kostenaspect. Op het ogenblik wordt het paleis gerenoveerd. Het paleis wordt ter beschikking gesteld aan de Koning c.q. de Koningin. Dat is bijvoorbeeld relevant voor staatsbezoeken. Op het ogenblik vindt bij staatsbezoeken het staatsbanket plaats in Paleis Noordeinde. Dat zal na de renovatie allemaal weer gaan gebeuren in het Paleis op de Dam. Dat zal een aantal weken per jaar zijn. Ook gasten kunnen worden ondergebracht in het Paleis op de Dam bij officiële ontvangsten. Dat zijn de functies die bij het paleis horen. Ook wordt het paleis gebruikt bij officiële gelegenheden, zoals de herdenking op 4 mei. Buiten deze activiteiten die te maken hebben met de invulling van het ambt van het staatshoofd, wordt het paleis gebruikt voor tal van activiteiten. Er zitten natuurlijk bepaalde begrenzings aan die samenhangen met de beveiliging en de kosten. Dat gezegd hebbend, is er gewoon ruimte voor bezichtigingen, symposia en tentoonstellingen. Zo wordt het paleis gebruikt.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat klinkt op zichzelf geruststellend. Toch heb ik nog een vraag. In hoeverre heeft het Koninklijk Huis het initiatief om de periode waarin de leden er gebruik van maken te vergroten, waarmee de publieke toegankelijkheid wordt verminderd? Met andere woorden: het was eerst een AMvB, het is nu wet, als het Koninklijk Huis aangeeft het paleis vaker per jaar nodig te hebben, ligt dan bij het Koninklijk Huis het primaat om te bepalen hoe vaak het gebruik wil maken van het paleis of ligt het primaat bij u, waarmee u dus ook de publieke toegankelijkheid kunt waarborgen?

Minister **Balkenende**: Ten aanzien van het gebruik van het Paleis op de Dam is het de minister. En dat kan ook zijn de minister die het aangaat en dus niet per definitie de minister-president...

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik wil u niet meer macht geven.

Minister **Balkenende**: Dus die minister is daarop politiek aanspreekbaar. Dan uw vraag of er sprake is van een ongelimiteerd recht van de Koning. Welnu, in de praktijk gebeurt dat natuurlijk niet. Het paleis wordt gebruikt voor een aantal functies, zoals staatsbezoeken. Daarnaast zijn er andere functies. Dat is een kwestie van degenen die

verantwoordelijk zijn voor de activiteiten binnen het paleis. Daar vindt de mix plaats tussen de typische zaken die samenhangen met de rol van het staatshoofd en de andere activiteiten. Dat is ook in het verleden een werkbare formule gebleken en dat blijft ook zo. Overigens is deze wet nu niet direct de aanleiding om dit debat te voeren. Het gaat nu alleen over het juridisch kader. Dat debat wil ik overigens graag op een ander moment met de Kamer aangaan. Ik kan mij voorstellen dat wij op een ander moment nog eens doorspreken over de vraag hoe wij met paleizen omgaan. Wij hebben vaak algemenere discussies, zoals in de Tweede Kamer bij de behandeling van de begroting Algemene Zaken. Daar komen zaken zoals openstelling van paleizen, ook aan de orde.

De heer **Noten** (PvdA): Begrijp ik nu goed dat de minister-president zegt dat er materieel door het op te nemen in de wet niets verandert, niet de facto en niet de jure, niet wat betreft de toegankelijkheid en niet wat betreft de aanspreekbaarheid van de minister ten aanzien van de wijze waarop het paleis wordt gebruikt?

Minister **Balkenende**: Ik heb aangegeven dat er reden is om in plaats van de huidige AMvB-constructie met een wettelijke regeling te komen. Dat het nu bij wet wordt geregeld, staat los van de vraag hoe van het paleis gebruik wordt gemaakt.

De heer **Noten** (PvdA): Dus u zegt in feite dat er materieel niets verandert maar dat alleen de wettelijke inkadering verandert?

Minister **Balkenende**: Exact. Ik ben ook ingegaan op de vraag wat er allemaal gebeurt in het paleis en waarvoor het wordt gebruikt. En dat verandert niets door deze regelgeving.

De heer **Engels** (D66): Even voor mijn eigen terugrapportage...

Minister **Balkenende**: Naar uw fractie.

De heer **Engels** (D66): Naar de chieft whip, zeker. Het feit dat het Paleis op de Dam genoemd zal worden in deze wet vormt dus geen enkele belemmering voor mogelijke initiatieven vanuit het gemeentebestuur van Amsterdam om weer nieuwe vormen van medegebruik van het paleis mogelijk te maken?

Minister **Balkenende**: Nu even heel precies; wanneer wij het hebben over initiatieven van het gemeentebestuur moeten wij niet uit het oog verliezen dat dit paleis ter beschikking wordt gesteld aan de Koning. Vervolgens wordt dan gekeken naar een werkbare formulering om een combinatie te hebben van de staatsfunctie en de andere activiteiten. Maar als u de hele zaak zou willen opschudden en het anders zou willen regelen, dan gaat dat niet zomaar. Dat staat echter los van de vraag of het een AMvB-constructie is of een wettelijke regeling.

De heer **Engels** (D66): Die mogelijkheden voor het gemeentebestuur van Amsterdam veranderen niet ten opzichte van de situatie van nu?

Minister **Balkenende**: Niet ten opzichte van de AMvB.

Voorzitter. De heer Koffeman heeft gezegd dat het Koninklijk Huis wel wat mag kosten maar hij heeft daarbij het belang benadrukt van transparantie over het geheel. Het moge duidelijk zijn dat zulks het doel is van de nieuwe begrotingsopzet. Daarover verschillen wij niet van mening. Het is overigens niet waar dat de kosten van het Koninklijk Huis met 30 mln. structureel zijn gestegen. De getallen die de heer Koffeman noemde, zijn incidentele kosten in de laatste jaren die verband houden met de renovatie van het Paleis op de Dam op de begroting van de Rijksgebouwendienst. Wat mij betreft dus geen harnas van geheimzinnigheid. De heer Koffeman noemde een aantal voorbeelden die mijns inziens juist aangeven dat in de loop van de tijd stap voor stap budgettaire zaken beter in beeld zijn gebracht. Het kabinet gaat daarmee door, gericht op de nieuwe opzet van de ontwerpbegroting 2010.

De heer Koffeman heeft verder een aantal vragen gesteld over het Kroondomein Het Loo. Op 19 november vorig jaar heeft de staatssecretaris van Financiën mede namens de ministers van LNV, van BZK en voor WWI de Tweede Kamer schriftelijk geïnformeerd over de organisatie van het Kroondomein Het Loo. Op 20 december heeft de Tweede Kamer over deze brief gesproken met de staatssecretaris van Financiën en de minister van LNV. In de brief zijn de kosten die samenhangen met het Kroondomein Het Loo, uitgebreid uiteengezet. Ook de overige vragen van de heer Koffeman over het Kroondomein Het Loo zijn tijdens dat AO uitgebreid aan de orde geweest. Ik wil verwijzen naar wat in die brief is opgenomen en tijdens dat debat is gewisseld.

De heer Koffeman maakte ook een opmerking over de representatieve jacht. Daarvoor zou apart een ontheffing worden aangevraagd voor de jacht op niet bejaagbare diersoorten. Voor het afschot wordt eenmaal in de vijf jaar door het Kroondomein een ontheffing aangevraagd bij de minister van LNV. Dat kan alleen op basis van een faunabeheerplan conform de eisen van de Flora- en faunawet. Als aan alle eisen is voldaan, wordt deze ontheffing verleend. Op basis hiervan vindt het afschot plaats en daarbinnen vindt tevens de representatieve jacht plaats. Er is dus geen sprake van een aparte ontheffing alleen voor de representatieve jacht.

De heer Koffeman had ook vragen over het andere deel van de kosten die voortvloeien uit het koningschap. Hij bedoelt daarmee niet de lumpsumuitkering die krachtens het Statuut wordt verstrekt, maar alle andere uitgaven. Daarvan is het nu juist de bedoeling dat zij opgenomen worden in de ontwerpbegroting 2010 die komende Prinsjesdag, dus volgend jaar, wordt ingediend. In de Tweede Kamer heb ik toegezegd dat dit op een zodanige wijze zal gebeuren dat de Algemene Rekenkamer ermee akkoord kan gaan. Ik meen

daarom dat de heer Koffeman op dit punt op zijn wenken bediend wordt.

De heer **Koffeman** (PvdD): Het klopt dat in de Tweede Kamer een aantal zaken aan de orde is geweest. Het probleem is echter dat ze op een zodanige manier aan de orde zijn geweest dat er nog steeds geen helderheid is. Dat is voortdurend het geval. De minister van VROM zei eerst dat het Kroondomein niet tot haar competenties behoort, maar vervolgens bleek de minister voor WWI, onder VROM ressorterend, wonderbaarlijk genoeg wel verantwoordelijk voor het Kroondomein. Dat geeft verwarring en dit soort verwarring treedt voortdurend op. Dat gebeurt bijvoorbeeld ook bij de subsidie Natuur en de subsidie Agrarisch natuurbeheer. Dit zijn twee subsidies die niet verenigbaar zijn, maar die wonderbaarlijk genoeg allebei aan het Kroondomein verstrekt worden. In de Tweede Kamer is daaromheen gedraaid. Dat is het probleem van dit dossier. Elke keer dat er vragen worden gesteld, kan naar een vakminister verwezen worden. Die vakminister weet het ook niet en verwijst weer naar een andere vakminister. Het dossier strekt zich uit over zes verschillende departementen, daarom is die transparantie ver te zoeken.

Wat betreft het antwoord van de minister-president over de representatieve jacht: het is duidelijk dat, als er geen sprake is van jacht op bejaagbare soorten -- herten reeën en zwijnen zijn geen bejaagbare soorten -- wel een ontheffing kan worden aangevraagd. Die ontheffing heeft dan echter geen betrekking op een representatieve jacht voor de Koning, maar op faunabeleid; dat is corvee. Leden van het Koninklijk Huis worden niet geacht om onderdeel uit te maken van de corveeploeg. Als er niet gejaagd kan of mag worden op de soorten waarvan het Koninklijk Huis vanouds met buitenlandse jachtgasten het genot van de representatieve jacht had, is een wezenlijk andere situatie ontstaan. Er wordt namelijk niet meer gejaagd, maar er wordt faunabeleid uitgevoerd. De kosten die samenhangen met het toekennen van een representatieve jacht, zouden niet meer declarabel moeten zijn. Dat heeft de woordvoerder van de Koningin ook gezegd: het bieden van een representatieve jacht is geschrapt uit de doelstellingen van het Koninklijke Jachtdepartement. Dit is een essentiële kwestie en elke keer wordt daaraan voorbijgegaan. Dat is jammer, niet alleen vanwege de inhoud of vanwege het feit dat het mijn stokpaardje is, maar vooral omdat het tekort doet aan de transparantie die breed nagestreefd wordt.

Minister **Balkenende**: Ik heb goed geluisterd naar wat u onduidelijk vindt. Wij willen juist veel meer helderheid en transparantie, ook over de vragen die u stelt. Ik stel het volgende voor: ik wil de suggesties, opmerkingen en kritische kanttekeningen van de heer Koffeman met de mensen in het kabinet bespreken. Daarna kunnen wij dat betrekken bij de begroting voor 2010. Ik weet wat de heer Koffeman heeft gezegd. Het is juist de bedoeling om zaken transparanter te

maken. De heer Koffeman heeft een aantal voorbeelden genoemd en vragen gesteld over wie waarvoor verantwoordelijk is en wij willen nu juist proberen te voorkomen dat die vragen ontstaan. Ik zal zijn opmerkingen betrekken bij de begrotingsvoorbereiding voor 2010.

Daarmee ben ik aan het eind gekomen van de zaken die ik in eerste termijn wilde bespreken. Ik zou kunnen gaan zitten, ware het niet dat ik een van de leden van de Kamer zie rondlopen. Dat kan natuurlijk een vorm van lichaamsbeweging zijn, maar ook de aanzet tot het stellen van een vraag. Ik ben echter niet degene die dat hoeft te beoordelen.

De **voorzitter**: Nee, die bevoegdheid hebt u inderdaad niet.

**

De heer **Engels** (D66): Ik heb nog één vraag. Mijn goede collega's van de VVD en de PvdA en ikzelf hebben gevraagd of de minister-president ervoor in is om op een later moment en goed voorbereid een debat met de Staten-Generaal te voeren -- dat debat wordt vaak gevoerd buiten de centrale constitutionele instellingen -- over de ontwikkeling van het ambt van de minister-president, met name de feitelijke ontwikkelingen, en om te bezien hoe dat staatsrechtelijk wel of niet zou kunnen of wellicht moeten worden gededd. Die uitnodiging is gedaan, maar daar heb ik nog geen opmerking over gehoord.

Minister **Balkenende**: In de afgelopen jaren is meerdere keren gesproken over de taak van de minister-president. Dat is in deze Kamer en ook in de Tweede Kamer gebeurd. Ikzelf vind dat er na de stukken die de afgelopen tijd zijn opgesteld over de rol en taak van de minister-president, niet direct een aanleiding is voor een nieuw debat, maar als uw Kamer de behoefte heeft om op enig moment over dat onderwerp te spreken, ben ik uw man. De vraag is alleen wat dat debat zou kunnen omvatten na de discussie die wij de afgelopen tijd hebben gehad. Wij hebben vandaag al heel indringend met elkaar gesproken over hoe wij de rol van de minister-president zien. Het punt van de primus inter pares en de constitutionele traditie zijn heel nadrukkelijk aan de orde geweest. Ik weet dat er soms andere opvattingen zijn, want zoals u erover spreekt, is soms misschien anders dan de praktijk, bijvoorbeeld omdat de minister-president heel vaak wordt uitgenodigd bij debatten aan de overkant, zelfs als het onderwerpen betreft die echt op het terrein liggen van een vakminister. Dit betekent dat wij feitelijk de staatsrechtelijke notie hebben van -- om het zo maar even te noemen -- "gelijke onder gelijken" of primus inter pares, terwijl er materieel andere dingen gebeuren. Op Europees niveau had de Nederlandse minister-president vroeger een andere aanduiding dan de andere. Wij kennen die discussies. Ook in internationaal verband wordt de rol van de minister-president steeds zwaarder. Sterker nog: wij zien nu bijvoorbeeld dat de Franse president Eurogroepbijeenkomsten organiseert voor

regeringsleiders. Dit geeft aan hoe het ambt zich in internationaal opzicht ontwikkelt.

Dit gezegd hebbend, merk ik wel op dat wij in de nationale context het afgelopen jaar al behoorlijk veel hebben gedebatteerd. De vraag is dus vooral waarop het debat betrekking zou moeten hebben, ook omdat juist in deze Kamer de boodschap van vandaag is dat zij hecht aan de invulling van de rol van de minister-president conform geldend staatsrecht.

De heer **Engels** (D66): Dat kan ik zonder meer allemaal toegeven. De gedachte achter mijn vraag - ik vermoed dat die niet veel verschilt van de achtergrond van de vragen van mijn collega's -- is dat veel van die debatten juist buiten de Staten-Generaal en ook buiten de regering om plaatsvinden: in de wetenschap, in politieke fora, op televisie, in de media enzovoorts. U hebt er gelijk in dat je, als een discussie over een staatsrechtelijk punt heeft plaatsgevonden, dat niet elke twee jaar hoeft over te doen. In dit geval gaat het in mijn ogen echter om een vrij dynamische ontwikkeling die ook extern wordt veroorzaakt. U bent niet degene die entameert dat u steeds in de Kamer komt voor allerlei dingen; dat doen anderen. Uw rol in het kader van Europa wordt ook bepaald door de Europese dynamiek, die steeds in beweging blijft. Mijn punt is dat ik die ontwikkeling zo belangrijk vind -- of je nou kant A of kant B op wilt gaan of misschien, zoals de heer Dölle, wilt blijven waar je staat -- dat het goed is om hier, in de Staten-Generaal en dus ook in de Tweede Kamer, en met het kabinet zelf daarover te debatteren: hoe snel gaan die ontwikkelingen, is er toch aanleiding om te bekijken of er wellicht iets veranderd moet worden en zo ja, hoe zou je dat dan moeten doen? Ik heb daar geen raamwerk voor, maar ik wil daarover wel graag een debat. Dat punt breng ik naar voren en ik wil dat ook vooral hier doen, omdat wij als centrale constitutionele instellingen zelf het staatsrecht bewaken. Vandaag blijkt dat wij, vooral in de Eerste Kamer, dit in contact met het kabinet ook het beste kunnen.

Minister **Balkenende**: Ik zal de boodschap overbrengen aan de Tweede Kamer.

De heer **Dölle** (CDA): De heer Engels sprak namens een aantal collega's. Ik hoop dat de minister-president de beperktheid van die kring in gedachten houdt. Het voluntarisme dat altijd achter de interventies van de heer Engels op dit punt en op het punt van de burgemeester zit, moet ook worden onderkend. Het ligt voor ons voor de hand dat je, als je over zulke -- dat geef ik direct toe -- essentiële zaken spreekt, ook spreekt over grondwetsherziening, zoals ook het kabinet zegt. Dat type debatten hoort bijvoorbeeld bij de taakstelling van de staatscommissie in de Tweede Kamer thuis. Ik kan mij niet voorstellen dat wij dat zomaar een keer vrijblijvend doen. En het feit dat Pauw & Witteman en anderen het doen, hoeft niet maatgevend te zijn.

Minister **Balkenende**: Ook op dit punt maakt de heer Dölle verstandige opmerkingen.

Als een van de Kamers behoefte heeft aan een debat, dan ga ik het debat aan. Ik heb goed geluisterd naar hoe de Kamer, mede op grond van de staatsrechtelijke noties, aankijkt tegen de rol van de minister-president. Daaraan ontleen ik niet direct de conclusie dat er behoefte is aan een breed debat over die rol. In de Tweede Kamer kan het debat over de rol van de minister-president altijd plaatsvinden tijdens de behandeling van de begroting van Algemene Zaken. Dat ligt hier wat anders. Het zou hier bijvoorbeeld tijdens de algemene politieke beschouwingen kunnen, maar dat is een zaak van de Eerste Kamer zelf. Ik sta uiteraard open voor dat debat.

*N

De heer **Hermans** (VVD): Voorzitter. Ik dank de minister-president voor zijn beantwoording.

Het wetsvoorstel beoogt transparantie te brengen in de berekening van de declarabele kosten van het Koninklijk Huis. Dit debat heeft bijgedragen aan de transparantie van de positie van de minister-president op dit specifieke terrein. Met name de interpretatie van de woorden "door tussenkomst van" en de discussie daarover in de Tweede Kamer hebben gezorgd voor de onduidelijkheid die vandaag is verhelderd. Als er sprake is van aanwijzing, dan zou er sprake moeten zijn van een hiërarchische verhouding. Als je "door tussenkomst van" kunt vertalen met "afdwingbaar", dan zou, buiten het besluit van de ministerraad, wat natuurlijk een heldere lijn is, de minister-president zijn coördinerende rol, zijn politieke verantwoordelijkheidsrol, moeten waarmaken.

De heer Vliegthart zei: het is nooit goed of het deugt niet. Mag ik dat met een klein katholiek grapje betitelen? Dat is net zoals de huishoudster van de pastoor vroeger: als zij niet bevalt, dan moet zij eruit en als zij wel bevalt, dan moet zij er ook uit. Ik zeg dat omdat de discussie ging over de katholieke Radboud Universiteit Nijmegen, waarin ik direct te horen kreeg: is dat nu de vrijheid van wetenschap? Laat helder zijn dat iedereen mag schrijven en zeggen wat hij wil, maar het is heel gepast om een reactie te geven op iets wat niet juist blijkt te zijn. Dat is vandaag heel duidelijk aangegeven.

In eerste termijn heb ik een opmerking gemaakt over de legalistische, positivistische benadering van de Grondwet en de opmerking daarover in de memorie van antwoord. Als het gaat om instituten, functies en taken die in de Grondwet als zodanig omschreven staan, dan moeten wij uitermate alert zijn in onze interpretatie van de Grondwet. Jaren geleden is een discussie gevoerd over de vraag of dit politiek recht of staatsrecht betreft. Politiek recht betreft veeleer discussies over zaken die samenhangen met de uitwerking van de Grondwet. Dat kan een regeerakkoord betreffen of politieke partijen. Kortom, al die elementen die in de Grondwet als zodanig niet vermeld staan. Dat is een heel andere discussie. De exactheid van de interpretatie van de Grondwet blijft voor mij van zeer grote betekenis. De reden dat ik in eerste termijn heb gezegd dat een druppelsgewijze

verandering ongewenst is, heeft hier ook mee te maken. Ik wil op dat punt heel duidelijk zijn.

De heer Engels doet een terechte constatering als hij zegt dat de omgevingsfactoren en de interpretatie van de Grondwet, de manier waarop daarmee, ook in het buitenland, wordt omgegaan en de positie van de minister-president, die in Europa een andere rol speelt, kunnen leiden tot een debat over de vraag of de positie van de minister-president als primus inter pares de komende jaren nog houdbaar is in het kader van een aantal internationale ontwikkelingen. Ik ben altijd in voor een dergelijk debat. Ik kan op dit moment niet precies overzien wat dat betekent, maar het is duidelijk dat er op dat terrein, zeker door de toenemende internationale samenwerking, toch gekeken moet worden naar die specifieke positie. Wanneer dat is, moeten wij zelf maar een keer bepalen.

Al met al ben ik zeer content met de beantwoording van de minister-president. Hij heeft de onduidelijkheden en mijn vrees voor sluipende verandering weggenomen. Ik wil hem daarvoor danken en complimenteren. Mijn fractie zal derhalve voor het wetsvoorstel stemmen. Dat zouden wij al doen, maar nu helemaal, met grote instemming.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister-president voor de wijze waarop hij het debat gevoerd heeft en de vragen heeft beantwoord.

Er zijn veel misverstanden opgehelderd. Ik concludeer dat er geen sprake is van een verandering in de positie van de minister-president ten opzichte van zijn collega's in de ministerraad. Hij is de primus inter pares en blijft dat ook.

"Door tussenkomst van" betekent niets anders dan dat er een administratieve procesafpraak wordt gemaakt om ervoor te zorgen dat de minister-president in staat is om zijn coördinerende rol te vervullen. Daarvoor heeft hij nu eenmaal alle informatie nodig. Dat is van een heel eenvoudige, doch dringende logica. Met staatsrecht heeft dat niets te maken. Dat is mijn conclusie. Er is geen aanwijzingsbevoegdheid, behalve dan dat door tussenkomst die administratieve handelingen moeten worden verricht. Van aanwijzingsbevoegdheid in termen van hiërarchische verhouding is geen sprake.

Ik begrijp ook van de minister-president dat er materieel niets verandert ten aanzien van de openstelling van de paleizen, met name het voormalig stadhuis te Amsterdam, zoals de heer Thissen het consequent noemt. De situatie blijft zoals die is. De verandering die er is, is van juridische aard: in plaats van in een AMvB staat het nu in een wet. Dit paleis was al ter beschikking gesteld aan het Koninklijk Huis en dat blijft zo. Er verandert dus niets, behalve dat het nu in de wet is geregeld, maar ik stel daar wel een vraag over. Waarom is dat nu in de wet geregeld? Waarom gebeurt dat, als er niets verandert? De minister-president heeft gezegd: omdat dat de regering

bindt. Ik begrijp dat eigenlijk niet goed. Wordt een regering door een wet anders gebonden dan door een AMvB? Misschien is dit onwetendheid van mijn kant.

Het is natuurlijk apart om te zeggen, maar onafhankelijk van de beantwoording zal mijn fractie voor dit wetsvoorstel stemmen en zij dankt de minister-president voor zijn bijdrage aan de discussie.

*N

De heer **Engels** (D66): Voorzitter. Ook ik dank de minister-president voor de beantwoording, die op vrijwel alle punten verhelderend was.

Het wetsvoorstel beoogt geen verandering te brengen in de positie van de minister-president. De vraag is of de gehanteerde begrippen in stukken en debatten daar toch een verandering in hebben gebracht.

Ik stel een aantal dingen vast. Het begrip "tussenkomst" moet inderdaad worden beschouwd als een coördinatie-instrument, een regeling van werkzaamheden binnen de ministerraad die de minister-president helpt om zijn coördinerende rol, die geen hiërarchie brengt, beter te vervullen. Ik ben het overigens eens met de minister-president dat het goed is om dat nu in dit wetsvoorstel te regelen en niet via het reglement van orde.

Ik stel ook vast dat het begrip "aanwijzing", in welk verband dan ook gebruikt en in welke koppeling met bevoegdheid dan ook, kennelijk een heel andere betekenis had in het debat dan ik daaruit heb kunnen distilleren. Het is niet gekoppeld aan een bevoegdheid. Het heeft überhaupt geen staatsrechtelijke betekenis. De minister-president heeft het woord "beleidsregel" gebruikt. Daar kun je weer hele bestuursrechtelijke verhandelingen over houden. Dat doe ik liever niet, maar ik stel vast dat hij daarmee bedoelt dat het niet gaat om een rechtsnorm. Dat is natuurlijk van belang, want daarmee kun je het kwalificeren als een administratieve figuur en dan kun je je weer bewegen binnen het grondwettelijke kader.

Ik heb specifiek gevraagd naar het begrip "eindverantwoordelijkheid". Er is gezegd, en dat is buitengewoon verhelderend, dat dit inderdaad geen staatsrechtelijk, maar een politiek begrip is. Er is geen bezwaar tegen om een politiek begrip te gebruiken om de staatsrechtelijke positie te verduidelijken en misschien ook adequaat te maken. Het moet worden gezien, zo heb ik begrepen, binnen de staatsrechtelijke, coördinerende bevoegdheden van de minister-president. Dat is acceptabel.

Gelet op de manier waarop ik zelf het debat ben ingegaan, wil ik nadrukkelijk vaststellen dat is voldaan aan mijn vraag of de uitleg van het begrip "tussenkomst" losstaat van mogelijke verbanden die zijn gelegd of kunnen worden gelegd met begrippen als "eindverantwoordelijkheid", "aanwijzing" of "aanwijzingsbevoegdheid" in de staatsrechtelijke betekenis van "verbonden met doorzettingsmacht". Dat verband is er niet. De passage op bladzijde 10 van de memorie van

antwoord is daarmee sluitend en ook nog steeds bindend.

Ik moet helaas vaststellen dat op een enkel onderdeel de minister-president en ik nog niet geheel op één lijn zitten: het verband binnen de positie van een ambt en een orgaan tussen de aanstellingswijze en de aard en omvang van de bevoegdheden. De minister-president zegt: dat is niet dwingend. Dat ben ik wel met hem eens. Er is geen dwingend verband in de zin dat elke wijziging van bevoegdheden moet leiden tot een wijziging van de aanstellingswijze. Staatsrechtelijk gesproken, moet er binnen een ambt of orgaan wel een nadrukkelijk evenwicht bestaan tussen de aanstellingswijze en de aard en omvang van de bevoegdheden. Dat evenwicht is flexibel en kan op verschillende manieren worden bereikt, maar het is er wel. Wij hebben vandaag gesproken over de ontwikkelingen rondom het ambt van minister-president en dat debat zal doorgaan, of het CDA dat nu wil of niet. Een wijziging van bevoegdheden of een andere waardering van het optreden van de minister-president kan ervoor zorgen dat de vraag naar de legitimiteit op tafel komt te liggen.

De heer **Dölle** (CDA): "Of het CDA dat nu wil of niet"; daarop wil ik even reageren. Natuurlijk gaat het debat over de minister-president door, overigens ook in CDA-kringen. Mijn probleem ermee was dat zomaar wordt gezegd: wij gaan eens in de Eerste Kamer over de minister-president en zijn ambt praten. Daar gaat het mij om.

De heer **Engels** (D66): Ik heb betoogd waarom ik dat debat van belang vind. Het was plezierig om te horen dat de minister-president tot dat debat bereid is. Ik vraag de hem dan ook, mijn enige vraag in tweede termijn, of hij bereid is om binnen een ruime termijn een voorzet, een voorbereidende nota of notitie te maken voor de Eerste Kamer. De begrotingen behandelen wij namelijk niet zo tot in extenso. Dan kunnen wij hierover nadrukkelijk doorspreken, los van de uitkomsten die dat debat zou kunnen hebben. De verantwoordelijkheid van de soevereiniteitdragende instellingen in ons staatsbestel moet ook bij dit soort vragen worden gelegd waar die hoort, namelijk binnen die instellingen zelf.

Ik wacht het antwoord met zeer veel belangstelling af.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ook namens de SP-fractie dank aan de premier voor de beantwoording.

Ik begon met de vaststelling dat het vaak niet goed is of niet deugt. Langzaam maar zeker rijst bij mij echter het beeld dat het deze Kamer vandaag zal instemmen met dit wetsvoorstel. Dat brengt mij tot een aantal concluderende opmerkingen.

Het kan dus deugen; dat is mijn eerste d en ik heb nog vijf andere. De premier toont vandaag daadkracht. Dat is goed en wij zijn blij met zijn heldere uiteenzetting rond artikel 3. Daarmee komt

er meer inzichtelijkheid in de kosten rond het Koninklijk Huis. Dat is goed voor zowel het Koninklijk Huis zelf als de Nederlandse kiezers, die dat Koninklijk Huis met hun belastingcenten betalen. Daarnaast is de premier dapper. Hij steekt zijn kop uit en laat zich in de toekomst meer dan in het verleden aanspreken op de kosten. Daarvoor past dank; dit was de derde d.

Er blijven nog twee d's over, waar mijn fractie nog niet helemaal uit is. De eerste is de Dam, meer specifiek het Paleis op de Dam. Mijn fractie verzoekt de premier om te bezien in hoeverre het Paleis op de Dam voor meer publiek toegankelijk kan worden gemaakt, zowel virtueel als in de praktijk. De premier heeft vastgesteld dat er de afgelopen jaren 100.000 bezoekers per jaar kwamen. Paleis Het Loo heeft er 250.000 en het Rijksmuseum 1.000.000 per jaar. Mijn fractie heeft het vermoeden dat er een verbetering mogelijk is bij het Paleis op de Dam, een monument midden in de stad. Wil de premier bezien of en in hoeverre hij daaraan kan bijdragen?

Ik kom bij de laatste d, die van de dieren. Daarmee zijn wij in dit debat eigenlijk het minst opgeschoten. In reactie op collega Koffeman heeft de premier toegezegd dat de onduidelijke structuur rond het Kroondomein in de ministerraad besproken zal worden. Dat is een eerste stap richting meer transparantie hieromtrent. Ik ben ervan overtuigd dat transparantie de eerste stap is naar de daadwerkelijke afschaffing van het genot van jacht. Naarmate de transparantie toeneemt, raken meer mensen ervan overtuigd dat dit genot toch echt niet meer van deze tijd is. Mijn fractie zal hiermee daarom vandaag genoegen nemen, met in gedachte dat het beste wel eens het bederf kan zijn van het goede. Wat mij betreft, kan de wet dus zo worden goedgekeurd.

*N

De heer **Dölle** (CDA): Ook ik, het is al een aantal keer gezegd, dank de regering voor de uitputtende en goede beantwoording. Het stof dat in die hete julinachten aan de overzijde is opgewaaid, is daardoor langzamerhand weer gaan liggen. De kern van het hele debat is dat artikel 3 niet meer maar ook niet minder is dan de vestiging van een zorgplicht bij de minister-president voor de transparantie van het uitgavenpatroon van het Koninklijk Huis, voor zover budgettair vertaald. Die zorgplicht komt via vier elementen naar de Kamer toe. Het is daarom goed dat die in een wet in formele zin is neergelegd en niet in het reglement van orde van de ministerraad. Dat is een zeer eerbiedwaardig document, maar in status duidelijk lager dan de wet in formele zin.

Tot slot de kwestie waarover mijn fractie zich eerder niet heeft uitgelaten: de plaatsing van de paleizen in de wet, de argumentatie daarvoor en de twijfels daarover. Eén argument wil ik nog noemen: de rechtszekerheid. Dat het in de wet in formele zin staat, maakt het moeilijker veranderbaar en dus rechtszekerder ten opzichte van het staatsrechtelijk orgaan de Koning. Ik zal een vergelijkbaar voorbeeld noemen; het gaat nu

toch al over Amsterdam. Toen er mensen waren die Amsterdam zijn status als hoofdstad wilden afnemen, heeft men voor en achter de schermen als leeuwen gevochten om die status in de Grondwet te handhaven. Dit gebeurde vanuit de wetenschap dat het vastleggen in zo'n hoog document -- Nederland is een van de weinige landen die dat heeft gedaan -- beschermt tegen verlies van de status. Het had ook best in een AMvB of ministeriële verordening kunnen worden vastgelegd.

Wij zijn blij dat de minister-president nadrukkelijk heeft gezegd dat er een grens is aan de debatten die worden gevoerd in het licht van nieuwe ontwikkelingen en aan de wijze waarop die worden verdisconteerd in de inkleuring van de Grondwet. Die grens is het overgaan tot constructies die doorzettingsmacht vestigen. Als dat gebeurt, zal de Grondwet moeten worden herzien. Dit is een belangrijk punt. Het kan er niet in worden geïnterpreteerd, om het zo te zeggen. De zorg van de heer Hermans -- die wij delen -- voor het te veel relativiseren van een legalistisch-positivistische interpretatie is daarmee weggenomen. De heer Hermans -- hij begrijpt dat wij het allemaal niet zo ernstig menen -- suggereerde dat de toezichthoudende organen van de Radboud Universiteit zich zouden kunnen mengen in de wetenschappelijke vrijheden van wetenschappers die dit alles roepen. Zijn voorbeeld van de pastoor en zijn dienstmaagd stelt ons echter niet gerust. Wat men ook doet, ze gaat eruit.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Ik doe het niet zo vaak, maar ik wil een enkele zin uit mijn eerste termijn citeren: "Het zou winst zijn van de behandeling van het voorstel in deze Kamer indien vastgesteld kan worden dat een aantal misverstanden dat zou kunnen bestaan, tot het verleden behoort." Daarin was de hoop weergegeven die ik van dit debat koesterde. Mijn slotsom is in feite dat wij dank verschuldigd zijn aan de minister-president, maar ook aan de collega-woordvoerders. Je zou de volgorde zelfs kunnen omkeren, want het is immers altijd zo dat eerst de goede vragen moeten worden gesteld voordat er goede antwoorden kunnen komen. Wat daarvan zij, ik dank zowel de minister-president als de collega-woordvoerders.

Mijn bijdrage richtte zich, zoals bekend, vooral op artikel 3, het "pièce de résistance" van dit wetsvoorstel, en dan in het bijzonder op de woorden "door tussenkomst van". Ik ben het met de heer Hermans eens, die eigenlijk verwoordde wat ook mijn conclusie is, namelijk dat er in het gebruik van terminologie een grote en voldoende mate van transparantie is bereikt, met name wat betreft de positie van de minister-president in relatie tot de andere ministers. Die transparantie geldt dus niet alleen voor het inzicht in de kosten van het Koninklijk Huis, maar ook voor dit punt. Daarom kan ik mij er zonder moeite bij neerleggen dat de minister van Algemene Zaken -- in die hoedanigheid is hij hier volgens mij, en niet als

minister-president; ik houd het daar althans op -- heeft geconcludeerd dat een aanpassing van het reglement van orde van de ministerraad niet nodig is. Daarmee vervalt in feite ook mijn suggestie om iets te doen aan het instellingsbesluit aan het ministerie van Algemene Zaken. Daarmee is de kwestie die ik opwierp over de terminologie, namelijk wat bedoeld wordt met eerstverantwoordelijke en eindverantwoordelijke, naar de politieke discussie verwezen in plaats van naar de staatsrechtelijke.

In eerste instantie heb ik mij er niet over uitgelaten, maar de discussie die wellicht aanstaande is over een Grondwetsherziening biedt alle mogelijkheden tot discussie over de positie van de minister-president in ons staatsbestel, los van de vraag of ik, dan wel mijn fractie of onze fracties, zo naar die herziening uitzie. Dat lijkt mij echter een goed kader waarbinnen en een goed moment waarop zo'n discussie zou kunnen plaatsvinden.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister-president, dan wel de minister van Algemene Zaken, vooral voor zijn klip en klare verduidelijking van zijn positie als verantwoordelijke voor de begroting van het Koninklijk Huis en zijn positie als coördinerend minister. De Staten-Generaal willen hem kunnen aanspreken op zijn specifieke verantwoordelijkheid voor het Koninklijk Huis, als verantwoordelijke minister en minister-president. Daarmee tornt hij ten opzichte van de collega's niet aan zijn status van primus inter pares, maar heeft hij wel zijn coördinerende rol helder gemaakt. Voor onze fractie was dat overtuigend.

Of hij nu minister van Algemene Zaken is, dan wel minister-president, dan wel keizer Balkenende, dan wel de Zonnekoning van de zonnepanelen op de monumenten -- en dat op de dag dat het carnavalsseizoen is geopend; ik zou het voorlopig even houden bij prins Jan-Peter de eerste. Hij moet er zelf een carnavalsvereniging bij zoeken. Ik weet niet of het CDA zich als zondanig zou willen aanbieden... In Limburg zou dit in elk geval weer een vooroordeel bevestigen. Maar goed, dit is buiten de orde.

Met betrekking tot het Paleis op de Dam heb ik een motie aangekondigd. Na de eerste termijn heb ik begrepen dat deze motie in de Kamer zeer brede steun zou kunnen krijgen. Ik begrijp dat de minister-president de motie al heeft overgenomen nog voor ik haar heb ingediend en de minister-president haar heeft gelezen. Dit betekent dat de minister-president hier klip en klaar zegt dat er door het bij wet -- in plaats van bij AMvB, zoals nu het geval is -- ter beschikking stellen aan de Koning van het Paleis op de Dam -- het voormalige stadhuis van Amsterdam, zeg ik er voor de Amsterdamse vrienden bij -- geen verandering komt in het publieke gebruik dan wel de publieke toegankelijkheid daarvan. Die garantie geeft de minister-president. Dan blijft voor mij de vraag of het toenemende initiatief van het Koninklijk Huis voor het gebruik, al dan niet in het staatsbelang, de

publieke toegankelijkheid zal doen verminderen, maar de minister-president zegt toe dat hij dit in gemeen overleg met het Koninklijk Huis zal doen.

De Koning is natuurlijk Koning van alle Nederlanders. Het is toch wel vreemd dat er in dit wetsvoorstel drie paleizen ter beschikking worden gesteld in de Randstad, terwijl wij in Limburg en Gelderland ook zo veel fraaie kastelen hebben.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik dank de minister-president voor de beantwoording van de vragen. Er is veel duidelijk geworden over de rol van de minister als coördinerend bewindspersoon. Daarover bestond veel onduidelijkheid. Ik denk wel dat het van belang blijft, de toezeggingen die zijn gedaan op korte termijn substantie te geven, zodat verwijzingen van en naar vakministers, maar ook verwijzingen naar de toekomst echt inhoud gaan krijgen. Er zijn rond deze wet eigenlijk drie belangrijke mijlpalen. De eerste is 1840: de abdicatie van Willem I. Hij had het over een heldere scheiding tussen de Kroon en de Staat. Het is er toen niet van gekomen. In 1972 hebben wij gezegd: een paar jaar nog. Die paar jaar zijn toch wel een vrij lange periode geworden en toen is het er nog steeds niet van gekomen. De onhelderheid duurt voort, maar 2010 wordt nu genoemd als nieuwe mijlpaal. Wij kijken daar verwachtingsvol naar uit. Volgend jaar moet er een serieuze aanvang worden gemaakt met het daadwerkelijk tot stand brengen van de transparantie. Ik kan niet genoeg benadrukken dat deze transparantie in het belang is van iedereen, ook van de koninklijke familie. Het is belangrijk dat zaken die voor burgers nogal vast liggen in de Nederlandse wet ook vastliggen voor de koninklijke familie. Als een burger een landgoed heeft, wordt hij geacht dat landgoed ten minste 358 dagen per jaar open te stellen voor het publiek. Zo niet, dan krijgt hij geen subsidie. Dat lijkt bij de koninklijke familie anders te worden toegepast. Een groot deel van het Kroondomein is van september tot december gesloten. In de periode dat er plezierjacht was, was dit begrijpelijk. Het is voor het publiek niet leuk om daar jagende leden van het Hof tegen te komen. Voor leden van het Hof is het niet leuk om daar publiek tegen te komen. Ik woon zelf aan de rand van het Kroondomein, en in die periode heb ik het gemengde gevoel gehad dat ik, zelfs als ik de kinderen naar school bracht of naar Albert Heijn ging, escorte kreeg van de Koninklijke Marechaussee, omdat men op die dagen graag wilde weten waar ik was. Ik denk dat, nu de drijfjacht is afgeschaft, het belangrijk is om de openstelling van het terrein opnieuw te bezien. Wij hebben veel woorden gewisseld over de openstelling van het Paleis op de Dam. Er is geen enkele materiële grond om het Kroondomein tussen september en december gesloten te houden. Het veelgenoemde argument van de bronsttijd van de edelherten geldt maar voor 30 dagen binnen die periode. Het is jammer dat zo'n groot en mooi bezit, dat door koningin Wilhelmina aan ons allen is geschonken, zo lang niet voor ons allen

toegankelijk is. Ik denk dat het goed is om hier nog even serieus naar te kijken. Ik denk dat het ook goed is om te bezien of de subsidieregelingen op dezelfde wijze worden toegepast als voor burgers het geval is. Voor burgers geldt dat de Regeling agrarisch natuurbeheer en de subsidieregeling natuur niet cumulatief kunnen worden toegepast en niet combineerbaar zijn met bosbouw. Dat zou ook voor de Koninklijke Houtvesterij en voor het Koninklijk Jachtdepartement moeten gelden. Ik denk dat het belangrijk is dat, nu het Koninklijk Jachtdepartement de representatieve jacht voor de Kroon heeft geschrappt uit de doelstellingen, deze eigenlijk ook uit de wet geschrappt zou moeten worden. Zo dit niet het geval zou zijn, zou deze in ieder geval geschrappt moeten worden als declarabele activiteit, omdat deze niet langer representatief is voor het werk van het staatshoofd.

Ik denk dat het ook van belang is om vast te stellen dat de minister-president heeft gesteld dat het Koninklijk Huis niet alle kosten hoeft te verklaren. Dat lijkt een klein beetje in tegenspraak met wat hij eerder zei, namelijk dat er een zeer duidelijk declaratiestelsel is, waarvan alleen de Koningin gebruik kan maken. De minister-president heeft eerder gesteld dat het Koninklijk Huis niet alle kosten hoeft te verklaren. Hij heeft ook gezegd dat een deel van de uitgaven gedaan kan worden zonder declaratie of verantwoording achteraf tegenover het Rijk. Voor de volksvertegenwoordiging is het belangrijk om te weten over welk deel het dan gaat, overigens zonder specifiek te worden, maar door het duiden van de categorie: welk soort uitgaven hoeft in een duidelijk declaratiebeleid volgens de minister-president niet aan het Rijk verantwoord te worden? Is hij bereid om de stukken met betrekking tot het andere deel, waarover wel verantwoording kan worden afgelegd, ter inzage te geven aan de Kamer, opdat meer duidelijkheid ontstaat over welke declarabele kosten wel voor controle vatbaar zijn -- dit geldt ook voor de Algemene Rekenkamer die nu alleen eindtotalen te zien krijgt -- en welke niet? Ik denk dat dit helpt om de transparantie te bevorderen en om het begrip voor het uitgavenpatroon brede ingang te laten vinden.

*N

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Ik zeg de leden van de Kamer dank voor hun inbreng in tweede termijn. Ik zal de sprekers aflopen, te beginnen bij de heer Hermans. Met hem en waarschijnlijk met iedereen ben ik vol vreugde over dit debat. Het heeft immers helderheid gegeven over de vraag wat eigenlijk bedoeld wordt met de tussenkomst van de minister-president in artikel 3 en hoe het zit met de aanwijzing. De heer Hermans heeft gelijk dat een aanwijzing hiërarchie veronderstelt. Daarvan is geen sprake. Ik denk dat dit de winst is van dit debat, dank daarvoor.

De heer Hermans heeft verder gesproken over de instituten die in de Grondwet worden genoemd. Naar zijn mening dient hiermee zorgvuldig te worden omgesprongen. Ik deel deze opvatting. Een en ander hangt weer samen met de

zorgvuldigheid die wij in ons staatsrechtelijk bestel hebben te hanteren.

Ten aanzien van de taakinvulling van de minister-president zijn er allerlei bewegingen, zowel nationaal als internationaal. Het is goed om bij dit punt nader stil te staan. Wij moeten ons hier wel op richten, maar tegelijkertijd geeft ook dit debat weer aan dat er constanten nodig zijn. De Kamer heeft heel duidelijk naar voren gebracht dat zij een andere invulling van de primus inter pares niet ziet zitten op grond van het grondwettelijk bestel. Ook deze boodschap heeft vandaag geklonken. Dank voor de steun voor het voorstel.

De heer **Hermans** (VVD): Wij hebben dit in het debat inderdaad goed aangegeven. Wij hebben in dit verband gezegd: geen verandering sluipenderwijs. De vraag is natuurlijk in hoeverre de internationalisering en de internationale positie van de minister-president zich verhoudt tot de feitelijke mogelijkheden die op dat moment benodigd zijn. Een kleine vergelijking, hoe zeer iedere vergelijking ook mank gaat. Wij hebben een staatssecretaris van Economische Zaken die in het buitenland minister voor Buitenlandse Handel heet. De vraag is dus in hoeverre dit soort discussies over positionering in de komende tijd noodzakelijk is. De minister-president is er zelf voortdurend bij, dus hij dit zelf als eerste waarnemen.

Minister **Balkenende**: Het is goed dat de heer Hermans dit zegt. Neem het functioneren in Europees verband. Het is ontegenzeggelijk waar dat de rol van de regeringsleiders in de loop der jaren sterker is geworden. Wij kennen niet meer de tijd van minister Luns. Een en ander is totaal anders geworden. Laten wij kijken naar collegialiteit in relatie tot de verantwoordelijkheden die je hebt. Iedere Europese Raad wordt voorafgegaan door een algemeen overleg. Ikzelf ben daar aanwezig, net als de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken. Iedere Europese Raad wordt gevolgd door een plenair debat in de Tweede Kamer, waarbij dezelfde bewindslieden aanwezig zijn. Alleen al het feit dat een internationale bijeenkomst altijd wordt voorafgegaan en gevolgd door een parlementaire beraadslaging, waarbij de minister-president in samenspel met anderen optreedt, geeft feitelijk aan dat je ook dan een primus inter pares blijft, hoewel de rol is toegenomen. Dat is het interessante fenomeen van ons staatsrechtelijk bestel. De premier kan niet autonoom dingen doen. Ook dan geldt de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Sterker nog, als wij het algemeen overleg voeren, zenden de bewindslieden van Buitenlandse Zaken een geannoteerde agenda om aan te geven waarover gesproken zal worden. Met andere woorden, de rol van de minister-president is anders geworden, maar tegelijkertijd is het in Nederland wel zo dat een en ander is opgenomen in het bestel zoals het nu functioneert.

Hetzelfde geldt als wij naar andere landen gaan, bijvoorbeeld in VN-verband of in het kader van bezoeken. Hier wordt ook verslag van gedaan. Vaak betreft het ook in deze gevallen geen

autonome handeling van de minister-president. Als wij de Algemene Vergadering van de VN bezoeken, is onze inbreng vaak een element van gemeenschappelijk optreden. Ik herinner mij de laatste keer. Ik was er -- om aan te geven hoe je gemeenschappelijk zaken aanpakt -- samen met de minister van Buitenlandse Zaken en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Of neem het bezoek aan China, recentelijk. Ik was daar voor de ASEM-top, alsmede voor een bilateraal bezoek. Bij dit bezoek was zowel de minister van Buitenlandse Zaken als de minister van Landbouw aanwezig, alsmede in een later stadium de staatssecretaris voor internationale handel. Kortom, deze zaken geven aan dat wij in Nederland een goed en evenwichtig systeem hebben waarin collegialiteit en het opereren als gelijken blijken te functioneren, ondanks het feit dat zich internationaal een rolwisseling aan het aftekenen is. Het is goed om deze bespiegeling hier te geven. Het is relevant voor het meer algemene debat.

Ik bedank de heer Noten voor zijn waardering. Hij heeft gezegd dat er duidelijkheid is gekomen ten aanzien van de tussenkomst en de aanwijzingsbevoegdheid die niet aan de orde is. Ten aanzien van de openstelling van de paleizen hebben wij een gedachtewisseling gehad over de vraag hoe het zit met de verhouding tussen het gebruik door het staatshoofd en andere activiteiten. De heer Noten stelde de vraag of een wet de regering op een andere wijze bindt dan een AMvB. Dat is natuurlijk wel zo. De regering kan een AMvB zelfstandig wijzigen, terwijl een wet alleen met medewerking van het parlement gewijzigd kan worden. Dit is niets nieuws. In die zin is de verankering gewaarborgd. Dit is een nadrukkelijke keuze geweest. Wat de functie van het paleis betreft, hierover heb ik het nodige gezegd.

De heer Engels heeft in het verlengde van zijn eerste termijn nog even duidelijk gezegd waar de discussiepunten zaten en hoe wij deze vandaag met elkaar besproken hebben. Wij delen hetzelfde gevoel. Ik stel dit zeer op prijs. Hij heeft nog een paar opmerkingen gemaakt, bijvoorbeeld over de aanstellingswijze. Ik denk dat wij hierover nu niet hoeven te spreken. Ook heeft de heer Engels mij gevraagd of ik een voorzet kan geven voor een debat over de rol van de minister-president. Ik vond de suggestie van de heer Holdijk eigenlijk wel interessant, nu wij een staatscommissie krijgen die zich gaat bezighouden met de Grondwet. Dit zou een mogelijkheid zijn; het is ook een natuurlijk moment om een dergelijke discussie te houden. Ik heb aangegeven dat wij in de Tweede Kamer verscheidene momenten hebben waarop dit aan de orde is. Om nu zelfstandig een voorzet te doen voor de taak van de minister-president... Ik vond het wel aardig dat de heer Holdijk niet alleen zijn dank uitsprak richting de minister-president/de minister van Algemene Zaken, maar ook jegens de woordvoerders. Mochten er bepaalde vragen bij de Kamer leven, richt deze dan aan mij om daarmee focus aan het debat te geven. Een algemene bespiegeling over de rol van de minister-president vind ik een lastige. Ik heb zo-even iets gezegd over de internationale

situatie. Dit betekent dat het primus inter pares zijn van de minister-president zich zeer wel verdraagt met een grotere internationale rol. Zo kan ik nog meer dingen noemen. Graag zou ik van de Kamer een nadere duiding ontvangen met betrekking tot de vraag waarover het debat zou moeten gaan. Ik speel de bal dus een beetje terug. Dit debat was er wel een waarin feitelijk werd opgemerkt dat een rolverandering of een grotere bevoegdheid voor de minister-president niet wenselijk is. Dat was de boodschap van de Kamer. Het is goed om dit nog even te onderstrepen.

De heer **Engels** (D66): Even voor de goede orde, wat mij betreft was het punt: geen rolverandering op de manier zoals gesuggereerd. Als er een rolverandering zou moeten komen -- zover zijn wij nog niet -- zou deze langs de koninklijke weg moeten gaan. Dat was eigenlijk de inzet van het debat. De conclusie was niet, althans niet voor alle fracties, dat de staatsrechtelijke positie wordt gemarkeerd en gefixeerd en dat hierover geen debat komt; dat is iets anders.

Minister **Balkenende**: Dan heeft de heer Holdijk gelijk; dan is het zoeken naar een natuurlijk moment om zaken aan de orde te stellen. Dit zou de staatscommissie kunnen zijn. Voor het overige wachten wij verdere initiatieven van de kant van de Kamer af.

Ik dank de heer Vliegenthart voor zijn opmerkingen. Hij heeft een analyse gegeven van het debat en van de punten die aan de orde zijn geweest. Ten aanzien van het Paleis op de Dam zijn de nodige opmerkingen gemaakt. Ik hoef deze hier niet te herhalen. De heer Vliegenthart heeft ook gesproken over het wetsvoorstel. Ik stel het op prijs dat dit kan worden goedgekeurd op de wijze zoals besproken. Het doel is feitelijk het regelen van een aantal zaken dat nu niet goed geregeld is, alsmede het bewerkstelligen van meer transparantie. Ik merk hierbij op dat transparantie hiermee weliswaar is gediend, maar nog veel meer met de zaken die wij gaan doen richting 2010. Ik stel de opmerkingen van de heer Vliegenthart zeer op prijs.

De heer Dölle heeft duidelijk gezegd dat artikel 3 de zorgplicht van de minister-president bevestigt ten aanzien van de transparantie. Hij heeft gewezen op het rechtszekerheidsinstrument. Dit sluit eigenlijk aan bij de opmerking die ik zo-even heb gemaakt.

De heer Holdijk heeft aangegeven dat het doel van dit debat juist was om misverstanden weg te nemen. Hij heeft zijn dank uitgesproken aan het adres van de woordvoerders. Ik sluit mij hier graag bij aan. Dit is de vrucht van gemeenschappelijk overleg. Hij heeft ook gesproken over de transparantie die gediend is met artikel 3. Daarnaast bracht hij een belangrijk punt naar voren, namelijk de vraag of ik hier sta als minister-president of als minister van Algemene Zaken. Ik ben minister van Algemene Zaken voor zover het gaat om taken die ik vanuit die hoedanigheid heb te vervullen. Mijn verantwoordelijkheid betreft het Huis van de Koningin. Als het echter gaat om

transparantie of het inzichtelijk maken van alle kosten, geldt een breder terrein. Dan ben ik de minister-president. Ik moet hier in beide hoedanigheden staan, maar het is goed dat wordt gewezen op het onderscheid. Het is goed om ons daarvan bewust te zijn. Ik ben al ingegaan op het punt van de staatscommissie.

Ik dank de heer Thissen voor zijn opmerkingen over de uiteenzettingen. De heer Thissen heeft het ook gehad over het paleis en het gebruik daarvan voor andere activiteiten dan alleen voor activiteiten die samenhangen met de rol van het staatshoofd. Ik denk dat ik niet hoef te herhalen wat is gezegd. Ik vind de gedachte om niet alleen te kijken naar de paleizen in Den Haag en Amsterdam, maar ook andere mogelijkheden te bezien, buitengewoon creatief. Wij zouden echter problemen kunnen krijgen als ik dat met een wettelijke regeling zou vastleggen. Ik zal echter graag met de heer Thissen het debat aangaan, mocht hij besluiten met een initiatiefvoorstel te komen. Ik zal ook zeker de suggestie overbrengen aan Hare Majesteit de Koningin.

Ten slotte wil ik ingaan op het betoog van de heer Koffeman, die ons wijst op het belangrijke jaar 2010. Juist dan moet de transparantie verbeterd zijn. Ik heb in het spoor van de opmerkingen van de heer Koffeman aangegeven dat het de taak van het kabinet is om een reactie te geven op de gemaakte opmerkingen. Het is goed om nog iets te zeggen over het Kroondomein en de opening daarvan. Sommige andere natuurgebieden zijn gedurende de sluitingsperiode van het Kroondomein wel voor publiek geopend, merkte de heer Koffeman op. Zij hebben te maken met de rustperiode en het te verrichten afschot. Waarom kunnen die gebieden wel open blijven en het Kroondomein niet? Het antwoord is dat een deel van het Kroondomein gesloten is van 15 september tot eind december, onder meer vanwege de bronst van edelherten. Dat is dus niet alleen vanwege het te verrichten afschot. Ook terreinen van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Geldersch Landschap zijn ten behoeve van natuurwaarden, vaak zelfs permanent, voor het publiek gesloten.

De heer Koffeman heeft verder een aantal opmerkingen gemaakt die in het verlengde liggen van wat hij eerder naar voren bracht. Zo vroeg hij hoe het zit met de subsidieregelingen. Ik heb daarover eerder gezegd dat ik deze punten in het kabinet aan de orde zal stellen bij de voorbereiding van de begroting voor 2010. Een andere vraag ging over het niet verklaren van alle kosten. Wij gaan inderdaad niet over zaken die een privé-karakter hebben. De Koning heeft bijvoorbeeld altijd recht op eigen ondersteuning. Er worden bepaalde dingen daarvan verantwoord en andere niet. Zaken die te maken hebben met de uitoefening van de staatsfunctie zijn een ander verhaal.

Ik wil nog iets zeggen over het afleggen van verantwoording. Wij zorgen juist voor veel meer transparantie. Dat doen wij op de reguliere manier; die transparantie behoort vorm en inhoud te krijgen bij de verantwoording die altijd in mei aan de orde wordt gesteld. Wij zullen dat zo goed mogelijk doen. De Kamer kan dan altijd nadere vragen

stellen, die het kabinet dan naar eer en geweten zal beantwoorden. Op die manier hanteer je de systematiek van begroten en het afleggen van verantwoording. Daarmee komen wij volgens mij tegemoet aan wat de heer Koffeman naar voren heeft gebracht.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik wil het nog even hebben over de sluiting van het Kroondomein. Het is niet waar dat de bronst van de edelherten tot in december voortduurt. De bronst van de edelherten eindigt half oktober. Er is dus geen enkele organisatie die haar terreinen na half oktober om die reden gesloten houdt. Er is geen enkele valide reden te bedenken om dat in het Kroondomein wel te doen. In het verleden, toen er plezierjacht plaatsvond met jachtgezelschappen uit het buitenland, was er een reden om dat wel te doen. Die reden is weggefallen. Dat betekent dat er geen enkele valide reden te bedenken is om na 15 oktober het Kroondomein gesloten te houden. Daarom wil ik de minister-president in overweging geven om voor het begrotingsjaar 2010 -- het zou mooi zijn als de wijziging in september 2009 kan ingaan -- de sluiting van het Kroondomein te beperken tot 15 oktober.

Minister **Balkenende**: Dat is een interessante vraag, maar ben ik degene die haar zou moeten beantwoorden? Of ligt dat op het terrein van de bewindspersoon die hier de eerstverantwoordelijkheid voor draagt?

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat is het probleem waartegen wij steeds aanlopen. Boompje verwisselen is een leuk kinderspelletje, maar dat zou in het kabinet niet moeten voorkomen. De minister-president heeft op dit punt een belangrijke taak. Er is sprake van een groot natuurgebied dat door koningin Wilhelmina is geschonken aan de Nederlandse bevolking, onder één voorbehoud: het genot van de jacht komt toe aan de koninklijke familie. Nu dat voorbehoud is weggefallen, is het de verantwoordelijkheid van de minister-president om eventueel in samenspraak met een vakminister te kijken of de gewijzigde omstandigheden ook tot gewijzigde openingstijden aanleiding zouden moeten geven. Als wij met de minister-president spreken over het Paleis op de Dam, zegt hij ook niet dat wij bij de vakminister moeten zijn. Het Paleis op de Dam is hier ter discussie. Dat betekent dat het Kroondomein hier net zo goed ter discussie kan zijn. De minister-president zou ervoor kunnen zorgen dat -- als de omstandigheden gewijzigd zijn -- wij met zijn allen in het Kroondomein volgend jaar in deze periode van het jaar kunnen gaan wandelen.

Minister **Balkenende**: Ik zal dit gaan bespreken met de bewindspersonen die hiermee zijn belast. Ik kan de heer Koffeman geen garantie geven, maar ik zal de punten die hij naar voren heeft gebracht doorgeven.

Ik ben hiermee aan het eind gekomen van mijn inbreng in tweede termijn. Ik wil de leden van de Kamer bedanken voor het debat. Ik denk dat het

buitengewoon nuttig is geweest. Het heeft geleid tot verheldering. De waarde van een democratie is dat juist deze punten in alle scherpheid naar voren worden gebracht in deze chambre de réflexion. In de Tweede Kamer heb ik evenzeer een goed debat gehad, hoewel de insteek daar soms anders was. Dit heeft geleid tot unanieme steun voor het wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Ik zie met belangstelling uit naar de stemming in deze Kamer.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Aangezien dit wetsvoorstel grondwettelijke uitkeringen aan de Koning en een aantal leden van het Koninklijk Huis regelt, dient het wetsvoorstel overeenkomstig artikel 40, lid 3, van de Grondwet met ten minste twee derde van het aantal uitgebrachte stemmen te worden aanvaard. Ik stel dus voor om volgende week over het wetsvoorstel te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 20.05 uur tot 20.15 uur geschorst.

*B

!Instellen antenregister!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Telecommunicatiewet verband houdende met de instelling van een antenregister, de uitbreiding van het verbod op het verzenden van ongevraagde elektronische communicatie alsmede regeling van diverse andere onderwerpen (30661).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Heemskerk**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de woordvoerders van de verschillende fracties voor hun inbreng en voor de gestelde vragen. Ik ben verheugd dat wij dit wetsvoorstel na 816 dagen kunnen behandelen. Deze Kamer heeft van die periode het geringste deel voor haar rekening genomen. Zij heeft namelijk voor de behandeling 294 dagen nodig gehad. Ik dank de heer Doek voor al het rekenwerk.

Dit wetsvoorstel beoogt het maatschappelijke verkeer tussen consumenten en bedrijven in goede banen te leiden, zodat de consumenten gemakkelijker kunnen overstappen en bedrijven die een goede aanbieding hebben nog gemakkelijker klanten kunnen winnen. Deze wet is ook goed nieuws voor de telemarketeers. Zij bellen nu vaak tijdens het eten. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen en goed wordt gehandhaafd, krijgen telemarketeers alleen nog maar mensen aan de telefoon die op het telefonische verkooptelefoontje zitten te wachten. Deze wet is goed nieuws voor

mensen die willen verkopen en goed nieuws voor consumenten, want de irritaties door de telemarketing zullen afnemen. Ook willen wij de overlast door spam voor bedrijven af laten nemen.

Er zijn veel vragen gesteld en ik wil die zo precies mogelijk beantwoorden. De heer Doek van het CDA vroeg zich af of het overzicht van de sectorspecifieke regelingen die niet voldoen aan het gestelde in het Burgerlijk Wetboek nog dit kalenderjaar aan de Kamer verstrekt zal worden. Ik kan de heer Doek geruststellen. Dat overzicht zal dit kalenderjaar nog naar de Kamer worden verstuurd.

De heer Doek was benieuwd naar de datum voor de inwerkingtreding van de verschillende onderdelen van dit wetsvoorstel. De verschillende onderdelen kunnen op verschillende momenten in werking treden. Ik ben ook verantwoordelijk voor het vaststellen van vaste verandermomenten. Bedrijven willen niet gedurende het gehele jaar met veranderingen worden geconfronteerd. Wij hebben afgesproken om of op 1 januari of op 1 juli veranderingen aan te brengen. Zodoende kunnen die veranderingen in de boekhouding en andere vormen van administratie verwerkt worden. Daarom zullen wij voor de onderdelen die direct ingrijpen op de bedrijfsvoering de datum van 1 juli 2009 hanteren. Daarbij denk ik aan de contractduur en de opzegtermijnen, het bel-me-nietregister en de uitbreiding van het spamverbod, zodat dat ook zal gelden voor rechtspersonen en bedrijven. Voor deze onderdelen zal de datum van 1 juli 2009 gelden. Er wordt dus een reële overgangstermijn in acht genomen. Ook voor het openbare antenneregister zullen wij de datum van 1 juli 2009 hanteren in verband met de technische haalbaarheid. Een aantal bestuurlijke aangelegenheden kunnen wel sneller worden geregeld. Daarvoor zal 1 januari 2009 gelden. Ik denk hierbij aan het schrappen van de adviesrol van de OPTA ten aanzien van de omvang en aan voorschriften bij frequentievergunningen, aan overheveling van de adviesrol bij mededingingsaspecten, aan de vergunningverlening door de NMa in plaats van door de OPTA, de samenwerking tussen de OPTA en de NMa, het gebruik van de IMSI-catcher en aan deelname van de OPTA in vennootschappen of rechtspersonen, waarmee volgens mij het bedrijfsleven niet heel veel te maken heeft.

De heer Elzinga vroeg: wanneer vraagt u wel en wanneer niet advies aan de Raad van State als een nota van wijziging wordt opgesteld? Het beleid van de regering houdt in dat wetsvoorstellen die ingrijpend worden veranderd met een nota van wijziging voor advies aan de Raad van State worden voorgelegd. Als het dus om ingrijpende wijzigingen gaat, vragen wij de Raad van State om advies, tenzij zeer dringende redenen zich daartegen verzetten.

De heer Elzinga vroeg om een nota. Wij hebben het voorgaande al vastgelegd met de aanwijzing voor de regelgeving. Wij kunnen nu spreken over de vraag of sprake is van een ingrijpende wetswijziging, maar gelet op het stadium van de behandeling waarin dit wetsvoorstel

zich bevindt, lijkt mij dat minder zinvol. Met eerdere stukken heb ik al aangegeven dat de spoedige totstandkoming van dit wetsvoorstel, inclusief de regelgeving met betrekking tot de telemarketing, voor mij van groot belang was. Dat is zij nog steeds, vooral omdat ik zo snel mogelijk een eind wil maken aan de irritatie. Daarom heb ik in dit geval de Raad van State niet om advies gevraagd. Gelet op het feit dat de aanwijzingen voor de regelgeving al iets zeggen over het vraagstuk wanneer de Raad van State wel en wanneer niet om advies moet worden gevraagd, lijkt mij een aparte notitie niet nodig.

De heer Van Driel wilde weten hoe het advies van de Raad van State over het amendement-Aptroot zich verhoudt tot het intern aan mij gegeven advies en hij vroeg ook of er contact was geweest met de Europese Commissie. Het zal duidelijk zijn dat mijn aanvankelijke oordeel over het amendement-Aptroot inderdaad was gebaseerd op interne adviezen van mijn departement. Dat advies betrof een genuanceerde afweging naar aanleiding van een uitzondering die artikel 2, lid 2, onder c, van de Dienstenrichtlijn expliciet noemt. Het gaat daarbij om zogenaamde aangelegenheden die betrekking hebben op de richtlijn elektronische communicatie. In mijn brief aan de Tweede Kamer van 18 januari 2008 ben ik er op basis van mijn interne adviezen voorzichtigheidshalve van uitgegaan dat uitzonderingen op de Dienstenrichtlijn beperkt geïnterpreteerd moeten worden. Ik heb dus voorzichtig gehandeld en ben uitgegaan van de beperkte interpretatie. De Raad van State heeft een andere afweging gemaakt. Het feit dat de raad een andere afweging heeft gemaakt, heeft niet zozeer te maken met de kwaliteit van de advisering, maar veel meer met de inschatting van de ruimte die de Dienstenrichtlijn biedt om van uitzonderingen gebruik te maken. Mijn adviseurs zijn dus aan de voorzichtige kant gaan zitten. De Raad van State komt met een iets ruimere interpretatie. Als niet-jurist zeg ik ook tegen de heer Asscher dat het finale woord aangaande deze afweging uiteraard aan het Hof van Justitie in Luxemburg is. Het advies van de Raad van de State is natuurlijk zeer gezaghebbend. Dat volg ik ik; ik heb daar vertrouwen in. Tegen de heren Elzinga en Van Driel zeg ik: hierover is geen contact geweest met de Europese Commissie.

De heer **Van Driel** (PvdA): Waarom niet? Het had toch voor de hand gelegen om met de Europese Commissie contact op te nemen als men zozeer aarzelt? Ik kan mij heel goed indenken dat je voorzichtig wilt zijn, maar in zo'n situatie bel je toch met Brussel of je gaat daar een keer op bezoek met de vraag: wat denken jullie daarvan?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ja, dat had gekund, maar dit is niet gebeurd. Wij zijn voorzichtig geweest. Ook vanwege de kritische vragen die door deze Kamer met het eerste verslag zijn gesteld, hebben wij besloten om de Raad van State om advies te vragen. Dat maakte voor ons alles duidelijk.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dan blijft de vraag: waarom heeft men geen contact met Brussel opgenomen? Vond men dat niet nodig, heeft men dat vergeten of heeft men niet aan die mogelijkheid gedacht?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Alle drie de punten gelden.

Voorzitter. De heer Van den Berg wilde weten of het amendement-Aptroot -- de Raad van State heeft geoordeeld dat het niet in strijd is met het gestelde in de Dienstenrichtlijn -- ook niet in strijd is met het gestelde in het EG-Verdrag, dat immers van een hogere orde is dan de daarop gebaseerde richtlijnen. Mijn aanvankelijke aarzelingen bij het amendement van de heer Aptroot zagen op een mogelijke strijdigheid met de Dienstenrichtlijn. Ik heb nooit de mening aangehangen dat er sprake zou zijn van strijdigheid met het EG-Verdrag. Ik zie ook op dat punt geen problemen meer met het amendement. In zijn advisering over het amendement heeft ook de Raad van State geen opmerkingen gemaakt over de eventuele strijdigheid van het amendement met het EG-Verdrag. Wat dat betreft voorzie ik dus geen problemen.

De leden Van Driel en Doek vroegen hoe het staat met het beheer van het bel-me-nietregister. Gaat Stichting Infofilter dat beheeren? Ik heb in augustus laten weten dat ik van plan was om Infofilter aan te wijzen als beheerder van het bel-me-nietregister, want daar had men de infrastructuur al klaar. Infofilter heeft zich in oktober bereid verklaard om een aanwijzing van beheerder te aanvaarden. Dat moet echter nog formeel bevestigd worden. Naar aanleiding van deze reactie moet nog een aantal zaken worden geregeld. Nadat de aanwijzing formeel is, duren de noodzakelijke aanpassingen van het register ongeveer vier maanden. Ook de adverteerders zullen nog maatregelen moeten nemen om het register te kunnen raadplegen. Een goede koppeling is nodig. Alles in aanmerking genomen komen wij uit op 1 juli 2009. Mijn inzet is altijd geweest het bij Infofilter te houden, maar ik wilde Infofilter ook geen carte blanche te geven om te voorkomen dat het elke prijs kon eisen die het zou willen. Wij zijn er in goed overleg uitgekomen.

De goededoelensector heeft, met alle andere sectoren die gebruikmaken van telemarketing, ruimschoots de kans gekregen om irritatie rond telemarketing te reduceren. Uit onderzoek blijkt dat ook goede doelen voor slechte gevoelens kunnen zorgen, omdat door telemarketing irritatie is ontstaan over goede doelen. Dat blijkt onder andere uit de vele burgerbrieven over dit onderwerp. Vooral oudere consumenten kunnen in vervelende situaties terechtkomen door een te opdringerige werkwijze ten behoeve van goede doelen. Om toch tegemoet te komen aan goede doelen heb ik ervoor gezorgd dat men bij het bel-me-nietregister een gedifferentieerde aanmelding kan doen. Er kan een deelblokkade in het register worden opgenomen, waarbij de consumenten ervoor kunnen kiezen om telemarketing voor goede doelen toe te staan. In de

voorlichting zal nog eens extra gewezen worden op de mogelijkheid van een gedifferentieerde blokkade.

De heer **Doek** (CDA): Afgedwongen is dat in elk gesprek de mogelijkheid wordt geboden tot opname in het bel-me-nietregister. De vraag doet zich voor op welk moment de genoemde verfijning kan worden aangebracht. Iemand die wordt opgebeld over bijvoorbeeld rolluiken, kan spontaan reageren en zeggen dat hij nooit meer ergens voor gebeld wil worden. Als hij had geweten dat hij kon aangeven dat hij wel voor goede doelen wilde worden gebeld, had hij dat misschien gedaan. Ik neem aan dat niet alles meteen gedifferentieerd kan worden als iemand opgeeft dat zijn nummer moet worden geblokkeerd.

Staatssecretaris **Heemskerk**: De vraag van de heer Doek is eigenlijk of degene die aangeeft niet meer gebeld te willen worden over rolluiken, vervolgens ook nooit meer wordt gebeld door het Rode Kruis. Ik weet niet precies hoe dit gaat en zal hier nog op terugkomen.

Zijn er voldoende waarborgen om concurrentievervalsende effecten te voorkomen? Anders gezegd: als je iemand telefonisch rolluiken hebt verkocht, kun je die persoon dan aanbieden dat hij nooit meer door andere rolluikverkopers wordt gebeld? Erger nog: kan misbruik worden gemaakt van het systeem doordat adverteerders klanten in het bel-me-nietregister laten opnemen zonder dat die klanten daarvan op de hoogte zijn? De heer Van Driel heeft hiermee een punt. Bedrijven kunnen inderdaad mensen inschrijven in het bel-me-nietregister zonder dat zij daarom hebben gevraagd. Overigens is dat ook nu al het geval. Te denken valt aan klanten die een product afnemen en door de adverteerder worden ingeschreven in het register, zodat de concurrenten deze mensen niet meer kunnen benaderen. Callcentra hebben er geen belang bij dit te doen. Ook kleinere organisaties zullen het erg ingewikkeld vinden om mensen te laten uitschrijven voor een bepaalde sector. Als een partij kwaad wil, kan dit niet voor honderd procent worden tegengegaan. Bij toepassing in de praktijk is er sprake van valsheid in geschrifte en dus van een onrechtmatige daad. Als een telemarketeer of verkoper van rolluiken met grote regelmaat significant meer aanmeldingen voor het register doet dan anderen, dan kan de beheerder dat opmerken en melden aan de OPTA. De OPTA kan vervolgens navraag doen, bijvoorbeeld door de mensen die een e-mailadres hebben opgegeven te benaderen of door simpelweg in overleg te gaan met de betreffende telemarketeer. Wij zien dus wel een mogelijkheid om de telemarketeers die er een loopje mee nemen aan te pakken.

De heren Asscher en Elzinga stelden vragen over het Actal-advies. Het Actal-advies van 18 januari 2008 was niet het allerbeste advies dat ik ooit van Actal heb ontvangen. Het advies was gebaseerd op de in de memorie van toelichting opgenomen berekeningen. Die waren op dat moment niet volledig. Daarom is Actal opnieuw

gevraagd om advies over het geheel uit te brengen, het wetsvoorstel en de lagere regelgeving. Daarbij zijn alle administratieve lasten in kaart gebracht. De conclusie van het tweede advies van Actal van 22 mei 2008 is dat de memorie van toelichting zowel kwalitatief als kwantitatief een goed inzicht geeft in de gevolgen van de administratieve lasten voor het bedrijfsleven en de burgers. Het advies was positief. Ook het College Bescherming Persoonsgegevens heeft positief geadviseerd. De heer Asscher sloot af met te zeggen: als Actal tegen is, ben ik ook tegen. Actal was uiteindelijk positief. Ik zie dus zeer uit naar het eindoordeel van de heer Asscher.

Ik ben bereid tegemoet te komen aan het verzoek van de heer Doek de ervaringen van het bel-me-nietregister door de OPTA te laten monitoren. De resultaten daarvan kan hij ook zien. Het jaarverslag van de OPTA is misschien een handige plek om ze te publiceren. Dit jaarverslag zal de leden van de Eerste Kamer worden toegezonden en naar aanleiding daarvan kunnen de Kamerleden aanvullende vragen stellen.

Gevraagd is om voor de bepaling omtrent de contractduur en de opzegtermijn gebruik te maken van de mogelijkheid om artikel 7.2a later in werking te laten treden. Ik heb al toegezegd dat dit 1 juli 2009 wordt. Dit geeft het bedrijfsleven enige ruimte voor aanpassingen. Een deel van het bedrijfsleven zal daar blij mee zijn. Het bedrijfsleven dat denkt een betere aanbieding te kunnen doen, zal wat langer moeten wachten op de consumenten die een wat langere opzegtermijn hebben en zal minder snel nieuwe klanten kunnen bedienen. Er zal dus niet alleen maar gejuicht worden door het bedrijfsleven.

Is er wel voldoende reden om, in verband met de regeling omtrent de contractduur en de opzegtermijnen, af te wijken van het Burgerlijk Wetboek. Een opzegtermijn van meer dan drie maanden wordt geacht onredelijk bezwarend te zijn. Een aanbieder mag op dit moment in principe een opzegtermijn van drie maanden hanteren. In de praktijk is gebleken dat een opzegtermijn van drie maanden door het merendeel van de jonge flitsende en ook steeds meer oudere flitsende consumenten wordt beschouwd als een overstapdrempel: zij willen sneller op een nieuwe aanbieding kunnen ingaan. In 2006 hadden ruim 600 van de in totaal 1000 bij OPTA binnengekomen klachten betrekking op overstapproblemen tussen de internetaanbieders. In september 2007 constateerde de OPTA een maandelijkse klachtenstroom van circa 50 klachten. Het onderzoek van Heliview van december 2005 naar overstapdrempels en notaspecificaties geeft aan dat de problemen voor een belangrijk deel zijn te ondervangen door het hanteren van een overstaptermijn van maximaal een maand. Ik verwacht dat door de snelle opkomst van nieuwe diensten zoals internettelefonie en breedbandige mobiele telefonie de wens om nog sneller te kunnen overstappen voor nog meer verbindingen of nog lagere prijzen alleen maar zal toenemen. Mede daarom is een kortere opzegtermijn van maximaal een maand van groot belang. In een markt waarin

heel veel nieuwe producten met een relatief korte levensduur worden gezet, is het van belang dat consumenten na een contractperiode van één dan wel twee jaar binnen een maand kunnen opzeggen. Dat willen de consumenten, maar het is ook fijn voor die bedrijven die prachtige aanbiedingen hebben. Er is mijns inziens voldoende reden om af te wijken van de driemaandentermijn van het Burgerlijk Wetboek.

Ik kom op spam, faxspam, de uitbreiding van spam naar bedrijven en de vraag of het een nationale kop was. Het betreft vragen van de VVD, de SGP en de ChristenUnie. Nee, wij denken niet dat het een nationale kop is. De richtlijn betreffende privacy en elektronische communicatie verplicht de lidstaten tot het nemen van passende maatregelen om de abonnees, natuurlijke personen en rechtspersonen, te beschermen tegen ongewenste communicatie. Wij zijn begonnen met zelfregulering en daarmee voldoen wij in beginsel aan de implementatie van de richtlijn. Maar in de praktijk bleek dat op basis van zelfregulering toch heel veel irritatie bleef bestaan over faxspam. U hebt er zelf uit de privé sfeer heel mooie voorbeelden van gegeven. Omdat dat niet werkt, heb ik ervoor gekozen om het op een andere manier vorm te geven. In plaats van zelfregulering kiezen wij nu voor een wettelijk systeem. Dat wettelijke systeem valt binnen de Europese zorgplicht van Nederland om de belangen van alle abonnees te beschermen. Mijn verwachting is dat daarmee aan onze Europese plicht beter invulling wordt gegeven. Er is dus geen sprake van een nationale kop, maar van een verbeterde implementatie van de Europese regelgeving. Wij deden het smal, wij mochten het breed doen en wij kiezen nu voor de wat bredere interpretatie binnen de Europese kaders. Het is dus niet stringenter dan de Europese regels voorschrijven, omdat de Europese regels uitdrukkelijk een opt-outsysteem toestaan. De motie-Van Egerschot/Kortenhorst -- de regering moet geen oordeel hebben welke motie haar meer lief is -- is gewoon niet van toepassing.

Ik kom bij faxspam. Er is onduidelijkheid over de positie van VNO-NCW. Wat was nu de positie van VNO-NCW ten aanzien van de uitbreiding van het spamverbod, met name het onderdeel van de ongewenste faxen, zo vroeg de heer Asscher. Feit is dat VNO-NCW zeer nauw betrokken is geweest bij de voorbereiding van het voorliggende wetsvoorstel. De inzet en houding van en de samenwerking met VNO-NCW waren buitengewoon constructief. VNO-NCW heeft ook de uitbreiding van het spamverbod naar bedrijven toe gesteund. Ook de gevolgen voor de faxbranche zijn onderwerp van gesprek geweest in het overleg met VNO-NCW. Dat blijkt ook uit het commentaar van VNO-NCW op het wetsvoorstel. Daarin wordt het verzenden van spam aan faxnummers expliciet genoemd. Ook zij hebben net als de twee senatoren er een broertje dood aan. VNO-NCW heeft tijdens het hele traject geen uitzondering gepleit voor faxspam. Ook andere bedrijven en brancheverenigingen hebben er niet om gevraagd. Er is bijvoorbeeld overleg geweest met DDMA, de brancheorganisatie voor de direct

marketingbedrijven en later ook met faxspambedrijven. Wij hebben uitgelegd waarom wij faxspam toch willen behandelen als spam. De bedrijven kunnen hun adressenbestand, zeg maar het "fax-me-niet"-register, nog tot 1 juli 2009 benaderen om toestemming te vragen voor het verzenden van berichten.

De meeste faxen komen van buiten Nederland, bijvoorbeeld uit Nigeria om bankdiensten te verlenen. Dat moet je natuurlijk nooit doen als er een fax uit Nigeria komt en dan moet je helemaal niet je creditcardnummer geven. Wij kunnen het in eerste instantie in Europa regelen. In de meeste EU-lidstaten is faxspam ook verboden, opt-in. Wij sluiten daarbij aan. De OPTA werkt in Europees verband samen met de andere lidstaten, heeft workshops gegeven, is actief in het Contact Network of Spam Enforcement Authorities op Europees niveau en heeft ook bijgedragen aan de antispam toolkit van de OESO. Er zijn ook spammers in het buitenland, zelfs buiten Europa, bijvoorbeeld in Australië opgepakt met medewerking en ondersteuning van de OPTA. Kortom, wij zijn er echt volop grensoverschrijdend mee bezig.

De heer Elzinga vroeg waarom de OPTA al voorlichting gaf over spam terwijl de Eerste Kamer nog niet heeft ingestemd met het wetsvoorstel. De OPTA geeft informatie over het spamverbod op verzoek van bedrijven. Het is mij niet bekend dat de OPTA grootschalig is gestart met voorlichting. Wij zijn ook nog in overleg met de OPTA over het communicatieplan.

De heer Van den Berg vroeg of de verplichte privacyrichtlijn tot een spamverbod voor bedrijven leidde. Dat is niet het geval, maar lidstaten moeten er wel voor zorgen dat de rechtmatige belangen van andere abonnees dan natuurlijke personen voldoende zijn beschermd. Gezien de ervaringen is een spamverbod richting bedrijven, een opt-outsysteem, noodzakelijk voor de goede bescherming.

De heer Elzinga vroeg naar de stralingseffecten op basis van de buitengewoon geestige filmpjes op YouTube. Overigens zijn die filmpjes een marketingstunt van een bedrijf dat handelt in bluetooth headsets. Dat bedrijf heeft op CNN uitleg gegeven hoe die filmpjes zijn gemaakt en heeft toegegeven dat de popcorn die je krijgt met een paar maïskorrels een grap was. Maar een grap in Amerika kan er soms toe leiden dat mensen meteen weer vreselijk bang zijn en allerlei rechtszaken willen beginnen, dus zij hebben meteen op CNN gezegd dat die filmpjes niet bedoeld waren om mensen bang te maken, zoals magnetrons niet bedoeld zijn om je hond droog te maken. Dat moet je er in Amerika allemaal op zetten.

Ik kom te spreken over de betrokkenheid van het ministerie van Volksgezondheid. Tussen de ministeries zijn werkafspraken gemaakt. De brieven over blootstellingslimieten worden mede geparafeerd door de minister van Volksgezondheid in verband met de arbeidsomstandigheden. Daarnaast neemt VROM de taken van VWS waar op het terrein van antennes en straling. Daarover is

vandaag een brief naar de Tweede Kamer gestuurd met de reactie op een Belgisch onderzoek naar de effecten van gsm-straling. Het kabinet blijft van mening dat ook het Belgische onderzoek geen aanleiding geeft tot bezorgdheid. Desondanks, om alle angsten weg te nemen, vragen wij nog eens advies aan de Gezondheidsraad. Ik zal ervoor zorgen dat de brief die naar de Tweede Kamer is gegaan ook wordt toegezonden aan de Eerste Kamer, want alles wat wij kunnen doen om angsten bij bezorgde burgers weg te nemen, doen wij.

De heer Doek heeft gevraagd wanneer de verfijning van de differentiatie in het bel-me-nietregister plaatsvindt ten aanzien van de goede doelen. De mensen kunnen zich natuurlijk zelf afmelden op de website van Infofilter. Daar wordt de mogelijkheid van differentiatie geboden. Als men zich via een telemarketeer laat inschrijven in het register, zal de telemarketeer vragen of men zich ook voor de goede doelen wil afmelden. Ik zal dat bewerkstelligen. Daarmee is er sprake van een gedifferentieerde inschrijving in het bel-me-nietregister, ook als men dit via een telemarketeer doet.

Als deze wet wordt aangenomen, kunnen consumenten makkelijker abonnementen opzeggen en kunnen bedrijven makkelijker nieuwe klanten werven. Dit laatste zou ook de VVD-fractie goed moeten uitkomen. Daarnaast wordt de bescherming tegen telemarketing een stuk beter. Als men zit te eten, naar een film kijkt of de kinderen in bed legt, krijgt men niet langer al die vervelende telefoontjes. Verder zal het spamverbod zorgen voor veel minder overlast voor bedrijven.

*N

De heer **Asscher** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik mag in ieder geval constateren dat de staatssecretaris een zeker gevoel voor humor niet kan worden ontzegd. In het begin van zijn betoog gaf hij aan hoe blij iedereen moet zijn dat het makkelijker wordt om over te stappen en hoe positief de telemarketeers wel zullen zijn, nu zij weten dat zij alleen nog mensen kunnen bellen die gebeld willen worden. Ik vind dat wel een mooie interpretatie, maar een beetje kort door de bocht. Ik denk dat het leven in het bedrijfsleven iets ingewikkelder is.

De eerste keer dat ik hier van gedachten wisselde met de staatssecretaris -- dat is al vrij lang geleden -- heb ik hem een gebrek aan ambitie bij het afschaffen van regels en vergunningen verweten. Ik wil daar nu op terugkomen, want ik denk dat het bestendig beleid is om nu zo veel regels en vergunningen te willen introduceren. De staatssecretaris sprak over een smalle en een brede interpretatie. Ik denk dat dit ook het verschil is tussen ons bij dit wetsontwerp.

De staatssecretaris zei iets wat mij nog niet helemaal duidelijk is. Hij zei dat men, als men niet meer gebeld wil worden, zich kan uitschrijven per sector. Volgens mij kan men zich uitschrijven of niet uitschrijven, maar ik vraag mij af hoe men zich per sector zou kunnen uitschrijven. Graag hoor ik hoe dat geregeld wordt.

Het doet mij deugd dat in ieder geval uit het debat de toezegging naar voren is gekomen dat een deel van de nu in te voeren regels zes maanden uitgesteld is, tot 1 juli 2009, gerekend vanaf de invoering van de wet, zo die wordt aangenomen. Dit lijkt mij een verstandige daad.

De staatssecretaris bracht nog even de twee adviezen van Actal in herinnering. Ik vond dat in het eerste advies helder en duidelijk werd aangegeven waarom wij het niet moesten doen. Ik hechtte daar meer waarde aan dan aan het tweede advies, waarin stond dat de administratieve lasten nu duidelijk bekendgemaakt waren.

Moeilijker heb ik het met de argumentatie dat het wetsvoorstel zo mooi is voor de nieuwe aanbidders. Je bent jong en je wilt wat, en je wilt snel kunnen overstappen. Dat is ongeveer de argumentatie die ik proef. Dat is de reden om af te wijken van bestendig beleid in het Burgerlijk Wetboek. Dat deel ik niet. Belangrijk is de situatie rond de faxspam. Mijn fractie heeft gesteld dat dit een nationale kop is bovenop de richtlijn betreffende privacy en elektronische communicatie. Die geeft aan dat er passende maatregelen genomen kunnen worden tegen ongewenste communicatie. De staatssecretaris heeft gezegd dat men dit heeft geprobeerd met zelfregulering, maar dat dit niet gelukt is. Dat is ten dele waar, maar de eerste pogingen voor zelfregulering waren wel heel erg smal opgezet. Daarna was het erg communiërend om daar niet mee verder te gaan.

Ik ben geen vertegenwoordiger van de faxbranche, niet in enge en niet in brede zin, maar in de vele communicatie die ons bereikt heeft, is het mij opgevallen dat de faxbranche zich minder vertegenwoordigd voelde in de opstelling van VNO-NCW dan de staatssecretaris nu naar voren brengt. VNO-NCW heeft geen uitzondering bepleit voor de faxbranche, maar de faxbranche zelf heeft niet nagelaten bij voortduring een uitzondering te bepleiten. Ik denk dat het toch van belang is, juist voor een staatssecretaris van Economische Zaken, om onder ogen te zien dat deze branche met deze regelgeving zeer ernstig in haar voortbestaan wordt bedreigd. De staatssecretaris stelt dat de bedrijven nog zes maanden de tijd hebben om in ieder geval iedereen te benaderen met de vraag of zij faxen mogen sturen, maar dat is natuurlijk slechts een eenmalige periode en daarna is het afgelopen.

Vervolgens nog een kleine opmerking over de internationale regeling. Het doet mij deugd dat de staatssecretaris concludeert dat hij daarmee bezig is en dat dit in de praktijk soms zelfs effectief blijkt. Hij schrijft echter in de stukken dat het zijn voorkeur had gehad een internationale regeling te introduceren en dat wij bij gebrek daaraan met deze kop op de Europese wetgeving komen. Ik heb gevraagd of de staatssecretaris zich maximaal wil blijven inzetten om te komen tot een werkelijke, niet alleen Europese, maar internationale regeling, zodat spam, in welke zin dan ook, niet alleen binnen de Europese Unie, maar ook juist buiten de Europese Economische Ruimte wordt gereguleerd. Tot die grensoverschrijdende activiteit wordt het wetsvoorstel verbreed, mede dankzij het amendement op stuk nr. 10 van collega

Aptroot in de Tweede Kamer. Ik ben blij dat de staatssecretaris dat nu van harte omarmt. Hij moest wel, gelet op het feit dat het ging om een aangenomen amendement, maar nu heeft hij dat zelfs positief genoemd.

*N

De heer **Doek** (CDA): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording. Overigens heb ik met het noemen van de verkopers van rolluiken natuurlijk op geen enkele wijze negatieve indrukken omtrent verkopers van rolluiken willen doen vestigen. Ik heb ze meer als voorbeeld genoemd. Ik zeg dit om te voorkomen dat ik er straks allerlei spam over ontvang.

Ik dank de staatssecretaris bovendien voor zijn verwijzing naar mijn rekenkunst. Ik zeg vaak: ik kan niet rekenen maar wel tellen. Dat brengt mij dan ook op het volgende. Ik heb het aantal vragen dat ik hem heb gesteld goed geteld, evenals het aantal toezeggingen. Ik kan dan ook zeggen dat hij op al mijn vragen is ingegaan. Met name dank ik hem voor zijn opmerking over de goede doelen en de inzet die daarop gepleegd gaat worden. Ik hoop werkelijk dat hij in samenwerking met de toekomstige beheerder zinvolle oplossingen weet te vinden, ook in overleg met de goededoelenorganisaties; aan alles zit namelijk wel een kostenplaatje.

Hetgeen de staatssecretaris heeft gezegd over het tijdstip van inwerkingtreding komt mij als helder en verstandig over. Toch wil ik hem meegeven dat ik mij kan voorstellen dat de termijn tot de op 1 juli volgend jaar geplande introductie van het verplichte belregister, wellicht wat te krap is gelet op alles wat met die introductie samenhangt, zoals het maken van een nieuwe infrastructuur op het gebied van ICT en voorlichting. Ik zou dan ook een pleidooi willen houden om het twee of drie maanden later te doen, in ieder geval om enige flexibiliteit in te bouwen. Wij kunnen beter een goed werkend systeem hebben dan een systeem dat vanaf het begin allerlei kinderziektes blijft vertonen.

Ter zake van het aanwijzen van de beheerder heb ik wellicht een wat nare vraag voor de staatssecretaris. Wij hebben hier weliswaar de aanbestedingswet afgewezen, maar ik verzoek de staatssecretaris mij toch nog te willen aangeven of het aanwijzen van deze beheerder zomaar kan zonder Europese aanbesteding. Het gaat om een marktpartij die een heleboel omzet zal realiseren en ook veel kosten zal maken die ze dan door zal berekenen. Ik kan mij toch voorstellen dat het een opdracht is waaraan veel organisaties mee zouden willen dingen. Ik hoor gaarne het antwoord van de staatssecretaris hierop, waarbij ik van harte voor hem hoop dat het antwoord is dat er niet Europees aanbesteed hoeft te worden.

*N

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording en met name voor het feit dat hij voor de goede doelen

naar een oplossing zoekt die voor de desbetreffende organisaties werkbaar is.

Hij heeft in alle rust geantwoord. Er gaat altijd een zekere rust van uit als hij aan het woord is, maar gaande zijn beantwoording werd ik steeds onrustiger. Dat betreft met name de faxbranche. Ik wil nog even in herinnering roepen dat er onderzoek is geweest naar de irritatie ten aanzien van telemarketing, maar dat bij mijn weten soortgelijk onderzoek niet is gebeurd voor de faxbranche. Toch wordt die branche evenwel behoorlijk onder druk gezet, met alle economische gevolgen voor haar van dien. Wij kunnen dat in het tij waarin wij nu verkeren eigenlijk niet gebruiken. Voor de telemarketing gaat een licht regime gelden terwijl voor de faxbranche een veel strenger regime gaat gelden. Volgens mij zijn wij dan niet goed bezig. Ik heb dan ook gepleit voor een verplicht "fax me niet"-register. Waarom kan dat nu niet? Ik heb nog geen overtuigende argumenten van de staatssecretaris daarover gehoord.

Verder wil ik nog in herinnering brengen onze vraag over het negatieve advies van professor Wagenaar, waarop ik graag alsnog antwoord krijg.

De heer **Van Driel** (PvdA): Als de faxbranche ongevraagd van alles stuurt, betekent dit dat ik daardoor eerder nieuwe toner en een nieuw pak papier in mijn faxapparaat moet doen. Dat brengt dus kosten met zich zonder dat je daarom gevraagd hebt. Dat is een andere situatie dan via internet, waar je met een klik de zaak weghaalt. Dus in die zin vind ik het verdedigbaar dat er sprake is van een verschillend regime.

De heer **Van den Berg** (SGP): Daarom heb ik ook gevraagd of er een onderzoek is geweest naar de gevolgen wat betreft de faxbranche. Voor zover ik heb kunnen nagaan, is zo'n onderzoek niet gedaan. Ik heb een fax en ik maak er veel gebruik van, maar ik heb die grote problemen niet. Maar ik woon in Veenendaal en u in Den Haag. Dat zal het verschil wellicht uitmaken.

Verder heb ik de staatssecretaris gevraagd naar de notificatieprocedure. Hadden wij een en ander niet moeten aanmelden bij het wetsvoorstel? Is dat niet de goede procedure? Naar mijn overtuiging is dat niet gebeurd, aangezien ik het niet terug heb kunnen vinden in de openbare database. Dat zou grote gevolgen kunnen hebben. Ik wil graag dat de staatssecretaris daarop nog ingaat.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de antwoorden op de gestelde vragen. Op enkele vragen en de antwoorden daarop wil ik nog terugkomen.

Ik begrijp van de staatssecretaris dat er een aanwijzing voor de regelgeving bestaat die aangeeft wanneer er wel of niet advies van de Raad van State wordt gevraagd. Als ik het goed begrijp wordt alleen bij ingrijpende wijziging een advies gevraagd en als die niet ingrijpend is in het algemeen niet. Begrijp ik dan ook goed dat bij ingrijpende wijziging

snelle behandeling zelfs op een hoger plan kan staan dan een zorgvuldige procedure? In ieder geval leidde de spoed in dit geval tot het afzien van een adviesaanvraag aan de Raad van State, maar vervolgens wel tot een adviesaanvraag over de amendementen die naar mijn inzicht over dezelfde materie handelden. Waarom was dat dan wel een ingrijpende wijziging? Ik begrijp van de staatssecretaris dat hij het advies van de Raad van State vertrouwt en dat hij er gerust op is dat hij geen standje van Brussel krijgt. Hij noemde de Raad van State gezaghebbend op dit terrein. Naar ik heb begrepen, waren het de interne adviseurs van de staatssecretaris die hebben geadviseerd dat de wijziging via een nota van wijziging geen ingrijpende wijziging inhield en de wijzigingen zoals voorgesteld via de amendementen wel. Heeft de Raad van State niet aangetoond dat deze interne adviseurs het bij het verkeerde eind hadden?

Vervolgens sprak de staatssecretaris de hoop uit dat de telemarketeers alleen nog maar gewillige oren zullen aantreffen. Dat was het geval geweest bij een bel-me-welregister en nu pas volgens mij nadat iedereen die geen gewillige oren heeft zich eerst heeft afgemeld via het bel-me-nietregister. Daarom is het amendement van mijn partijgenoot aan de overzijde van het Binnenhof zo belangrijk, in de zin dat iedereen zich direct in dat register kan laten inschrijven. Ik neem aan dat het onderling overleg met de sector zal leiden tot de afspraak dat dit de eerste vraag wordt die aan de telefoon gesteld zal worden als mensen gebeld worden. Op die manier kan de staatssecretaris het door hem gevreesde misbruik voorkomen dat eerst een product verkocht wordt en mensen daarna pas de mogelijkheid krijgen om zich af te melden.

De staatssecretaris is vrij uitvoerig ingegaan op de problematiek van de faxspam, maar niet op mijn vraag waarom telemarketing via de fax als spam geldt waar wel expliciet eerst toestemming voor gevraagd moet worden en voor telefoonsпам niet. Dat is de kwestie van de opt-out versus de opt-in. In eerste termijn vroeg ik of dat leidt tot ongelijke behandeling van directmarketingbedrijven.

Ik ben gelukkig gerust gesteld over het feit dat de regering de zorgen over straling onder de bevolking serieus blijft nemen en ons daarover zal blijven informeren.

De staatssecretaris gaf aan dat de OPTA niet op grote schaal informatie verstrekt over deze wet, maar dat alleen op aanvraag van bedrijven doet. Mij is wel gebleken dat dit ook op eigen initiatief van de OPTA gebeurt. Als zij een bedrijf informeert als er klachten zijn, geeft zij ook al informatie over de nieuwe wetgeving die eraan komt. Ik herhaal mijn vraag of dat toch niet wat voorbarig is. Goedkeuring door deze Kamer hoort toch ook bij zorgvuldige procedures? Ik neem tenminste aan dat de staatssecretaris dat met ons eens is.

*N

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Ik bedank de staatssecretaris voor zijn antwoorden. Wat ons betreft zijn er nog drie kleine punten overgebleven en daar wil ik nog iets over zeggen.

De staatssecretaris heeft een stap gezet in de richting van de goede doelen. Ik zou eigenlijk de toezegging willen dat hij ons een brief stuurt over hoe dat overleg afgelopen is. Goede doelen hebben naar mijn fractie toe de zaak geen goed gedaan, zoals ik net gezegd heb. Zij hebben een brief geschreven waarvan ik dacht: wat moet ik daar nou van denken? De goede doelen zelf zijn ons echter zo lief dat wij graag willen dat het met dat register goed afloopt. Mensen moeten nog wel door goede doelen benaderd kunnen worden, tenzij zij dat absoluut niet willen. Misschien kan er dus een brief komen over de afloop van het overleg en over de verdere invulling.

Ik wil nu ingaan op de concurrentievervalsing. Je moet wel een slecht karakter hebben om nadat je een telefooncontract verkocht hebt, aan te bieden om iemand gratis en voor niets aan te melden bij het bel-me-nietregister zodat de klant niet meer door iemand anders lastig wordt gevallen. Dat kan inderdaad gebeuren en misschien valt het via de OPTA na te gaan. Toch zou het misschien het overwegen waard zijn om over drie of vier jaar te bekijken of op dat punt in sommige branches rare dingen gebeuren. Daar kun je tegen die tijd makkelijk een onderzoekje tegenaan gooien. Concurrentie kan soms heel hard zijn en het hangt van het bedrijf af of er voldoende ethiek aanwezig is.

Een overbruggingstermijn van zeven maanden is tamelijk ruim. Ik heb op één vraag nog geen antwoord gehad. Wordt er voorlichting over gegeven? Weet iemand die op 1 augustus bij een belwinkel komt en van zijn contract af wil dat tot 1 januari loopt, dat hij die mogelijkheid heeft? Weet hij dat de belwinkel niet kan zeggen dat dit niet kan omdat hij dan maar niet tot 1 januari een contract had moeten sluiten? Is er enige voorlichting of kan zo iemand in een winkel weggebluft worden met het argument dat hij dan maar geen contract voor een jaar of twee jaar had moeten sluiten en dat hij daarna maar weer eens terug moet komen? Ik wil graag horen wat de overheid, de OPTA of wie dan ook daaraan doet.

*N

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Ook namens mijn fractie dank voor de beantwoording door de staatssecretaris. Namens mijn fractie heb ik nog twee punten, want met name op het punt van de goede doelen en de faxspam is door mijn fractie de vraag naar de proportionaliteit gesteld. Op dat punt vond ik het antwoord van de staatssecretaris wat terughoudend. Hij moet toch in zekere mate inzicht hebben in de consequenties van deze dingen voor bijvoorbeeld de goededoelenorganisaties, zodat hij die consequenties kan afwegen ten opzichte van irritatie en eventuele schade voor consumenten. Op dat punt ontbrak er iets in het antwoord van de staatssecretaris. Dat neemt niet weg dat wij blij zijn

met de ruimte die hij biedt om gedifferentieerd in het bel-me-nietregister ingeschreven te worden, zodat de goede doelen mogelijk nog uitgezonderd worden op dat punt.

Het tweede punt waarbij de proportionaliteit aan de orde was, was de faxspam. De staatssecretaris sprak over een fax-me-nietregister. Dat deed hij ongetwijfeld met een knipoog, want feitelijk bedoelt hij dat de bedrijven nog een aantal maanden hebben om mensen kenbaar te maken dat zij niet automatisch in het fax-me-nietregister worden ingeschreven. Daaronder liggen echter nog enkele vragen. Over hoeveel klachten gaat het hierbij in het geheel? Ik heb begrepen dat het in het ook door anderen geciteerde rapport van de heer Wagenaar gaat om 2,5%. Daarbij zou het zowel om natuurlijke personen als om rechtspersonen gaan. Wat is nou precies de omvang van het probleem waarvoor wij deze regeling feitelijk treffen? Ik ben het met de heer Van Driel eens dat bij faxspam ook sprake is van kosten bij de consument, maar dat neemt niet weg dat die kosten bestreden zouden kunnen worden door inschrijving in een fax-me-nietregister. Op dat punt krijgt mijn fractie dus graag nog een verheldering.

Mijn fractie wacht de antwoorden met spanning af.

*N

Staatssecretaris **Heemskerk**: Voorzitter. Ik dank de fracties voor de diverse vragen. Ik denk dat wij moeten uitkijken voor een herhaling van de eerste termijn. De heer Asscher heeft in tweede termijn een aantal dingen herhaald die ik in eerste termijn al uiteen heb gezet. Ik zal daar kort op ingaan. Volgens mij ging zijn maidenspeech erover dat ik te weinig ambitieus zou zijn. Dat verwijt hoor ik niet vaak. In ieder geval ben ik buitengewoon ambitieus bij het verminderen van de administratieve lasten. Wij hebben ook weer een voortgangsrapportage waarin wij heel veel maatregelen aankondigen die de kwaliteit van de publieke dienstverlening verbeteren en het leven van bedrijven in deze moeilijke tijden hopelijk ietsje makkelijker maken. De overheid hindert niet maar helpt. Dit telt op tot een vermindering met 25%. Het startpunt is daar waar het vorige kabinet geëindigd is. Wij zijn dus in ieder geval een stuk ambitieuzer dan de vorige kabinetten, waarvan de VVD wel deel uitmaakte, want wij doen er weer 25% vanaf.

De heer Asscher vroeg ook of inschrijving per sector in het bel-me-nietregister mogelijk is. Het antwoord is "ja". Zowel in de non-profitsector -- dan kun je dus ook denken aan de goede doelen, maar ook aan de politieke partijen -- als in de profitsector is sprake van een sectorale indeling.

De heer Asscher vindt het eerste advies van het Actal beter dan het tweede. Dat mag hij vinden, maar het eerste advies was niet gebaseerd op volledige informatie.

Over het snelle overstappen -- in de zin van: je bent jong en je wilt wat -- deed de heer Asscher minachtend. Ik denk eerlijk gezegd dat bedrijven heel blij zijn als zij nieuwe klanten

kunnen winnen omdat die klanten niet tegen hun zin nog drie maanden moeten wachten bij het oude bedrijf. Het is natuurlijk ook buitengewoon goed voor de koopkracht, want mensen kunnen goedkoper uit zijn en kunnen het geld aan iets anders besteden in deze moeilijke tijden. Als je jarenlang naar een bakker gaat, kun je van de ene op de andere dag overstappen naar een andere bakker. Die bakker heeft ook geen opzegtermijn van drie maanden. Dus één maand na een contract van één of twee jaar is keurig, zeker in de snel veranderende wereld van de telecom.

De heer Asscher maakt een beetje een karikatuur van de wijze waarop het gesprek met de faxbranche is verlopen. Daar is overleg over geweest. Ik geloof ook niet dat die faxbranche nu kopje-onder gaat en dat het daarmee afgelopen is. Ik denk wel dat veel mensen er blij mee zijn.

Ten aanzien van de kop in de internationale aanpak heb ik in eerste termijn uiteengezet dat het past binnen de Europese regelgeving. Er is dus geen sprake van een internationale kop. Ik neem de aansporing van de heer Asscher zeer ter harte. Ik probeer juist bij spam een internationale rol te spelen. De OPTA liep hierin voorop en gaf voorlichting aan andere toezichthouders, want inderdaad is spam een internationaal probleem.

De heer Doek sprak over de rolluiken. Ook ik wil niets onaardigs zeggen over rolluiken. Zij zijn heel goed voor de veiligheid en zij worden tegenwoordig steeds lichter, waardoor winkelstraten 's avonds laat steeds prettiger worden.

Hij vroeg nog of ik niet te ambitieus ben met 1 juli 2009 als invoeringsdatum. Ja, ik ben ambitieus, maar wij kunnen die datum halen. Ik wil niet nu al zeggen dat het allemaal heel moeilijk wordt, maar ik houd vast aan 1 januari of 1 juli. Door de behandeling wordt 1 januari niet gered. Het zal nu 1 juli worden.

De heer Doek stelde een vraag over de aanbesteding. Het beheer van een bel-me-nietregister is een dienst van algemeen economisch belang en zulke diensten zijn uitgezonderd onder de aanbestedingsrichtlijnen. Ik verwacht dus geen problemen met de aanwijzing van een beheerder van het register.

De heer Van Driel vroeg of ik kan terugrapporteren wat dit allemaal kan betekenen voor de goededoelenbranche. Dat zal ik op een passend moment doen, bijvoorbeeld in het jaarverslag van de OPTA of op een ander moment dat de goede doelen hier aan de orde komen. Natuurlijk zal in het jaarverslag van de OPTA ook worden aangegeven of bedrijven trucs hebben uitgehaald en met name of zij hun concurrenten uitgeschreven hebben. Wij zullen signalen doorgeven, maar, zoals ik in mijn eerste termijn ook uiteenzette, het kan een onrechtmatige daad zijn waartegen dus opgetreden kan worden.

De heer **Van Driel** (PvdA): Kunt u ons niet gewoon per 1 april, 1 mei of desnoods per 1 juli een brief kunnen doen toekomen waarin u aangeeft hoe dat met die goede doelen gelopen is? U kunt overleg plegen met die goede doelen en kijken of daar nog

een beetje aan te wrikken valt. Dat kunt u ons toch laten weten.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Laten wij dan 1 juli aanhouden. U ontvangt per 1 juli een brief.

Er is gevraagd of er klanten worden weggebluft als zij willen opzeggen en te maken krijgen met een bluffende verkoper. Natuurlijk worden er klanten weggebluft. Dat proberen verkopers wel eens te doen. Mag dat allemaal? Zijn klanten goed geïnformeerd? Helaas zijn sommige klanten niet goed geïnformeerd. Geven wij voorlichting? Ja, wij geven voorlichting, met name via ConsuWijzer. ConsuWijzer is een prachtige website, waarvoor de NMa, de OPTA en de Consumentenautoriteit samenwerken en waarop veel informatie staat over de rechten en plichten van consumenten. Op die site zal zeker ook aandacht besteed worden aan opzegtermijnen binnen de telecomsector.

De heer **Van Driel** (PvdA): Er komen geen televisiespotjes of dat soort actieve dingen? Ik denk hierbij vooral aan jongeren, omdat die met telecomachtige dingen vaak een beetje genept worden of met allerlei dure abonnementen worden opgescheept. Is er nog extra ruimte om iets met op jongeren gerichte programma's te doen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ik weet niet of u het spotje kent van die jongen die een stukgegame speelgoedauto naar de winkel terugbrengt? Daarin probeert een vrouw hem weg te bluffen door te zeggen dat hij zijn auto niet mag ruilen. Dat jongetje legt meteen zijn rechten op tafel. Dat spotje, dat juist wordt uitgezonden rond programma's die wat meer gericht zijn op jongeren, is bedoeld om mensen ertoe te verleiden, de website van ConsuWijzer te bezoeken, waar zij het hele bestaande palet kunnen zien.

De heer Elzinga vroeg of de interne advisering anders was dan die van de Raad van State. Uiteindelijk heb ik een andere interpretatie gegeven. Ik krijg allerlei adviezen. Ik heb het toen eng en voorzichtig geïnterpreteerd, maar het advies van de Raad van State gaf verdere verheldering, zij het dat uiteindelijk natuurlijk het Hof in Luxemburg erover gaat. Ik heb destijds de Raad van State geen advies gevraagd over de amendementen, omdat het geen heel ingrijpende wijziging betrof. Dat is namelijk de stelregel uit de Aanwijzingen voor de regelgeving.

De heer Van den Berg was bezorgd over de notificatie van dit wetsvoorstel. Op grond van de notificatierichtlijn, 98/34/EG, is het melden van voorgenomen regelgeving verplicht, indien het gaat om technische voorschriften of om diensten van een informatiemaatschappij. Er is in dit wetsvoorstel geen sprake van technische voorschriften in de zin van deze richtlijn. Er is wel sprake van regelgeving die betrekking heeft op het leveren van diensten van een informatiemaatschappij. De onderwerpen "spam" en "faxspam" zijn zulke diensten. Regels met betrekking tot deze onderwerpen zijn echter gebaseerd op de vrijheid die de Richtlijn

betreffende privacy en elektronische communicatie laat in artikel 13, lid 5. In deze richtlijn wordt expliciet ruimte gegeven aan de lidstaten om deze regels te implementeren. Omdat deze regels implementatie betreffen, zijn deze uitgezonderd van de notificatieplicht. Overigens worden de op dit wetsvoorstel gebaseerde lagere regelingen wel genotificeerd in Brussel, omdat deze technische specificaties bevatten, bijvoorbeeld waar het de toegang tot het bel-me-nietregister betreft.

De heer Van den Berg, de heer Elzinga en de heer Laurier vroegen naar het verschil tussen enerzijds de aanpak van faxspam en anderzijds de aanpak van algemene spam en het bel-me-nietregister. De bijzondere privacyrichtlijn voor de telecomsector, en dus ook de Telecommunicatiewet, maakt onderscheid tussen ongevraagde communicatie verzonden via geautomatiseerde systemen (spam) en ongevraagde communicatie met menselijke tussenkomst (telemarketing). Karakteristieken van spam zijn dat het bericht via een geautomatiseerd systeem wordt verzonden, dat er sprake is van bulkverzending, dat het bericht altijd ergens aankomt, dat het snel en effectief is, dat het bereik ontzettend groot is en dat het grenzeloos is en dus over de hele wereld kan worden verstuurd. Mailen of faxen kost bijna niets. Als een spammer gebruikmaakt van een mail- of faxdienst, kan hij ontzettend veel verzenden. Deze voor de verzender kosteloze actie is voor de ontvanger niet alleen irritant maar kost ook nog eens geld. Ook de heer Doek en de heer Van Driel hebben daar op gewezen: inkt en papier. Spam en faxspam kunnen dus niet worden vergeleken met telemarketing. Bij telemarketing is er sprake van een persoonlijk contact en zijn de kosten voor de telemarketeer, de verzender, vele malen hoger. Het risico van ongewenste communicatie bij telemarketing is veel kleiner en daarom is daar gekozen voor een minder streng regime dan bij spam. Ook bij telemarketing is de irritatie groot, maar het is moeilijker om een ontzettend grote groep te bereiken. Daarom heb ik gekozen voor een andere aanpak. Het verplichte opt-outregime is daar de juiste aanpak om de irritatie te verminderen.

Ten slotte vroeg de heer Laurier hoeveel klachten er waren over faxspam en hoe daarmee mocht worden omgegaan. Spamklachten kunnen in Nederland worden ingediend bij het overheidsloket www.spamklacht.nl. Het bestaande spamverbod geldt alleen voor natuurlijke personen, dus voor consumenten. OPTA kan daardoor alleen klachten van natuurlijke personen in behandeling nemen. Klachten waarbij de melder aangeeft dat hij of zij een rechtspersoon is, worden niet als formele klacht geregistreerd, want de OPTA mag er niet tegen optreden. OPTA heeft 12.543 meldingen ontvangen die niet in behandeling zijn genomen. Dat waren dus voor het overgrote deel spamklachten van bedrijven. Een deel daarvan zal betrekking hebben op ongewenste faxen. Ook consumenten hebben klachten ingediend over faxen waarop zij niet zaten te wachten, in totaal 1159. Het wordt allemaal buitengewoon nauwkeurig bijgehouden. Die faxbranche let er natuurlijk niet

op of berichten worden verstuurd naar bedrijven dan wel personen. Overigens werken vooral bedrijven nog met een fax. Daarom is het duidelijk dat bedrijven last hebben van die faxspam. Het is dan ook goed dat het spamverbod ook voor de bedrijven gaat gelden.

Volgens mij heb ik daarmee alle vragen in tweede termijn behandeld.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de VVD-fractie wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden, zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.
**

Sluiting 21.23 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende (wets)voorstellen te doen plaatsvinden op: 11 november 2008 (hamerstuk):

Regeling van de vergoedingen voor adviescolleges en commissies (Wet vergoedingen adviescolleges en commissies) (31489);

Wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968, de Wet op de accijns en de Wet op de verbruiksbelastingen van alcoholvrije dranken en van enkele andere producten in verband met Richtlijn nr. 2007/74/EG van de Raad van de Europese Unie van 20 december 2007 (PbEU L 346) (31493);

Wijziging van de WAO en de WAZ om uitkeringsgerechtigden te stimuleren arbeid te gaan verrichten (31520);

Wijziging van de Gezondheidswet in verband met de integratie van de RGO in de Gezondheidsraad en enige andere wijzigingen met betrekking tot de Gezondheidsraad (31541);

Aanpassing van de Geneesmiddelenwet in verband met Verordening (EG) Nr. 1394/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 13 november 2007 betreffende geneesmiddelen voor geavanceerde therapie en tot wijziging van Richtlijn 2001/83/EG en Verordening (EG) nr. 726/2004 (PbEU L 324) (31547);
9 december 2008 (onder voorbehoud van afronding van de schriftelijke voorbereiding):

Wijziging van de Monumentenwet 1988 in verband met onder meer beperking van de ministeriële adviesplicht bij aanvragen om een monumentenvergunning (31345);
3 februari 2009:

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Justitie (VI) voor het jaar 2009 (31700-VI, B en C);

- brief van de vaste commissie voor Justitie aan de minister van Justitie met vragen naar aanleiding van het verschenen rapport van de Visitatiecommissie Juridische Functie en Wetgeving (commissie-Hoekstra) (EK 31700 VI, B);

- brief van de minister van Justitie met antwoorden op vragen van de Eerste Kamercommissie voor Justitie over het rapport van de Visitatiecommissie Juridische Functie en Wetgeving (commissie-Hoekstra) en de kabinetsreactie op het rapport (EK 31700-VI, C);

Integraal wetgevingsbeleid (31731, nrs. 1 en 2);

- brief van de minister van Justitie ter aanbieding van de nota "Vertrouwen in wetgeving" (TK 31731, nr. 1);

- advies Raad van State en nader rapport met betrekking tot de nota "Vertrouwen in wetgeving" (TK 31731, nr. 2);

10 februari 2009 (i.p.v. 27 januari 2009):

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2009 (31700-VIII);

Beleidsdebat "Sturing en botsende beleidsdoelstellingen in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs";

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen door de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid te doen plaatsvinden op 25 november 2008:

Intrekking van de Invoeringswet Wet werk en bijstand (31559);

25 november 2008 (i.p.v. 18 november 2008):

Wijziging van de Wet werk en bijstand in verband met decentralisering van de langdurigheidstoeslag en op bevordering van maatschappelijke participatie gerichte ondersteuning van huishoudens met schoolgaande kinderen (31441).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van de Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen en enkele andere wetten in verband met de evaluatie van deze wet, de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen en deregulering (31514);

Wijziging van de Wet werk en bijstand, de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers en de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen in verband met het opnemen van nadere bepalingen met betrekking tot de plicht tot arbeidsinschakeling van een alleenstaande ouder met een kind dat de leeftijd van vijf jaar nog niet heeft bereikt (Wet verbetering arbeidsmarktpositie alleenstaande ouders) (31519);

Intrekking van de Invoeringswet Wet werk en bijstand (31559).

Deze wetsvoorstellen worden in handen gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Justitie, ten geleide van de kabinetsnota over de uitgangspunten bij de keuze van een sanctiestelsel (griffiennr. 139326.04);

een, van de staatssecretaris van Financiën, ten geleide van het ontwerp van een algemene maatregel van bestuur tot wijziging van het Uitvoeringsbesluit Invorderingswet 1990 (griffiennr. 142608);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake ontwerpbesluit, houdende wijziging van diverse besluiten in verband met de implementatie van beschikking nr. 2003/22/EG (PbEG L 11) (implementatie Beschikking aanvaarding afvalstoffen op stortplaatsen) (griffiennr. 142612);

een, van alsvoren, inzake Zicht op Mooi Nederland, Structuurvisie voor de Snelwegomgeving (griffiennr. 142604);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van het werkprogramma 2009 Gezondheidsraad/TGO (griffiennr. 142611);

een, van alsvoren, inzake toezegging algemeen overleg ICT in de zorg 11 september 2008 (griffiennr. 142638);

een, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake Aanwijzing invoering Zorgzwaartebekostiging (griffiennr. 142258.01).

De voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het rapport Duurzame visserij (griffiennr. 142592);

een, van alsvoren, ten geleide van het onderzoeksverslag Review methodiek IOOV voor onderzoek naar zeven samenwerkingsafspraken bij de politie (griffiennr. 142609);

een, van de directeur van het Kabinet der Koningin, houdende goedkeuring door H.M. de Koningin van een aantal door de Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen (griffiennr. 142643).

De voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van P. Koorn te Wilnis, inzake samenvoeging Vecht en Venen (griffiennr. 142587). De geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken

en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin;

een, van D.R. Jansen te Eerbeek, inzake kinderopvangtoeslag (griffienr. 142590);

een, van E. en H. Aldewereld te Den Haag, inzake Icesavegedupeerden boven de €100.000 (griffienr. 142613.01);

een, van J.G. Oudt te Schermerhorn, inzake dringend verzoek om hulp (griffienr. 142613.02).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Financiën;

een, van A.Z.P. Persbureau, inzake drama actie gewenst (griffienr. 142614).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie;

een, van W.L.H. Meurs te Veendam, inzake energieprijz (griffienr. 142616);

een, van M. de Porto, inzake brief en motie van de raad van Texel inzake behoud 2 ambulances op het eiland (griffienr. 140694.01).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin;

een, van R.C.M. van der Ham te Den Haag, inzake de Belastingdienst Haaglanden en de Belastingdienst Roosendaal (griffienr. 1426 82).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Verzoekschriften.

De Voorzitter is voornemens om in de eerstvolgende openbare vergadering aan de Kamer voor te stellen deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.